

ივედი

1881

წელიწადი პირველი

№ II, თებერვალი.

თფილისი.

ექვთიმე ხელოძის სტამბა, აცხანის ქუჩაზე.

1881

თეგერვლის წიგნის შინაარსი.

I. მარტიანთ პაპა (მოთხრობა)—შაქრასი . . .	3
II. * * * (ლექსი)—გიორგი ჭრელაშვილისა. . .	44
III. სახალხო ლექსი	46
IV. შიკრიკი —მის. ასათიანისა	48
V. ჩვენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი — სტ. ჭრ — შვილისა.	59
VI. ერთი ჩვენი მწერლობის სენი—მისეილ გურ- გენიძისა	89
VII. ჩვენებური სასწავლებლების ახლანდელი მდგომარეობა—დ. ა. აბდუშელიშვილისა. . .	119
VIII. შინაური მიმოხილვა—მისეილ გურგენიძისა .	137
IX. პოლიტიკა—ტატაჯასი	143
X. უმთავრესი კორრექტურული შეცდომილე- ბების გასწორება „იმედის“ პირველ ნომერში.	164

პირველ მარტს მდგომარის წლისას მოხდა საშინე-
ლი, ძნელათ წარმოსადგენი საქმე—რამდენიმე წლის
მეცადინეობის შემდეგ, რუსეთის რევოლიუციონერებმა
მოჰკლეს **ხელმწიფე იმპერატორი ალექსანდრე II ბან-**
მათაპისუფლებელი.

როგორც მთელი რუსეთი, ისე მთელი ქვეყანა
ააღელვა და შეაძრწუნა ამ ისტორიაში სამაგალითო
მოქმედებამ, მით უფრო, რომ განსვენებულმა **იმპე-**
რატორმა დაიმსახურა სახელი დიდის რეფორმატორისა:
გლეხ-კაცების განთავისუფლება, ერობის შემოღება,
ახალი სასამართლოების და ქალაქების თვით-მმართვე-
ლობის დაწესება, ბეჭდვის მდგომარეობის შემსუბუქე-
ბა, სამხედრო სამსახურისათვის ყველა წოდების მოწ-
ვევა და სხვ.—აი რეფორმები, რომლებიც განსვენე-
ბულმა **იმპერატორმა** მოახდინა ოც-და-ექვსი წლის
თავის მეფობის განმავლობაში. თუ ამ რეფორმებმა
ვერ აასრულეს რივიანად თავიანთი დაწინაურება, ვერ
მიიყვანეს ზალხი იმ სასურველ მდგომარეობამდის, რომ-
ლისადმისაც მიივლტოდა განსვენებული **იმპერატორი**,
—ეს დამნაშაობა ეკუთვნის იმ პირებს, რომლებზედაც
იყო მინდობილი მოხსენებული რეფორმების სისრულე-
ში მოყვანა.

განსვენებული **იმპერატორი ალექსანდრე II** დაი-
ბადა 1818 წელს 17 აპრილს, ტახტზედ ავიდა 19 თე-
ბერვალს 1855 წელს და იმპერატორათ ეკურთხა
1856 წ. 26 აგვისტოს.

(უფრო დაწვრილებით იხილეთ „შინაურ მიმოხილვაში“).

ი მ ე ლ ი,

ყოველ-თვიური

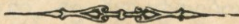
სალიტერატურო და საპოლიტიკო

ჟურნალი.

Дорожно-пешеходный журнал. Тифлис. 30 февраля 1881 г.

წელიწადი პირველი

თებერვალი

თფილისი
ექვთიმე სულაძის სტამბა.
1881

საქართველო

საქართველო

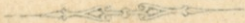
საქართველო

საქართველო

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 20 февраля 1881 г.

საქართველო

საქართველო

საქართველო

საქართველო

საქართველო

მარტიანთ კაკა.

მოთხრობა.

«ხანარე, ლექსი ამოთქვი, ნულარ დაანანებ ბევრსა,
ამოთქვი ანაღ-ანაღი და ნულარ გაურევ ძველსა;
აგებ ლექსი გამოუთქო წუთი სოფლის შავი დღესა—
გლეხნი კაცის გაჩენაში არ გაუნათია მზესა.»

ხანარეს თქმული.—

რალაც ფრან-გაუსვლოელი, განუსაზღვრავი და გაშმაგებული სევდა მომაწვა. თითქო მთელი ქვეყანა სისხლის ნიაღვრით გამსებულა და ცას შავი ძაძა მოუსხავეს საგლოვათაო. არ მინდოდა, რომ ტვინს ემუშაენა—ფიქრნა, მაგრამ ფიქრობდა, მუშაობდა! არ მინდოდა ვმჯდარიყავ, მაგრამ, საუბედუროთ ვიჯექ სტოლთან ჩემ საცოდავოთახში, რომელიც ეხლა წმინდა სატუსაღანოთ მიმაჩნდა.

სევდიან წამებში, მე შენატრობოდა იმ კაცებთა ბედნი, რომლებიც ამ წუთის სოფლის და ცხოვრების მყარო ტალღებს არ მოერიდნენ და უაღიიქოთოთ იმათ ნავსადგურში მიიბეს თავიანთი ხომალდები. ამათანა ხალხში ბევრი ჩემი ამხანაგთაგანი იყო. ესენი ეხლა დინჯათ იყვნენ დაბმულები ჩინოვნიკურ, აფიცრულ, მასწავლებლოურ, ადვოკატურ, მღვდლოურ და მებატონურ ბაგეებ-

ზედ— ახრამუნებდნენ შიგ ჩაყრილ გლეხების ოფლით მოყვანილ ქერს და მისვე ოფლით დასველებულ ბზეს, ნიშნად სიამოვნებისა იქნევდნენ კულებს... თავს კი... თავს, რაც გინდ კბენარა ბუზი დასჯდომოდათ, ვერ გაიქნევდნენ— ისე შაჰვეოდნენ კბენას და ბუზებისაგან მათზე გაქრელებას წერტილებით. სასე გამმაგებულნი მიერთმევდნენ ქერსა.

მე კი ვეგდე მივარდნილ სოფელში, სადაც გარს საცოლაობის მეტი არა მერტყა-რა; სადაც კი... აიობას, კაცობრიობის დამხობას, მუშტის და მათრახის ძალას დრო-ვითარებით ჩანერგილი მძლავრი მეფობა ჰქონდათ. იქ მცხოვრებ ჩემ მებობლებს შუა-შუა დახეთქილ ხელებით და გარუჯული კისრით დღესაც კაცებათ არა სთვლიდნენ და ყველას საკიდურ პირუტყვათ მიაჩნდათ, იმ ქმნილებათ, რომელიც უსწორ-მასწორობის დაწყობიდანვე თხუთმეტჯერ ნაკლებ დაფასდა, ვიდრე მის ბატონის ფეხის თითი და რომლის ფასი თოთხმეტი თუმანი იყო ვახტანგის კანონით!... ჰე, რას არ მოიგონებს უღონოს დასაჩაგრავათ ქვეყნის ტალახიდან ახელილი კაცი!...

ჩემ გულს, ჩემ ფიქრს ყოველ წამს საზარელი სურათები აწუხებდნენ, მინამ მე არ დამაფიქრა ჩემ გარშამო მყოფ გლეხების ცხოვრებამ. მაგრამ რამდენსაც ვაკვირდებოდი მე ამ ცხოვრებას, იმდენი ვაკვირვებით ვკითხამდი ჩემ თავს: რა აქვს ამ გლეხს ისეთი ნათელი თავის ბედ-კრულ ცხოვრებაში, რომელიც ამხნევეს, აძლევს სულიერ ძალას, რომ წლითი-წლამდე, დლითი-დღე, შეილით-შვილამდე მასზედ უღმრთოთ მინდობილი შრომის საქვეყნო უღელი სწიოს და თითონ კი მოიხვეჭოს სულ

ქობი ხუცია

მცირედი—ბევრი, ბევრი ხმელა პური, უწმინდურათ
 გდება, ჩაფრების მათრახები, ათას ნაირი რბევა და ცარ-
 ცვა! რა ანელებს და აზაგებს სიტკბოთი მის უფერულ და
 მწარე სიცოცხლეს—რა აქვს გასამხნევებელად? ვკითხმ-
 დი მე ჩემ თავს.—ჰო, ბევრია, ბევრი გასამხნევებელი,
 გასახარებელი გლეხის საცოდავ და ბედ-კრულ ცხოვრე-
 ბაში! მთელი მისი ცხოვრება საფსვა პოეზიით, მხოლოდ
 ისეთით, რომელიც გულს უმხიარულებს, ძალას და ღო-
 ნეს აძლევს მარტო გლეხს თავის უღმრთო შრომაში და
 რომლისაც იწიცი არ ეყურება მის გარეშე ჯურა სულ-
 დგმულებს—მეუბნებოდა ჩემი განხურებული თავი. ყუ-
 ლას ივიწყებს ის, როცა თავის შავ-თვალა ხარს შეჰხე-
 დამს მოღრუბლულ თვალებში. ყურს არ გივდებს გლე-
 ხი, გინდ მისი ბედ-იღბალი ხელის გულზე გადუშალებ,
 როცა მზრუნველი თვალით უმზერს თავის დოლა ფურს!

ამ დროს გარეთ მარტის დღე იყო. სოფლის დედა-
 კაცები ყუდროში სახლის კედელთან მიმხდარიყვნენ და
 ქორაობდნენ, თავზე კი ზოგს დაგლეჯილი ჩიხოლა ეხ-
 ვია, ზოგს მხრებზე ქრემების ლურჯი პერანგის ამხანაგე-
 ბი ჰქონდათ გადაფარებული, სიცივის სუსხის შესაკავებ-
 ლათ. შავათ ზამთარში ბოლისაგან შერუჯული გლეხები,
 ეხლა თავიანთსავე შაბოლილ და გამხმარ ბარზედ ვენახ-
 ში შავსავე ვაზებ-შუა ქანაობდნენ. გატიტვლებულ გე-
 ნახებში ეხლა ყველაფერი ჩანდა და, რო ვაგებდნათ,
 დაინახამდით ამ დროს, როგორ ქანაობდა ერთი გლეხ-
 თაგანი. აკერ ის დადგა ცოტა ხანი და დაიწყო საშინე-
 ლი ხველა. გამხმარი და თითქო უსისხლო ლოყები ხან
 ებერებინან საბრალოს, ხან თვისვე, ალაგს უბრუნდებიან.

და, ოჰ, ღმერთო ჩემო, კიდევ ხანდისხან წითლდებიან!.. დიდ-მარხვამ და საზარელმა ზამთარმა ბევრ გლენს გაუშრო სისხლი, ხევრმა ვერ გაფცქენა წითელი კვერცხი, როგორც თითონვე ამბობენ ხოლმე... აგერ იყარა ხელებამ ქინი და გლენმა დაიწყო ისევ ბარზე ქანაობა, — თანაც დამღერა:

„მომკლა და ცეცხლი მომიღო, ვალაღე, მჭადმა, ნაცარში რეულმა, დალაღე!
 არც მომკლა, არც დამარჩინა, გენაცვა,
 არც სული დამალეფინა, ბიჭო და!»

მითომ მართალი არ იყო ამ დორს ეს ლექსი?!...

აგერ გაათავა ამ გლენმა სიმღერა და მის ვენახის პატარა მოშორებით სხვა მბარავემა გლენმა გამოჰძახა:

— ივანე! ჰაი, ივანე!

ივანე ცოტახანს შედგა და ხენეშით გასძახა:

— რა გინდა, თედო?!

— რასა ხენეში, ბიჭო, დადგა ახლა გაზაფხული, ჭია ლუის მცოცხლებელი! ჰაი, ვენაცვალე, დღეს უყურეფ — დღესა? ცხრა-თვალის მზეა!

— ვხედავ... ძლივს არ გვეღირსა! ნეტა ე ბალახიც მალე მოვიდეს და! ჩვენ გადავრჩით — ახლა საქონელია, შეილოხან, ხო უამათოთ არც ჩვენ ვვარგავართ!

— რაო, ხარებს ხომ არ ამარხულებფ, — ჩემი არ იყო?

— ვამარხულებფ? — ჩემისთანაები თუ ამარხულებენ! განა არ იცი, წელს რა ვერანა ზამთარი იყო!... ტა-ტა-ტა! ჰე ტილა, რომ არაინ მოსწრებულა! — შენ მტერს, რომ ჩემმა შავ-თვალამ წითელი კვერცხი ვერ გაფცქენას სა-

აღდგომით. ისე მიქნაედა, რომ მე და ჩემი დედა-კაცი იმის კუდით აწევისაგან ლამის წელში დაფწყდეთ.

— მე ხომ მარალა ხარი მომიკვდა!—ჰე, რა ხარი იყო!—ის ერთი დოლა ხარი, გუშინ ხომ გასათილებელი წვიმა იყო, გომში წვეთი ჩასულიყო და ზურგზე სცემოდა—აკი წელი მოეწყვიტა. ეხლა წინა და უკან მხრებთან ქარშიკი ამოვდე და იხანზე მივაკარ... ფეხებზე კი ველარ დგება და. ამით სამი-ლა მყავს და შენი მტერი, თუ ისიც მომიკვდა—ვალში და ვახშიში ჩავარდები.

— ეჰ, რა უშავს! ანუგემა ივანემ. შენ იყო კარგათ, თორემ... აი მე და მთელ ჩვენ სახლობას კიდევ გვახველებს. ეს ოხერი—არ გვეყო, მთელი ზამთარი ავათ ვიყავით?

— ე სითბო დადგეს—ისე დაკარგოს ე ხველებაა რა-ღაც ტიალა, რომა... ჩვენებსაც ყველას ახველებს, მე კი, მგონი, აი სითბომ მომარჩინა.

— ეჰ, ხველა კიდევ ჯანდაბას, თედო, მაგრამ ე კალიაო რაღაც, მოსაყალი ხელიდან კი არ გამოგვაცალოს და!

— ეგ ღეთი ნებაა, ივანე, ღეთის იასაულია და, ვინ იცის, გაგვიმეტებს ღმერთი?

— შენი მტერი, რომ ჩვენ, ისეც საცოდავებს, ის დაგვასაცოდავებს და ჩაგყრის ვალში... თუ... კიდევ უნდა ეთქო რაღაცა, მაგრამ თედომ დაუშინა ბარს და დაჰძახა:

ჰერელო, რათ მომკალ მამულ ტილო, ვარალე, რა კაცი შავლეოდა,

თუ მომკალ, რალათ შემქამე,

რა პირი გიშავდებოდა? ვარილალილეო.»

ივანემაც მწარეთ დაიწყო:

„წუთი სოფელმა დღე ჩემი სიმწარით დამალევისა, გენაცვა. მატირა, ცხარე ცრემლითა, ზღვასაცა შემართევეინა, ბიჭოდა».

ამ დროს ყველა გლეხების ქოხები ღია იყო, რომ იმათ გამოსკლოდნენ ის ათასი ჯურა „ბატონებისა“, რომლებითაც სამსეა ხოლმე ზამთარში ჩვენი გლეხის ოჯახი. ყივანა ხველა, ათას ნაირი სურდოები, მქვალი, სახადი და ათას ნაირი სხვა რამ უცნაური გლეხთა „ბატონები“ მებატონეზე გაცილებით მეტათ არბევდნენ გლეხის ოჯახს, — ამტვრევდნენ და ანადგურებდნენ. ბევრ ლამაზ ვაჟ-კაცს ესენი ფერს უცვლიან ხოლმე წმინდა სანთელსაფე და ზოგჯერ საშინლათ შავათაც ბევრ ლამაზ გლეხის ქალს წითელი ლოყები გაპლურჯებია და ნაზი წელი ქვაბივით სენისაგან გამობერილ მუცელს გაუუშნოებია ამათის წყალობით. ოჰ, ბევრ, ბევრ, საცოდავ დაღებს ადებს გლეხის ოჯახს ეს უსამართლოთ გაჩენილი „ბატონობა!“

ბიე ასეთი იყო სურათი ამ დროს ჩემ გარშემო მყოფ სოფლისა. იქვე სოფელში კი იღვა ვეება-რა სასახლე ბატონისა, რომლის ბალკონზედ, ჩემ თანჯრის პირ-და-პირ, იდგნენ რამდენიმე ეგნის სკამები და ორ სკამზე ისხდნენ ერთი ბატონის ქალი და მეორე სტუმარი — ახალგაზდა კნიაზი. კნიაჟნას ლოყები წითლათ უღვიოდნენ და ტახტით გასუქებულ კნიაზს კი, ეტყობოდა, ტანში მხეცუ-

რი ქრუანტელი უვლიდა, იმიტომ პირუტყულათ დაპ-
 ტროფოდა კნიაჟნას; მაშინ როდესაც ბაჯკონიდან ვენახში
 მოჩან, საცოდავთ ბარზე ჩამოკანქურებულ, გლეხებს
 და ყუდროში მსხდარ მათ ცოლებს ჯერ ეს პირუტყული
 მალა არ ჰქონდათ გახსნილი.

მე შინ ვიჯექ. წინეთ მოყვანილი გლეხების საუბარი
 მიზუზუნებდა ყურში და ეხლა მეზიზღებოდა ამ ორთა
 „სხვა ფანდის სულდგმულთა“ ლაპარაკის ყურის მოკვრა.
 თავი ფიქრებით მემსებოდა... მათი ტალები ჩემ თავში
 ქაფებს იგდებდნენ. კარი ოთახისა ჩაკეტილი მქონდა,
 თითქო მეშინოდა, რომ გლეხების სახლიდამ განთავი-
 სუფლებული „ბატონები“ მე არ მწვეოდნენ.

ლხ, მეჯავრება გლეხის „ბატონები“, მე მათ სახლ-
 ში არ შეუშვებ—ესენი ამ საცოდავებს ზნეობით და სა-
 ხით ასახიჩრებენ!... უცეფ ავიღე თავი, რადგან ჩვენ სოფ-
 ლის ზევით უბანში ასტყდა ძაღლების ყეფა. ყეფა უფრო
 ახლო და ახლო ისმოდა. ყველა მიჰხვდებოდა, რომ
 სოფელში არა ჩვეულებრივი რამ შემოერია. ერთგული
 ჩვენი გლეხის ძაღლი, პატრონზე გაცილებით კარგა,
 ჰგონობს, რომელია პატრონის მტერი. აი, შემოერია
 სოფელში მგელი, ეს დალოცვილები მიჰყვებიან და
 ჰლანძლამენ უშვერის პირით ამ ხალხის მტერს, მინიმ
 სოფელ გარეთ არ გააცილებენ. ზოგჯერ ისეთ მტერსაც
 შეჰბეღამენ ლაძლვას, რომელსაც გლეხნი ხმასაც ვერ
 გასცემენ—აი გინდა ეხლა. მაგრამ ჰაი, თუ ესმოდეთ
 თქვენი ლანძლვა, ჩემო ცუგებო, გაჩვენებდნენ სერის!
 აჯერ მოისმა ცხენების ფეხის თქარა-თქურის ხმა...

იბეღე ილაცში ცხენონ ცქიძოდ ცობოვოთ ათონ
 :ებონზ ცობდ

ჰო, ჩვენი მამასახლისი ქუდ-მოხდილია. აგერ მორბის — მის ყელზე სამამასახლისო ჯაჭვი ხტის.

— რას სცნაროფ, სად მიჰრბინარ, მამასახლისო?! ჰკითხა ერთმა.

— ჯანდაბას ჩემი თავი და ტანი, იმაზე კაი ალაგს სადღა წავალ, მოსვენებული მაინც ვიქნები! რალაც ნაჩალიკი მობძანდებოა, სახლი უნდა ვუშოვო... მოაძახა იმან და თან მიძუნძულობდა ფეხ-აკრფით.

თქმა იმისი და იქვე კუნჭულიდგან ცხენების გამოსვლა ერთი იყო. წინ თითონ „ნაჩალიკი,“ ამაყთ მჯდომი, მობძანდებოდა. გვერდზე მოაქენებდა „პრაოჭიკი“ და ცდილობდა დამხარდამხარებოდა უფროსს, რომ ყველას ეფიქრნა—ესეც უბრალო ვინმე არ არისო. მისი ბებერასავით სახე, წინიკი ცეტური თვალები, მედიდურათ დაჰყურებდათ გლეხებს და თითქო ეუბნებოდათ: „მე ადგილობრივ ნატარიუსში მაქვს ჩემი უფროსიდგან ყველა ამის ხელობა დამტკიცებული და, რასაკვირველია, ცემაცაო.“ ამ დროს მისი ჩასუქებული ტანის ნაწილი—სქელი ხელიც სიამოვნებით ატრიალებდა მათრახს. გლეხები მათ ქუდს უშვლევდნენ. „მიხეილ პრაოჭიკის“ ბებერას მსგავსმა სახემ შეასწრო ამ დროს ცოტა ხან შეჩერებულ მამასახლისის თვალი, სახე ინდოურისაეფ გაულოურჯდა და შეჰბღავლა: ჰაი, შე ღორო, ჩქარა, თორემ დინგს მოგ...! საწყალმა სოფლის წარმომადგენელმა მოცხრილა. დაბინადდნენ ჩვენი გმირები. გლეხებმა ცხენებს დაუწყეს ქუდ-მოხდილებმა ტარება. დანარჩენი ყოველივე ისე მოხდა, როგორც ხალხისეე მოლექსე საწყალი გლეხი ხახარე ამბობდა:

„სულდა—მამასახლისი ეცნენ მაშინ ერთმანეთსა, გზირებს ქერი და ბზე მიაქეთ, მიაზბენინებენ ძღვნებსა, ზოგი აღმისკენ გაიქცა, ზოგი გარბის ქვევითკენა. «პრაოჩიკი» ხომ აქ არის, ვაი დედი ჩვენი ღმერთსა! მიქელ-გაბრიელი არი, როდის ამოგვხდის სულებსა?“

ჰო, ღმერთო კი შეგცოდე და საზიზღარი იყო ეს „პრაოჩიკი“ თავის ობობურ სახით, მაგრამ, ჩემდა საუბედუროთ, როდესაც მე იმათთან მიველ, ის გვერდით მომიჯდა. ჯოჯოხეთში უკეთეს სასჯელს ვერ მოიგონებდნენ ჩემთვის! ამან ეხლა დიდის სიამოვნებით დაიწყო მოთხრობა გლეხებთან მოქცევაზედ და ამ მოთხრობაში ჩვენი ხალხის მცოდნე კულა აზნაურების ნანინას იცნობდა:

— გლეხი ვინც შეიბრალოს, იმისი ჯიში გაქრეს, ჰო და ი ასრე! ამბობდა ამხეილ პრაოჩიკი—გლეხი რომ პირ-ალმა კედებოდეს, უნდა პირ-ქვე დააბრუნო და ისე ჩაჰჭეჭყო, რომ ზევით აღარ აახედო, ცის შუქი არ დაანახო...

საქმითაც მალე მოუხდა ამ სიტყვების აღსრულება—თავის ბოლო სიტყვებზე იმან ერთი კი შაჰბლავლა ნადირივით და გავარდა კარზედ, სადაც ერთ ცხენის მტარებელ გლეხს ულაყი ცხენი გაჰშვებოდა. ცხენი სხვა ცხენებს ჭიხინით და წიხლებით დასდევდა—გლეხი კი იდგა შამკრთალი. ჩაფრებმა მალე დაიჭირეს ცხენი, მაგრამ გლეხს კი ცუდი დღე დაადგა: ბრაზიანი და საზიზღარი ლექსით მიჰვარდა მხეცი «პრაოჩიკი» და დაუშინა უღმერთოდ მათრახი. ათიოდ დარტყმის შემდეგ, ხელი

ჰკრა საწყალ მსხვერპლს და იქვე კედელზე საშინლის ძალით მიახეთქა...

უფროსი ამახედ უგონობლად იღრიჭებოდა. ობობას სახე კი ქშიტინით ამბობდა:

— ვერ უყურებ? — ამათ უჯოხოთ ხომ ვერას გააკეთებინებ! ბატონო, იმ დღეს ერთ ტეტისა, მე და ჩემმა ღმერთმა, ჩემ ბალკონიდან ხელი ეკარი და კიბეზე რახრახით ჩამოვაგდე. მგონი ნეკნები მთელი აღარ გამოჰყვებოდა. რას იზამ, თუ არა სცემ, სხვითი რომ ვერას შეასმენთ? ერწმუნეთ ღმერთს, ისე მიმიმტვრევია გლენისათვის ცხვირ-პირი, რომ ადამიანის სახე არა სდებია სისხლისაგან. მევე შემანებია!...

ამ ლაპარაკს ყურს უგდებდა იმ სოფლის «კეთილშობილება» და არ აზიდებდა მას...

მე გაბოღმებული გამოველ აქედგან და გასართობათ ჩვენი სოფლის ბოლოს სასაფლაოზედ წავველ. მინდორს მწვანე ყდა გადაჰკროდა, თუმც გატიტვლებული ნივთის და სხვა ორ-ღობეში მდგარი ხეები ჯერ ნიავე იხევე კენესოდნენ. საამური გაზაფხულის პირის თბილი ჰაერი ჩემ ნერვებს უგურგურებდნენ. სოფელს რომ გავცდი, მე კარგა შორიდგანვე დავინახე საიდუმლო წყნარ სოფლის სასაფლაოზედ ერთი კაცი, რომელიც, ეტყობოდა, საფლავეს სთხრიდა. ვიგონე, რომ ჩვენ საბრალო სოფლიდგან ერთი საქვეყნო ბერაში მდგარი სულდგმული მოჰმორებოდა მხეს. ახლო რომ მიველ, მხოლოდ მაშინ გავარჩიე ჩვენი სოფლის საწყალი გლეხი, მარტიანთ ვაპა, რომელიც დამკვიდრებული იყო ამ ხელობაში. ჰო, ბერი, ბერი

მარტიანთ პაპა.

მკედარი დაუბინაგებია და საუკუნოთ დაუქობმახებია პაპას! სთხრიდა ეხლა პაპა საფლავს, გვერდზე ნიჩაბი, წერაქვი და თიხის ჯამი ედგა; პატარა მოშორებით კი ღვინო-გამოშრეტილი საღვინე მხარ-თეძოზე წამოსწოლოდა ხონჩას. შაზარხოშებული იყო ჩვენი პაპა, მაგრამ მაინც ის ღინჯათ და დარბაისლურათ აღგამდა ბარს ფეხსა. საბრალო შეხედულობისა იყო ის: ტანად დაბალი, მუცელი გამობერილი, კისერი ნაცრის ფერი და წერილი, კანკები დაგლეჯილ ნიფხავიდგან მარსკვლავთმრიცხველობდნენ, ფეხის თითები დაგლეჯილ ქალამნებიდგან ჯოჯოხაეფ იმზირებოდნენ, თავზე ქუდის ჩაჩი ეგდო, ტანზე დაგლეჯილი შავი ჩოხა. პირი სახე კი სულ სხვას წარმოგიდგენდათ—კუმეტივით შავი გონიერი თვალები მარილიან პირზედ, შუბლი განიერი, ცხვირი არწიფული, ასე რომ ამასკე გეტეს ტანი აფსუსი არ იქნებოდა.

ამ დროს ჩვენ პაპას რომ გამოჰლაპარაკებოდით, მითომ გამლეტთან მოლაპარაკე მესაფლავესთანა ხალისიან პასუხებს მიიღებდით? არა—პაპა თავის არა-ჯურაკაცს არ აღირსებდა ამას. ის მარტო მასთან იწყებდა ხალისიან ლაპარაკს, ვისაც მისი სული და გულის მოთქმა, მიხვრა-მოხვრა ესმოდა და აგრეთვე ვისიც მას ესმოდა, უამისოთ ეს მუნჯობას და მარტოობას რჩეობდა. დაგწყო მასთან ლაპარაკი, ვთქოთ გლეხ-კაცის ბედ-იბაღზედ, მათ ეხლანდელ ეკონომიურ და ზნეობით მდგომარეობაზედ, მათ ურთიერთობის დამოკიდებულებაზედ, განათლებაზედ—ერთი სიტყვით, იმ დღიურ და აუცილებელ კითხვებზედ, რომელზედაც არის დამოკიდებული მისი ბედი და უბედობა: პაპა ან სულ ყურს არ დაგიგდებ-

დათ და ან თქვენ ლაპარაკში უკილოვოთ, რადგან ყუ-
 რი გდებამი გატყუილებდათ, წაჭრიდა სიტყვას თავის
 კამეზზედ, ან ვენახზედ, სიმინდის ცხევაზედ, სოლზედ,
 სახრეზედ და სხვა-და-სხვა, უფრო მოულოდნელ და სა-
 ზარელ რამეზედ. უთქვენოთაც პაპა ამ გვარ თავისებურ
 გემოზედ არჩეულ საგნებს ახმარებს თავის გონების ხა-
 ლისს და ამაშივეა მისი უღმრთოთ მწარე სიცოცხლის
 წამხალისებელი ძალა, პოეზია!!! ვინ იტყოდა, თუ ახლა
 პაპა ამ ტკბილ მარტოობაში და დარბაისლურ ბარვაში—
 თავის შავ-თვალეებს რა ძალით მიაბჯენდა ხოლმე გვერ-
 დზე მდგომ თიხის საღვინეს და ეს შახედვა, ვინ იტყოდა,
 სად გაიტაცებდნენ ხოლმე მის უსაქმოთ მყოფ გონების
 ძალას! იქნება ტკბილათ აგონდებოდა ეხლა ის დრო,
 როდესაც კათათვეში მკით გაღეკებულს, ცოლმა ერთი
 სწორეთ ასეთი საღვინითვე მჭავე ღვინო ჩაუტანა და
 ის სიამოვნებით დაჟივდა! ან გუთანზე როგორ ჩაუტა-
 ნეს, ან ტყეში როგორ წაიღო საღვინე, სადაც საუღლეც
 მოჰსჭრა და სხვ. და სხვ. ასე შორსვე სწვდებოდა იმისი
 გონება, რასაკერელია, ამის დანახვაზედაც, ბარის დახედ-
 ვაზედ, გარშამო ათას ნაირ საგნების შეხედვაზედ. ოჰ,
 ღრმათ არის ხოლმე ჩაუტყუმაღავეებული გლეხი მხო-
 ლოდ თავისებურ ფიქრებში და იქ არის მისი, სამხიარუ-
 ლოც და სამწუხაროც! ეს აცხოვრებს მას, ასულდგმუ-
 ლებს და ატარებინებს თავის ძალღ-უძაღურ ცხოვ-
 რებას!

მიტომ მეც პაპას ბევრი არა ვკითხე-რა. შემდეგ გა-
 მარჯობის თქმისა და მიცვალებულის ვინაობის გამოკით-
 ხვისა— ვუთხარი:

— ჰაპავ, გამიგია, სულ კოკოსთან ჰმუშაოფ, რატო ქალამნებს არ გაცმევს, მეთქი?

— ეჰ, დალოცვილო, საწყალი კაცი თუ არ ჰყოფილხართ, გზაზე მაინც შამოგხვედრიათ... წაილულლულა იმან .

ეს იყო ჩენი ერთმანეთის ჰაზრის აღებ-მიცემობა — მას პირ-და-პირ ეტყობოდა, რომ ჩემში არ საჭიროებდა და მეც გავბრუნდი. ამ დროს დაეინახე, რომ ორ-ლო-ბიდან მცხედარი გამოიტენეს. წინ შემოსილი მღვდელი მოუძღოდა, რომელიც სოფლის დიაკენის საბრალო და შასაზარ მიქნავებულ ხმას საცოდავათვე ბანს აძლევდა. მცხედარი, ორ სარზე დაკრული, კუბოთი მოჰქონდათ ექვს კაცს, უკან თავ-ჩალუნული მოსდევდნენ რამდენიმე დაღონებული მიწის მომზერალნი გლეხები. ჰაპამ თხრას მოუმატა და მე ფიქრებით სამსე მოვშორდი სასაფ-ლაეოს.

იწვა, იღვა, იშრომა, მკო, თესა, ხნა, ბარა, სარა, რწყო, იხადა სახელმწიფო ხარჯი, სწია ბეგარა, იშორა ვალი ათას ნაირი მღლეტელებისა, „პრაოჭიკს“ და ჩაფ-რებსაც კი ვალი ლოყების და ზურგის მიშვერით უხადა და აი ეხლა მოკვდა, რომ დაღბეს, მიწათ და ორთქლათ იქცეს, იმ ორთქლმა წვიმათ იმისვე სოფლის ყანებზე იწვიმოს, რომ კაი პური ააღებინოს ქვეყნისთვის!... საცოდა-ვი იქნებოდა ამ მიცვალებულის ცხოვრება, რომ მის გონებას ამ ცხოვრებისვე საცოდავ წრეში არ ჰქონოდა გასართობი და პოეზია! იქნება, ვფიქრობდი მე, ეს საბ-რალო სიკვდილის ცოტა წინეთ ფიქრობდა თავის ლო-მა კამეჩზედ, რომელმაც ორი დღის წინეთ დააჩოქა სა-პალნის ურემში მეზობელ ჰონქას კამეჩი! ან მათ ჰრელ-

მა ძალღმა როგორ შაუტყო საქათმეში შასულ მელას და შიგ წაახრჩო და სხვ. და სხვ. ამით ის მინდა ეთქვა, მკითხველო, რომ ამეგებში ტრიალებს გლეხის გული; ის შასვენებას და სიტკბოებას ხარ-კამეჩში, საქონელში, სარში, ტაბიკში, ქვაში, და სხვა მის გარ-შემო მყოფში პოობს. ვის არ უნახამს, რომ გლეხს შეჭყვარებოდეს რიყეზე ქვა, ეეკიდნოს, წელი მოეწყვიტნოს რამდენიმე ვერსის გამოტარებით და ჩამოდების დროს სიამოვნებით წველულულუნოს: „მარნის კუთხეთ, საბძლის კუთხეთ!..“ ან შორს, შორს წასულიყოს უბრალო ოდესმე ნახულ ცულის ტარისთვის, ან სარისთვის, თუმც ახლოც იპოვიდა მათ მზგავსებს!... ჰო, ყველა მაგ წყნარ სოფლის სასაფლაოზე მწოლნო, დამაშვრალნო, ესეები გინელებდნენ ტკბილათ მწარე სიცოცხლეს; ესეები გაგონდებოდათ სიკვდილის ჟამამდე!—მაგრამ შენ რაღა გაგონდება, ან რა მოგაგონდება სიკვდილის ჟამს «პრაოჭიკო?» რა გაგყვებათ გონებაში, ან თქვენ, ცხოვრებაში ყელამდის მოჭყუბალავე მალალ ფანდის ხალხნო?!..

ამის შემდეგ მე ცხადათ დამეხატა მარტიანათ პაპას ცხოვრება, მისი ავან-ჩავანი, ტვინის და სულის წყობა.

პაპა თხუთმეტის წლისა იყო, რომ მამა მოუკვდა და დედა არც კი ახსომდა. ზამთრის დღე იყო, პაპა იქვე ფერდაში კუნძების საგლეჯათ გოდრით გავიდა, შინ კი უქეიფოთ დასტოვა თავისი მოხუცი მამა. საღამომდის ცულის ყუით ბევრი ლაზათიანი ხმელი ხუნჩები დაგლიჯა, აამსო გოდორი და ჩამოიტანა შინ. შევიდა სახლში და კერას პირს მააპირქვა, მხოლოდ გამქრალ ცეცხლს

მარტიანთ პაპა.

კი ერთი ხუთიოდე ხუნჩი მიუდო. ამ დროს კერას პირ მწოლმა, მის ავათმყოფმა მამამ, შექნა ხრიალი. აი აბრი-
 ალდა ხმელი ხუნჩები, ბნელი მიწური პაპას ოჯახისა გა-
 ნათდა. პაპა მამასთან მივიდა და თეთრ იარღლის საბანს
 გადასწია. აქ გამოჩნდა მოხუცებულის თოვლივით თეთ-
 რი თავი, ნაცრი-ფერ შუბლ ქვეშ წვრილი შავი თვალე-
 ბი რალაც დაფეთებით ელამდნენ, ღია პირი რალაცას
 ცხრველივით ზმუოდა. პაპამ ჩასძახა: «რა მოგდის, მამი?»
 ბერი-კაცმა, ამ ხმის გამგონემ, უცებ კისერზედ საშინე-
 ლის ძალით გაუჭირა მომაკვდავი ხელები და დაიწყო
 ჯოჯოხეთური ზმუილი. ძლიერ გაუსხლტა პაპა მომაკვდავს
 ხელიდან, გავარდა კარში და მოჰყვა საშინელ ღრიალს.
 ამ ხმაურობაზედ მოცვიდნენ მეზობელი დედა-კაცები.
 ამათ შეატყეს, რომ ბერი-კაცი რილატისაგანაც იღრჩობო-
 და. ჩაუყვეს ხახაში კლავის ტარი, ტაბაკიც კი სცადეს,
 მაგრამ ვერა უშველესრა. აბრიას ანთებულ თვალებს
 ლიბრი გადაეკრა და ტან მთლად გაუცივდა. ხუნაგმა
 ანუ დიეტერიტმა მოიღწო საზრათო. დედა-კაცები კი
 ამის შემდეგ, მალ-მალ იტყოდნენ ხოლმე: სულ-მძიმე
 ყოფილა და იმიტომ სულთა-მხუთავმა ისე წვალებით
 ამოხადა სულიო.

— აი, სულ განათლებული ჩემი დედამთილი, და-
 უმატებდა ხოლმე ხშირათ რომელიმე, რომ კეთილი ადა-
 მიანი იყო, აკი ისე ამოხდა სული, თითქო დაეძინაო,
 ცხონებულს...

მეორე დღეს მიცვალებული დამარხეს ისე, როგორც
 იმარხება ხოლმე საწყალი ხალხი სოფელში... ზოგმა
 ფქვილი მოიტანა, ზოგმა ღვინო. ბებრებმა ქელესში

რამდენჯერმე გაიქნის ყბები, ერთი სამიოდეჯერ ახსენეს მიცვალებულის სახელი, და გათავდა ამითი საქმე-სიცოცხლე მისი საჭირო აღარავისთვის იყო, რადგან შეალია ქვეყანას თვისი ძარღვების ძალა სრულებით. გავიდა თითქმის ორი წელიწადი და პაპამ წირვა ვერც კი მოუხერხა თავის მამას, მისი ტოლები დასცინოდნენ და „სულ-აუხსნელის შეილს“ ეძახდნენ — მეზობლებიც მოაგონებდნენ ხოლმე: აუხსენ, ბიჭო, მამა-შენს სული, რა გაგიხდა ერთი ცხვარი, ზოგს ჩვენ შეგეწვევითო, ცოდოა ძლიერ სულ-მძიმე იყოვო... — პაპა დაფიქრებული დადიოდა, რადგან მღვდელმაც ძალა დაატანა: «თუ არ აუხსნი და საწირავს არ მომცემ, საყდარში არ შეგიშვებო,» ეუბნებოდა მას. ბოლოს თითონვე გამოუჩნდა პატრონათ. იცოდა პაპა გამრჯელი ბიჭი იყო, შეაგულიანა, ცხვარიც თითონ მისცა, უწირა კიდევ და ამავებში ორი წლით მოჯამაგირეთ დაიყენა — ან რით მოსტყუედა პაპა? მამას სული აუხსნა, შაუმსუბუქა!..

ამ დროს პაპა სახით სულ ის არ იყო, როგორც სასათლაოზე ვნახეთ. ის მშვენიერი სოფლის მოზარდი, ანუ ჯეელი იყო. მარილიანი სახე და შავი თვალები ბევრ სოფლის გოგოს გაუღვივებდნენ ხოლმე ლოყებს; მაგრამ რა არის წუთი სოფელში ერთ დონეზედ?! ნამდვილი მისი სახელი პაპა კი არა, ილიკო იყო; მაგრამ როცა ეს ღვდელს ედგა მოჯამაგირეთ, დიდ-მარხვის ბოლო კვირაში, ღვდელმა ჩვეულებისამებრ, აღსარების თქმაში იმ სოფლის მოზარდი ჯეელები — პაპას ტოლები, გენახში საბარავათ ჩამორეკა. პაპაც მათ გვერდში ამოუდგა. სცემდნენ ბარს და გაჰქონდათ ჯეელებს ერთი

ყოფა. იმათში ერთი გამოჩენილი მოზარდი ხახარე, რომლის ხუმრობა და ლექსები მთელ მხარეზე იყო გავარდნილი.—ჰა, დაკა, ბიჭო, ილიკო! დაუყვირა ერთმა ბიჭმა ჩვენ პაპას. ხახარემ აიაზედ თავისებური ხუმრობა გამოიჩინა:—არა, შეილო, მე საცა ვყოფილვარ, გლები კაცი ყველგან ან ონაფრე გამიგია, ან თვედორე, ან პავლეანთ გოგია, ან ზაქარა, ან ქიტია—არა, ილიკო რა სახელია?—ილიკო თავადიშვილს უნდა ერქოს.—შენ რას იჭიმები? დაუწყო პაპას.

— შეილო, საწყალიც ვიყო და სახელიც არა მქონდეს? უპასუხა პაპამ, თუმც უჭკუოთ არა, მაგრამ მაინც ეს აიგდეს მასხარათ და ილიკო „პაპათ“ გადანათლეს, რადგან დინჯი მოზარდი იყო. ეს ამბავი დეემართა პაპას იმ ხახარეს წყალობით, რომელიც მას ქვეყანაზე ყველაზე ძლიერ უყვარდა და საფლავამდესაც მიიტანა ეს სიყვარული. ასე გაქრა ილიკო ქვეყნიერობიდან და მის მაგიერ იყო მხოლოდ პაპა. ამისთანაებს კი იზამდა ხოლმე ეს ხალხის შეილი, ხალხის სული და გული ხახარე. მისი გამოთქმული ლექსი ხალხის სულის სარკე იყო და ყველა სწავლობდა ზეპირად, მეც მოვიყვანე აკი, მკითხველო, მისი ნაგლეჯები. ის ისე საწყალი იყო, რომ შინ მჭადის ლუკმა ენატრებოდა, მაგრამ ხალხში მუდამ მხიარულობის და კილოიანი სიტყვის დამბადავი იყო. ვერ მოიფიქრებდით ამის სისაწყლეს, თუმც ეს მის დღეში არ ჰმალავდა და ნახევარ თავის დაცინვას სისაწყლეს ანდომებდა... მე „პუბლიკაცია“ დაკრული ვარო—იტყოდა ხოლმე ის შაყრილ ერში და ხალხიც იხოცებოდა სიცილით. მთელ მაზრას უყვარდა ის; მაგრამ პაპა კი მისი მხურვალე თა-

ნამგრძნობელი იყო, თუმც ხახარეს კილოანი სიტყვა არც მას ინდობდა; გულით კი ამასაც უყვარდა ყველას მოსიყვარულე სული პაპასი.

ერთხელ აღდგომა დღეს მოუგონა პაპას, რომ ვითომც ის, საყდარში რომ შემოვიდა, ლიტონიაზე ხმამალლა შესძახა: „აგაშენოთო“ და როცა ეს ხახარემ ლიტონიიდან გამოსულ ხალხში თქო სიცილისაგან ფერდები დაიხეთქეს ყველამ და პაპა კი შერცხვენილი ლულულუღბდა:

«ეს პავლიანთ ხახარე, შაირის ქამანდარია, მაშინ გამოჰსთქვამს ლექსებსა, როცა რომ სანდომარიაო“ ჭ სხ.

ერთი შახედვა ხახარესი, როცა ის ხალხში, ხალხის სულისა და გულის ჰანგზევე ტიტინებდა, ღრმათ ჩაგინერგავდათ მისდამი პატივს და სიყვარულს, თუ ხალხის სულისა ცოტა რამ გაგეგებოდათ.

ხალხის პოჭზია, ხალხის სამხიარულო, მარტო ხალხის გულს ესმის და იმ გულს, რომელსაც პატარა სითბო აქვს და სულს, რომელიც გაურყენელია ქვეყნის ვერანობისაგან.

იყენენ ისეთნიც ამ გლეხებ შუა, რომლებსაც არ ექაშნიკებოდათ ხახარეს ლექსები და ანდაზები და არც უგდებდნენ ხოლმე მას ყურს; ესენი ანგარიშის, ვაჭრობის და ყვლეფა-გლეჯის მანქანა გლეხები იყენენ—ამათ არც ესმოდათ ხალხის პოჭზია და მათი გრძნობი, ხალხსაც ეჯავრებოდა გულით ისენი და ხახარეს კილოც ნახევარზე მათ საკბენათ იხარჯებოდა. ამ ახალ-ჯურა ხალხს

არც ჰქონდათ სულის გასართობი რამ, გარდა ყვლეფისა, არც ესმოდათ პოეზიური და ამალეღვებელი რამ!..

პაპა სულ სხვა იყო. ესეც ხანარესავით ხალხის შვილი იყო. მამის სიკვდილის შემდეგ პატარა ვენახის მეტი არა დაჰრჩა-რა; იმიტომ მთელი მისი ახალგაზდობა დღიურ მუშაობაში და მოჯამაგრობაში გადიოდა. გული მისი იყო მოსიყვარულე, ნაზი და ფართო. თუ მისი ტოლებისაგან ან სხვებისაგან პაპას ესმოდა ქება ხოლმე კაი მომკლისა, კაი მოჭიდავესი, გუთნი-ღედისა, მეურმესი, მეღვინესი, ასე გაშინჯეთ, ბევრი მჭამელისაც კი, — მეტათ იამებოდა ხოლმე.

— ჰე, აი მკა პაპუნამ უნდა დაიკვებოს! ღმერთო, რა ბიჭია! ვენაცვალე იმი მარჯვენას, ესმოდა ხოლმე ხშირად პაპას.

— აი გუთნი-ღედა—გუგნიაა; აუკიდებს გუთანს, თითონ გაანებებს თავს და ჰხნამს გუთანი თავისთავათ. ნეტა დუნიაზედ მაგაზე კარგა მოჰმართამს კიდე ვინმე გუთანს? იტყოდნენ ხოლმე გლეხები.

— ჭიდაობა ჩვენი მიხა დალაქისა—ჯერ კი ზურგი არ დაუშვია მიწაზედ—იტყოდნენ ხოლმე პაპას ჯეილა ამხანაგები და ასტეხამდნენ ერთ ჭიჭყინს—არა სხვა მეგრევა, არა ვერაო და სხვ.

ხანარე და მისი ოინები ყველას პირზე ეკერათ.—აი ჭამა ჩვენი ჭუღუასიო, იტყოდნენ ხოლმე შაყრილი კაცები. იმ დღეს ერთი ჯამფილა გამომდნარი ღორი-ქონი დახვრიტაო.

— ეგ რა გიკვირს? დაუმატებდა ხოლმე მეორე—ეხლან ერთი თოხლი შაჭამა მარტიამ და!..

ამაების გამგონე, პაპა ცდილობდა აგრეთვე სახელის დამსახურებას. მისი ნატურა სულ ეგ იყო, როცა მარტო-კა იყო ხოლმე; ყველა სოფლის მოზარდის ფიქრიც ეგ იყო. ხომ იცით დიდი ძალა აქვს გარემოებას აღზრდაში? იქნება ჩვენი პაპას გული სხვა გარემოებაში ქვეყნის ნაცარ-ტუტის მჩქეფარე ბაირონის გულათ გამომდგარიყო და ეხლა კი უწყინარი და ყველას მოყვარული გული გამოვიდა.

პაპას ხანარეობის იმედი სულაც არა ჰქონდა, რადგან ჰგვრძობდა, რომ მისი სულისა და ჭკუის ძალა მას არ დაჰყოლოდა დედის მუცლიდან. ჭამით სახელის დამსახურებაც იმას ხელს არ მისცემდა, რადგან ხორცსაც ვერ იტანდა მისი კუჭი და იმიტომ არცა სჭამდა მას. თუმცე ქართველების დიდება—ლობიოთი ვერა დროს ვერ გაძღებოდა ხოლმე, იმდენს სჭამდა, ან კიდევ მაწინით, რომელიც ერთხელ მეძროხეებთან ოთხი ქილა შეჭამა და კიდევ მაძღრისათ არა სთვლიდა თავის თავს. აგრეთვე პაპა ადვილად შაჭვამდა ხოლმე ერთ გულა კვრინჩხს, ოც კიტრს, ორმოც მტევან ყურძენს, მაგრამ მაინც პაპას ჭამის ქება არსად ისმოდა და არც შეიძლებოდა, რადგან ტოლები, ამაში ბევრი ჰყვანდა ამხანაგათ. პაპას ბედზე სახელის დასამსახურებელათ ჭიდაობა და მკალა დარჩა და ამათაც დაუწვრილეს კისერი საბრალოს.

ჭიდაობაში პირველათ აკი ბედმა გაიღიმა და ერთი ორიოდ თავისი ტოლი გალახა ჯვარობას, მკამაც მუქთად არ ჩაუარა: ორი ზაფხულის შემდეგ, პაპას მკას ვერაინ უძრახამდა და პირშიაც აქებდნენ ხოლმე. უფრო

მეტ ჯილდოს მისაღებათ ის ცხელ კათათვის დღეში ამო-
უდგებოდა გვერდში თავის სოფლებებს და მთელი დღე
წაკუზული—მალლა არ ამხედვ დაჰსძახოდა „ჰოპუნას.“
ამის შემდეგ ბევრ ჯელ დევდებოდა ხოლმე ცივ მიწა-
ზედ, გაცივდებოდა და გახდებოდა ხოლმე ავით მთელი
ზაფხული. ეს იქამდის გაგძელდა, მინამ პაპამ ჭკვა არ
ისწავლა და დარბაისლოული მუშაობა არ დაიწყო.

ერთხელ მკის შემდეგ, შაბათ საღამოს სოფლის ბო-
ლოში ერთი დიდი ქვა ეგდო, რომელსაც ღონის გამო-
საშინჯავათ ხშირათ ასწევდნენ ხოლმე სოფლებები და
ვინც მალლა აიტანდა, ის იყო ღონიერი. აკი ეხლაც მო-
უნდათ ღონის გამოშინჯვა. ბევრმა ბიჭმა აიცილა ის
უზარ-მაზარი ქვა სარტყელზევით, ჯერი მივიდა ჩვენ პა-
პაზედაც; ხანარე კი არ ერეოდა—უფრო დასცინოდათ
მოქიშვეებს და კილოანი სიტყვებით აცინებდა ხალხს.
ასწია პაპამ სახელის გამოსაჩენათ, მაგრამ წელთან რა-
ღაცა ტკაცანი კი მოიღო, თვალიც დაუბნელდა, მაგრამ
შამაგრდა, ხმა არ ამოიღო. მეორე დღეს კი ჩვენი პაპა
ლოგინში ჩაწვა და კუჭილამ ჩირქმა დაუწყო დენა. იწვა
პაპა მარტოკა თავის მიწურ მამა-პაპურ ქონში ქილობ-
ზედ და ზედ თავის ახალუხი და ტყავები ეხურა. პატრო-
ნი არავინა ჰყვანდა, გარდა მეზობელი დედა-კაცისა, რომ-
ელიც პურსა და წყალს შამოუტანდა ხოლმე. აგრეთვე
ეს ადებდა მას კუჭზე მოშუშულ ბამბას. ხანარემ და
სხვა ამხანაგებმა რომ ეს შაიტყვეს, მივიდნენ სანახავათ—
თან ფსონით ქათმებიც და ღვინოც მიიტანეს—მეგობ-
რულათ ბევრი დასცინეს და ამხიარულეს, მეტადრე ხა-
ხარემ. აქვე ურჩიეს რომ როცა მორჩენილიყო, ცოლი

შეერთო. თორემ ვერა ჰხედამ, მომლოელიც არავინა გყავო, რაო, ცოლს ვერ აცხოვრებო? ამხანაგების დამედებულმა სიტყვებმა და თავის ყველა საცოდაობაში გამოქნამ, ორ კვირაზე პაპა ფეხზე წამოაყენა—თუმც ძრიელ გამხდარი. დიდი ხანი არ გასულა, როცა კალოში საშველათ პაპას მეზობლად მყოფმა ივანემ დაუძახა. იღვა პაპა ხარის კვერზედ სიცხე პაპანაქებაში და «ჰოროველას» ტკბილათ ლიღინებდა. ათასში ერთხელ ხმა-მალღივაც დაარაკრაკებდა ხოლმე:

«თოფო, თერანში გათქმულო, თუშეთში თუშმა შეგფერა, გაკურთხა მეფე ირაკლიმ, საომრად ჯვარი დაგწერა—
 ოროველ ოროვ. და სხე.»

მერე გადაუგრებამდა ხარს კუდს და ერთი ორჯელ მაინც შამოარბენინებდა კალოს გარშამო. აგერ სიცხისაგან ხარის კვერზე შეწუხებულმა ივანემ ზარმაცათ დამთქნარა და მერე გასძახა სახლისკენ:

გოგო, ჰაი გოგო, ქრიტინე! გამო, ერთი კვერზე დაუდევ, გამო! დამეძინა!

შინადგანაც გამოვიდა თეთრ ჩით-კაბა და ზორბა ტანის პირ ახვეული გასათხოვარი ივანეს ქალი, გამოართო მამას სახრე და საამურის ხმით შეჰძახა «ჰმ!» პაპას გულმა ნაპერწკლები გაყარა, სისხლს ღონიერათ დაუწყო გზაგნა ძარღვებში და გამხდარი ლოყები გაუწითლდა. ცოტახანს უკან პაპამ კისერი უკან მიიღო და დანახა ახვეულ ქრისტინეს პირისახიდან გამომცქერალი შავი კუმეტივით თვალები. ამათ და სქელი ტანის დანახვამ მეტათ ვაიტაცეს პაპა და მან შეჰძახა „ჰოროველას“ ხმა-

ზედ ამ შემთხვევაში გლახური ზედ გამოჭრილი ლექსი:

„შემოგხედე—შევკანკალდი, დავდნი ღორი ქონივითა,
 გოგოვ, ძუძუ-მკერდი დაგინახე თეთრი გქონდა ბროლი-
 ვითა... ჰოროველოო.“

გოგოსაც დააჭრჯოლა ამ სიტყვებზე; პაპას შავი თვალები ამასაც ენახა, როცა ღობის ჯუჯუტანებიდან გზაზედ მიმავალი დასანიშნავი ბიჭებისათვის უყურებია. როცა კალოზე არვინ ყოფილიყო, ამათში ნიშნობა და ჩურჩულიც გაჩნდებოდა—მზის სხივები, რასაკვირველია, ჰშველოდნენ ახალგაზდა სისხლის დუღილს. გავიდა კარგა ხანი, რომ ჩვენ პაპას ის თვალები და ხახარეს სიტყვები «სახლში ვისმეს შეყვანაზედ» არა ჰშორდებოდა; ამას აცხივებდა ხოლმე უფრო თავის ქოხის კარებიდან დანახვა ქრისტინეს ტრფობის აღმძრე ტანისა, ქრისტინესაც თვალი ეჭირა პაპასკენ.

გიორგობის დღე იყო შემოდგომაზედ, როცა პაპას შაყრილ ქალებში ეღირსა ქრისტინეს ნახვა, დაჩენჩილი და შეფერვმანი პირი ისე მეეთხვარა უმარილით, რომ შორიდან ბათქაშ ნაკრავ კედელივით ლაპლაპებდა. პაპა დადინჯებით უმტერებდა ქრისტინეს შავ თვალებს თავისას და ესეც ახოვანი და მიმზიდავი ტანით მდგომი შუა ქალებში, მიხვრა-მოხვრით უარშიყდებოდა პაპას... იმ დღესვე პაპა მივიდა მეზობელ დედა-კაც სიდონიასთან, რომელიც გარიგებაში ჩასპანდი იყო. მისცა ხუთი მანეთი და ივანესთან მიგზავნა. თითონ, რადგან საღამო იყო, იქვე სიდონიანთ გომშივე ჩავიდა. მიიხედ-მოიხედა და ვერ შანიშნა გაბრუებულმა სიდონიას მისი ტოლივე ბი-

ჭი ლაზარე, რომელიც ბნელა ყუნჭულში საქონელს უბაგამდა; მიტომ მივიდა ნიკორა კამეჩთან, აღერსიანათ დაუწყო თვალებზე ხევენა და თანაც დიდის ტრფობით ელაპარაკებოდა, როგორც მეტყველს:— მომიყვან? ჩემო ნიკორავ, მომგერი კარებზედ, მომგერი? საყდარშიაც ხომ მიგვაგორებ, ჩემო ნიკორავ, ნიკორავ?!...

— რას მივაგორებს, პაპავ, რას ეალერსები ნიკორას? გოგორა ხომ არსად შევადულე? გამოსძახა ლაზარემ.

პაპა უცებ შედგა, მაგრამ დინჯათ მალე მოვიდა ლაზარესთან და უთხრა: ჰე, შვილოხან, სულ ხო ესე ძაღლ-უმადურათ არ ვეგდები, შევაგულე, თუ ბედმა არ მიღალატა, სიღონია გავგზავნე, ი დასალუპავი ქრისტინე რო ველარ ამომდის გულიდან! ჰე, თუ იქნა რამე, შენი ნიკორა კამეჩი უნდა შევაბათ და დაგვაოთხო საყდრისკენ მეფე-დედოფალი.

— იქნა რამე?! შენ დედა-ჩემს მაგრე იცნობ? გინდა დედლის მაროს გაგირიგებს! ანუგეშა ლაზარემ.

სამი კვირა არ გასულა ამის შემდეგ, რომ პაპამ ქრისტინეზე ჯვარი დაიწერა, მაგრამ რო დაინახა მისი შავგვრემანი და დაჯენჯილი პირი-სახე, მეორე დღესვე აღარ უნდოდა თავის ქოხში შესვლა. ბევრსაც შაუკურთხებდა ხოლმე სიღონიას, თუმც ეს არას შუა იყო აქ. მაგრამ მალე დაჰმორჩილდა ეს თავის ხვედრს და ეხლა შეუდგა საშინელს მუშაობას, ცდილობდა დღიური შრომით ოჯახში შამოეტანა რამე. პაპას ნატვრა და სინათლე უსიამოვნო ცხოვრებისა იყო, როგორმე უღელი «ყოყინა» გაეჩინა, როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე... ხუთი წელიც გავიდა, რომ პაპას კამბეჩების მაგიერ ორი

მურიანი გოგოს მეტი არა მიეცა-რა. წინ წასვლაც მას არ ელირსა, ღლიურ მუშაობით ლუკმის შონა იყო პაპას ხვედრი. ამან პაპას თავისი დაღები დასდო: მუდამ ჩუმაობა და დინჯი მუშაობა. წინანდელ ცხოვრებაში ხომ სახელის გამოჩენა იყო მის ცხოვრების ლამპარი; ეხლა ათასში ერთხელ თუ წამოიძახებდა „გოჯახიშვილებო,“ თორემ დანაშთენი მისი უღმთო ცხოვრების განნათებელი გარშამო-მხვევ საგნებში იყო. ხახარეს კი ესმოდა მისი სულის მიხერა-მოხერა:

ჩვენ, ხახარე, მარინ-მარსკვლავზე კი არა; გველ-კუსრო წყლიდან თავი ამოუყვია, მაშინ დაებადებულვართო,» ეტყოდა ხოლმე პაპა თავისავით საწყალ ხახარეს. ის კიდევ ეტყოდა ხოლმე:

— ეჰ, პაპავ! მეტი რო გექონდეს—სიკვდილის დღეს დაგვანდებო. ამით მორჩებოდნენ ხოლმე თავიანთ არ მოსაგონ და შამაბოღმებელ სიცოცხლეზე, და დანარჩენ ღროს უფრო ლაზღანდარობაში ატარებდნენ... მაგრამ ეს ერთად-ერთი მისი ქვეყანაზე ჰაზრის პირველი მოზიარეც მალე მოკვდა, გადაიცვალა ხახარე ბეგარაზედ გზის საკეთებლათ რო იყო, იქ გაციებულებო და გზაზე სოფლის შამოსავალში მესრებთან ამოჰსვლოდა სული, საბრალოს. ყველას ეწყინა მისი სიკვდილი, მაგრამ როცა მცხედარი თავის მამა-პაპის მიწურის კერასთან იდო თეთრ ხის კუბოთი და იმ სოფლის «ცეტი შავი ღვედლი» შავიდა გამოსატანათ, ხმა-მალლივ წაიბუდბუტა: «ჰა ჩაძალღდი, ხახარე?—ეხლა დაიჭი და დაამწყვდიე ხოლმე ჩემი ხარები, დადექ კიდევ ვენახების მეველეთ!...» პაპამ ამის გამგონემ კინაღამ თავის სიცოცხლეში ერთად-ერ-

თი ცუდი სიტყვა არ დახარჯა; მაგრამ ესეც ვერ მოახერხა მისმა საბრალლო პირმა. ამხანაგის გაუპატიურება გულში კი შინახა და ყველგანით ბევრჯელ მოიგონებდა ხოლმე ამას.

პაპას ამ დროს ექვსი მურიანი გოგო ჰყვანდა და თითონ ისეთი სახისა იყო, როგორც შეგვხვდა სასაფლაოზედ. მისი ქრისტიანეც ეხლა სულ სხვა სახისა იყო. მუცელი ნახევარ არშინი წინ წამოუყიდა, სახე კი გამხდარი ჰქონდა; მის სქელი ფეხები ამ უშნო ტანის გამო ბატივით დაბაჯბაჯებდნენ.

მისი მეჭორე მეზობელი, ჩენი ნაცნობი სიდონია, აი რას ამბობს თონეზე მსხდარ დედა-კაცებში ქრისტინეზე:

— ქა, ეს გინახამთ? ჩენი პაპას ცოლი ხმელი სიმინდის ტაროებს ზღნის, ისე გაუმაძღარია, ადამიანებსო, ოცამდის სიმინდის ტარო გეთავებინა, ჩემი შვილის მზემ!...

— ი, ქა, ეგ რა დასაჯერია? ი ოჯახ-ამოსადგებისა ლორი ხომ არ არი?— გაუტრიზავეა სიტყვა მეორე მომუსაიფე დედა-კაცმა, აგებ მეტი ათქმევინოს კიდევ სიდონიას.

— უი, ქა! უწინამც დღე გამიქრება, რომ ტყუილი არა ვთქო. იმ დღესაც ერთი გალა ხახვი შეეჭამა ი გაგლეჯილი შვილს, პაპამ არც კი იცის, რა ქნას!.. თქო ისევე სიდონიამ...

ასე რომ ამ სიდონიას წყალობით წყალზედაც ბევრჯელ იტყოდნენ ხოლმე უსაქმოთ მსხდარი და ქორის-

თვის მადა წახალისებული დედა-კაცები პაპას ცოლის უდიერ სიმსუნაგეზედ.

სხვას რაც უნდა ელაპარაკნა, თითონ პაპას შათვისებული ჰყვანდა ქრისტინე. იზოვიდა თუ არა დღიურ სამუშაოში ექვს შაურს, პაპა ქრისტინეს მისცემდა საღამოზე და ესეც შინახამდა მატყლის ფთილების ქვეშ ძველ კალათაში და თუ მანეთიანს აშოენინებდათ იღბალი, მაშინ ქრისტინე მწვარში გამოახვევდა და ბოძის ყბაში შასდებდა. უქმე დღეს დილით ადრე დინჯათ და ნაზათ ეტყოდა ხოლმე ქრისტინეს:

— მოიტა, დედა-კაცო, ერთი აბაზი მამე, წავალ და თუ ცხვარი დაუკლამთ, ჯიგარს ვიყიდი. ქრისტინეც, თუ გუნებაზე იყო, კალათიდან გროშებს ამოიღებდა და რადგან თითონ თვლა არ იცოდა, დაუწყობდა პაპას მუშაობისაგან გაშავებულ და დახეთქილ ხელის გულზედ; ისიც დახეთქილი სალოკი თითით დაიწყობდა:

— ეს ექვსი გროში, ესეც—ოთხი შაური. ეს ორი ექვსი გროში თოთხმეტი გროში და ერთი ექვსი გროშიც—სულ თვრამეტი გროში, ორ შაურს ორი გროში აკლია არა, დედა-კაცო? და სხე.

თუ ქრისტინე გაჯავრებული იყო, შაუყვირებდა საწყალ პაპას:

• — საქმე არა გაქვს, შე თვალ გამოხეთქილო შენა რა გეჯიგრება, ტიტველები ვყრივართ, საკომლო უნდა გავიტანოთ, სიმინდის ფქვილიც აღარა გვაქვს!...

პაპაც გაჩუმდებოდა ამ დროს; თუმც ჯიგარის უყიდლობა კი ძრიელ სწყინდა ხოლმე გულში. გულ-კეთილი იყო, პაპა, გულ-კეთილი—იმის ჩხუბი არავის გაუგონია.

იქნება ჩხუბის უსამართლობა თავის ღრმა დაფიქრებაებში გამოიკვლია? ვინ იტყვის ამის წინააღმდეგს; მაგრამ ამის მეუღლე კი ხშირათ ეტყოდა ხოლმე გაკაპასებული: შენ ქუდი კი არა, ლეჩაქი უნდა გეხუროს, შე ქვეყნის ფეხის ტალახო, ლუწუნავ, არა კაცო! და სხვ. პაპა კი ამ დროს სტოიკურათ მუნჯათ იჯდა ხოლმე ნეჭაზედ და იხდიდა ხოლმე მუშაობისგან დასვენებულ სველ ქალმებს, კერას-პირ გასაშრობათ.

ხშირათ პაპას შინ მყოფლობის დროს გარედან ღრიალით შამოვარდებოდა ხოლმე იმისი მურიანი გოგო: უფაჟე ენებ იმან ილტე ოცე-ფეფე ტიონ —

— „ღედლიანთ ალექსამ ჩვენი ჭრელი დედალი მოკლაო.“ დედა-კაცი ძუ ლომივით გავარდებოდა ხოლმე ამ სიტყვებზე მაშინვე კარში და შაჰყრიდა მთელ სოფელს ღრიალით და წყევლით; პაპას კი თუმც ბოლმა მოაწევბოდა ხოლმე ჭრელ დედლის სიკვდილზე, მაგრამ მაინც ცოლის ხმაურობაზედ ზემო თაროს მიეყუნებოდა ხოლმე და სირცხვილით წითლდებოდა.

არავისი წყენა, არავისი ზარალი არ გაივლიდა მის პატროსან გულში. მე დარწმუნებული ვარ ქათამის და ცხვრის დაკვლის დროსაც კი მისი გონიერი თვალები, რო დააცქერდებოდნენ მაორთქლავ წითლათ დაღვრილ სისხლს, მოიღრუბლებოდნენ — მისი საცოდავი გული ამოიოხრებდა და თავში გაიფიქრებდა, „რა დამიშავა, რო დავკალიო...“

ეს იყო დაბადებული ქვეყნის საშველათ: თითონ მთელი დღე მკაში ორ აბაზათ ეშველნა და იმდენი ეღვარნა ოფლი, რომ პატრონს ორი მანეთი დაჰჩომოდა,

გაჰყიდდა ესეც თავის მხრით ამ პურს ისეთ კაცზედ, რომელიც ერთ ღლეს ჩაიში და სადილზე ერთ ციციქნა პურს შეჰჰამდა და თითონ კი ღლეში თუჰმანს აიღებდა... მაგრამ ვისმე ჰქონდა პატივი ამ მსხვეპლის?! აი გინდ ერთხელ (ყველამ იცოდა ეს ამბავი) პაპას რა უყო ერთ-მა ჩაფარმა ბეგარაზედ! როცა პაპა თავჩალუნული თავისებურათ—დარბაისლურად აღვამდა ბარს ფეხს მოსსეს გზის რუს თხრაში—ერთმა ჩაფარმა მათრახი დომივით კი გააკრა საბრალო ზურგზე და თოფივით ტყაშანი მოაღებინა; საბრალომ ტკივილი დიდი იგრძნო, მაგრამ წელში აიმართა. მხეცმა ჩაფარმა დაჰწივლა და თავში, სახეში დაუშინა მათრახი. ამ ნადირის საყვარელი აზრი იყო, სუსხი მიეცა გლეხისთვის ისე, რომ ის გაჰქცეოდა და მხოლოდ მაშინ ანებებდა თავს მსხვერპლსა. პაპას დავთარში გაქცევა არ ეწერა და მათრახს გაჰქონდა შლაპა-შლოუბი. ამოთ უყვიროდნენ მეზობლები: პაპავ, გაიქე, პაპავ, გაიქეო!... ეს იდგა ერთ ადგილს, მინამ ამ ნადირს ცემა არ მოჰსწყინდა.—კაცო, რა დავაშავე? ამოილულლულა პაპამ მწარეთ და მერე ოხერით თქო: ოხ, ღმერთო, ქვეყანაზედ ზოგი სვაფი გაგიჩენია, ზოგი გარიგლაო... მაშინ უნდა ჰქონოდა რაიმე ტკბილი დანერგული გულში პაპას, რომ ასე იტანდა თავის საზარელ ხვედრს, როგორც ის სტოიკი, რომელსაც გადუწყვიტეს ფეხების ძვლების მომტერევა და როცა ჭახრაკს უჭირებდნენ დინჯათ ამბობდა—, „რას შერებით, გატყდებო;“ მხოლოდ რო გადემსხვრა ძვალი, ისევე დინჯათ თქო: „აკი გითხარით, გატყდება მეთქიო...“

პაპა მუნჯათ და ჩაყურჭუმაღლავებული ფიქრებში იყო მხოლოდ მარტოობას და თავის არა ჯურა კაცთან; მხოლოდ თავის მოძმე და მეტადრე თავისთანა საწყალ კაცებთან ის იყო მოლაპარაკე, მერე ხუმარაც კი. ის უთავის-ჯურო კაცოთ ვერც სძლებდა და მათთან თავის ბედკრულ სიცოცხლეზე კი არ ლაპარაკობდა—არა ეს მათ ყველას გამოუთქმელათაც ესმოდათ. პაპაც და სხვები ცდილობდნენ ლაპარაკში დევეიწყებინათ ყოველივე ეს და ემხიარულნათ. აი მაგალითად ერთად მკიან პაპა, ცხონებული ხახარეს ძმა, ბრუციანი, და საწყალი ანდრია და კიდევ ერთი სამიოდ სხვა გლეხები. ჯერ გახურებული ლექსაობენ და „ჰოპუნას“ დაჰძახიან. მაგრამ აგერ პაპა იმართა წელში და დაუწყო ანდროს ხუმრობით დაცინვა:

— ჰეი, ბიჭებო, ცხონებული ხახარე ტყუილათ კი არ იტყოდა ხოლმე ამ ანდროს ვაჟ-კაცობაზე—მკაშიაც ეტყოდა და!

— როგო, როგო, პაპავ, გვითხარ?! გამეცხმაურნენ სხვები ანდრო, გამოსაჯავრებლათ.

— როგორ, კაცო და, დაიწყო პაპამ, ხახარემ თქო, რომ აი ლეკებმა რო კახეთი ააოხრეს და თავადების ქალები ტყვეთ წაასხესო—ჩვენი ანდრებოს ბრალი იყო, თორემ განა საქმე მაგრე მოჰხდებოდაო, რა?

— რას ოხრობს—ეი? იკითხა ანდრებომ...

— თქვი, თქვი, პაპავ! გამხნევეს სხვებმა.

— ასე იყო ეგ საქმეო, იტყოდა ხოლმე ხახარე, რომ იმ დროს ჩვენ ანდრებოს კახეთში ჯარები ებარაო; მაგრამ მთავარმმართველს ქალაქში დევბარებინაო და ლე-

კებს რო შეეტყოთ კახეთის უპატრონოთ დარჩენა, ჩამოჰსევოდნენ და სუ კი ეეკლოთო... თორემ ჩენი ანდრებო რო იქ ყოფილიყო, განა მაგას გაბედვდნენ წუნკალა ლეკებიო!—მართალია ანდრებო?

— მართალი იქნება, მე და ჩემმა ღმერთმა, მართალია, ძალოვანი მეომარია ანდრებო—დასცინოდნენ სხვები. აქ ყველას მოაგონდებოდათ ხახარე და დაიწყებდნენ მაზედ ლაპარაკს.

ერთხელ სვიაზე ვიყავით მე, ხახარე და გზირიანთ ბიჭებიო, იტყოდა ხოლმე პაპა,—შაეხედეთ მოდიან იმერლები სუ დაიარაღებულები დი მშვენიერ ცხენზე მჯდომნიო. ავტხებით ჩვენ „უას“ ძახილი და პრუწის ქნაო. აკი შაფხუკიანდნენ ესენი და გამოგვიდგნენ ცხენებითაო. ჩვენ იმდენი მოფიქრება არა გვქონდა და სწორე გზა გზა გავექეციითო, ხახარე ხომ მოხერხებული იყო, ცხონებული, არც გაიქცა, არცა, იქავ გორაზე ავიდა და იქიდან ყვიროდა „უასაო,“ ჩვენ კი დაგვეწვიენენ იმერლები და იმდენი თქვენ გამარჯვება, რამდენიც ჩვენ იმათ მათრახი მოგვარტყესო...

ამაზედ ხარხარებდნენ დანარჩენი მომკლები.

პაპა თავის ჭკუის ძალასაც დაიტრახებდა ხოლმე და მერე დიდი ხალხის ცნობასაც:

— იმ დღეს შავესწარ კაი სუფრაზედ მარიდაანთ ალექსას, თომა ღვდელს და აბრია დიაკვანს, ეუბნებოდა პაპა მომკლებს, კარგა რო დაეხურდით, შენ ხარ ჩემი ბატონი, ღვინითა და, იმათა თქვეს: ნეტა რა უფრო კარგია ქვეყანაზედაო?—კაი მამულ-ღედული ყველას ჰსჯობიაო, თქო ალექსამ. — ჰ, ბევრი ფულისთანა რა იქნებაო,

თქო ღედელმა. — არქიელობა მირჩენია ყველასაო —
 თქო დიაკვნმა. შენ-ლა პაპაო? მკითხეს მე. მეც ცოტა
 დაფიქრდი და მერე უთხარ: ყველაზე კარგი ვაჟკაცისა-
 თვის ლამაზი ცოლია მეთქი... ჰო, ალექსასაც და ღედელ-
 საც ძლიერ მოეწონათ ეს... დაათვა პაპამ...

— მართალი გითქომ, მე და ჩემმა ღმერთმა, პაპავ!
 ეუბნებოდნენ მომკლები.

პაპას მარტოობა, ესე იგი თავის ჯურა კაცებთან არ
 ყოფნა—საცოდაობა იყო; მხოლოდ ამათთან ყოფნა იყო
 ხოლმე მისი აღდგომა. იმითომ სიხარულით ფეხზე აღარ
 იდგა ხოლმე, როცა შეიტყობდა, რომ იმისი სოფლელები
 და სულ იმის ჯურა კაცები სამკალათ ან თათრებში
 წასვლას დააპირებდნენ, ან ფშავლებში, ან თივის სათი-
 ბავათ მალაკნებში და სხვ. და სხვ. პაპასაც მიიპატიჟებ-
 დნენ. ერთხელ პაპა ორი კვირა ახლო სოფელში ერთ
 თავადიშვილ კიკოს კალოზე ჰშველიდა დღიურათ; უცებ
 შეიტყო, რომ მისი სოფლელები თათარში აპირებდნენ
 მეორე დღეს სამკელათ წასვლას. იმას გული სიხარულით
 ეემსო; მაგრამ იცოდა, რომ კიკოს ვერ დაახწევდა აღ-
 ვილად თავს. ტყუილის თქმაც მის დღეში არ უკადრნია
 პაპას, მაგრამ ეხლა ამ სიხარულმა ისე ძალა დაატანა,
 რომ ის ავიდა ბალკონზე მდგომ კიკოსთან და ქუდ-მოხ-
 დილმა მოწიწებით მოახსენა:

— შენი ჭიიმე, ბატონო, უნდა შინ დამითხოვოთ.

— რათა? ჰკითხა კიკომ მკვანეთ, კნიაზურათ.

— კაცი გადმამივიდა, შენი ჭიიმე, მეც გლეხი კაცი
 ვარ, მაგრამ უჭირნახულოთ კი არ ვახლავარ—ყანა სულ

ში ჩაიღეწა—გაგიფუჭდა გადმოჰხედდო, შამოუთელიათ—
იმტყუნა პაპამ, თუმც თაფ-თაფი არსად ედგა.

— არა, გეყურება? კვირამდის შენი გაშვება არ იქნება, აბა შენი ბადალი, თუ არ უქმე დღეს, სად ვიზოვო? კვირამდის იმუშავე და მერე მიჰხედე შენ ყანას—წადი! ნუ—გაიარე! დაუყვირა კიკომ და გამოაგდო.

კარგა იცოდა პაპამ, რომ თუ უვადოთ წავიდოდა, კიკო იმას გროშს არ მისცემდა და ის შვიდი დღე, რომელიც უშველა, მუქთად ჩაუვლიდა. ისიც კარგა იცოდა, რომ თათარში სამ აბაზათ იყო მომკალი, თავის პურით, კიკოც იმას აძლევდა და კარგათაც აჭმევდა. მერე თათარში ხამ წყალსა და სიცხე პაპანაქებას საუთოვო იქნებოდა, რომ ავათ არ გეცხადნა. იმასაც გრძნობდა, რომ თუ ეხლა გააჯავრა კიკო, მასთან მის დღეში ველარ იმუშავენბდა. ესეები ყველანი აწონილი ჰქონდა პაპას მაგრამ ძირს რო ჩამოვიდა, მოაგონდა თავისი ჯურა კაცების მგზავრობა, მათთან ლაპარაკი და მათთან ყოფნა, ხუმრობა სათათრეთში—გულმა ველარ გაუძლო და მეორეთ ავიდა კიკოსთან. — არა, შენი ჭიმიე, ბატონო, ჩემ ცოდოში და ჩემ ცოლ-შვილის ცოდოში ნუ ჩასდგები. მზათ მოსულ ჭირნახულს ნუ გამაფუჭებინებ, დამითხოვე—უთხრა იმან თამამად.

— არ შეიძლებაო! დაუყვირა კიკომ.

— ვერა, შენი ჭიმიე, გიანლები—უთხრა პაპამ.

— ბიჭო! მე შენ გეუბნები, სული რომ ამოგხდეს, არა მეთქი!

— რაც გინდ დამემართებოდეს, ბატონო, უნდა დამითხოვოთ.

ბევრი ამისთანა ლაპარაკით კიკო გაბრაზდა—ამო-
 ილო ორი შაური შავი ფული, მიაყარა თავში და დაუყ-
 ვირა:

— აჰა შენი შეიდი დღის სამუშაო, შე ღორო, და
 საცა შენი დაიკვეხო, იქ ჩემიც თქვი!— თანაც ამოჰკრა
 კუკუ და გამოაგდო პაპა.

პაპას მაინც გაუხარდა ეს და სიხარულით ფეხზე
 აღარ იდგა, ისე უყვარდა თავის მოძმეებთან ყოფნა. პა-
 პა ბევრჯელ თითონაც იტყოდა ხოლმე ამ თავის გადა-
 სავალს მოძმეებში.

თუმც ბევრმა ჟამმა გაიარა ნატვრის შემდეგ, მაგ-
 რამ მაინც ბოლოს უღელი ყოყინა კი გაიჩინა პაპამ.
 სყიდვის წინეთ ქრისტიანებ ბევრი მწვარი გამოხსნა და
 ბევრი მანეთიანები ჩაუგდო პაპას შავ ხელში, ამანაც
 იქვე ღვდელთან მიიტანა და დაათვლიყინა; ანგარიშმა,
 პაპას გასაოცრათ, ამოუჩინა, რომ ორ თუმნამდის კიდევ
 ეკლდა, რომ მისი ყოფილიყენენ ის უღელი ზაქი,
 რომლებიც მან ნახა ერთგან და შეევაჰრა კიდევ.
 ამან ჯერ ისე დააღონა და გაჰხადა უიმედოთ,
 რომ კამბეჩის ყიდვის იმედი დააკარგყინა; მაგრამ როცა
 შემდეგში დაფიქრდა ისევ და დაინახა, რომ ცხოვრების
 მიზანს წყლან ისე ახლო იყო, როცა წარმოუდგა ის
 ორი ნანახი თავის თვალებით ზაქები, მერე მათი თავის
 სახლში ყოლა, თავის-თავი კამბეჩების პატრონათ— მის
 სულს ძალა მიეცა, ის გაგულადდა და ამაყათ იფიქრა:
 ორ თუმანს არაინ მასესხებს? ორი თუმნის კაცი არა-
 ვარ? ჩემი ვენახი მეტი არა ღირს, ჩემი მარჯვენა, გარ-
 ჯილობა? ფუ ჩემ თავს— ვინ არ მენდობა!— წაიდუღუნა

და გაბედვით გასწია თავის სოფლის აზნაურ კოკოსთან. კოკოს გარდა იმ სოფელში სხვა აზნაურებიც იყვნენ და პაპა მთელ თავის სიცოცხლეს დღიურათ მათა შეელოდათ. ესენიც ისე იყვნენ დაჩვეულნი, რომ თვითვეული მათგანი წინა დღით აძლევდნენ ფულს, ოღონდ მეორე და მესამე დღესაც მე მიშველოსო. ერთი სერი იყო ხოლმე, რომ ზაფხულის სისხამ დილას პაპას მიწურის ერდოსკენ გაგეხდნათ; იქ უეჭველად ექესამდის, შვიდამდის აზნაურს დაინახამდით, რომელებიც ყვიროდნენ: პაპავ! ჰაი, პაპავ! გამოდი! პაპაც რომ გამოვიდოდა ჩმუჩენით, ერთი თავისკენ ეწეოდა, მეორე იქით სწევდა, მესამე აქეთ და ყვიროდნენ: პაპავ? მე არ დამპირდი—მე, პაპავ! მე? პაპა ხმას არ იღებდა ხოლმე ამ შემთხვევაში და იმას გაჰყვებოდა, ვინც დაინარჩუნებდა და რითიმე სხვებს აჯობებდა.

— რისთვის გაჰრჯილხარ?—უთხრა პაპას კოკომ.

— უნდა ორი თუმანი მასესხო, კამბეჩებს ცვიდულობ, დამაკლდა და გინდ ვენახს დაგიგირავებ, გინდ გიშველი.

კოკოს ეს უამა, რადგან მისი გაიძვერა თავი მიხვდა, რომ სარფა არის აქაო. ფულები მისცა და ვენახი ზალოგათ ჩაუწერა, სარგებელში კი, კათათვეშიაც პაპას აბაზათ უნდა ეშველნა მისთვის—თუ დასჭირდებოდა.

იყიდა პაპამ კამბეჩები, მაგრამ კოკო კი სულთამხუთავათ გაიხადა. მთელი წელიწადი აბაზობაზე დღეში მას უნდებოდა და ვალი მაინც არა სწყდებოდა. სისაწყლვე პაპას დღითი-დღე უფართოვდებოდა და ბოლოს საკომლოსათვისაც კი ვალს იღებდა ხოლმე. კამბეჩების და ვენახების ტრფობა კი იქამდის აბრმავებდა პაპას,

რომ საცოდავ ტრაბახათ ჰხდიდნენ საწყალს.—ჩემი კამბეჩებისთანა კამბეჩი, მთელი ღუნაია რომ შამოიარო, ვერ ნახამთო, დაიწყებდა ხოლმე ის გულის წმინდით ხალხში ლაპარაკს და მერე გამოჰყვებოდა დიდ აღმართში, როგორ აიტანეს ერთხელ ურემი; საფლობიდან როგორ გამოიტანეს ან ტყეში რა ოინი ქნეს და სხვ... საწყალს არც კი ესმოდა, თუ ზოგჯერ მასხარათ რათ იგდებდნენ ხოლმე მას მეზობლები ამ სიტყვაზედ. ვენახი ერთი მტკაველი ჰქონდა, მაგრამ რომ გეკითხნათ—გულის წმინდით გიამბობდათ, რომ ზვარი იყო ის და რომ იმ სოფელში იმისთანა არავისი ვენახი არ არის—გეტყობდათ იმასაც, რომ კოკოს არც ღდევ, არც ღამე მოსვენება არა აქვს და ცდილობსო, რომ ის მას როგორმე დასტყუოს.

პაპას საშინლად ეშინოდა ნაჩაღნიკისა, მომრიგებელი მოსამართლისა, ჩაფრისა და სხვა ამ გვარ მოხელეებისა, იმის აზრით ესენი გლეხების შიშ-ქვეშ საყოლათ გაჩენილები იყვნენ. აი ერთხელ პაპა ერთმა გლეხმა მოწმათ დასწერა, რადგან კოკომ საშინლად სცემა მას. პაპა ენა გამოუთქმელის ხანხალით მიდიოდა მომრიგებელ მოსამართლის ბალკონზედ. უბეში ეღო ის რაღაც გაუგებარი და უცნაური „პოოსკაო“ რომელიც მას მიუყვინდა და, მისდა საოცრად, შიგ მის გვარ და სახელს ამოიკითხამდნენ ხოლმე—თანაც „მოზძანდეს პაპა ათ საათზე სულშიო.“ ამას ეს ბეგრს საოცარ და საცინელ რამეებს აფიქრებინებდა ხოლმე ღღევანდლამდე. მაგრამ ესლა კი შიშის მეტი არა იყო—რა პაპას გულში. არ იცოდა, რა უნდა ეთქო და ან რას უხამდა მოსამართლე. შაჰ-

ხელა პაპამ და კოკო კი დაინახა ბალკონზედ; იმან და-
უყვირა პაპას:

— შენ უნდა უმოწმო, რომ მე ვცემე შიოს? დღეს
გაგიქრობ მე შენ — უმოწმე! შენი ცოლ-შვილით არ
გადაგასახლო? პაპას კინალამ გული არ შაულონდა ამ
ოინებზედ. ბოლოს ძლიეს ამოილულლულა, რომ ოლონდ
კოკო ნუ დაჰლუპამდა და არას იტყოდა, კოკომაც დაა-
რიგა, რომ მოსამართლესთან ეხლავ ოთახში შესულიყო
და ეთქო, რომ „მე არა მინახამს-რაო.“ პაპა იმავ საათ-
სვე შავიდა მოსამართლესთან და თითქმის ცრემლების
ფქვევით შეჰბღავლა:

— ბატონო, მე საწყალი კაცი ვარ, ნუ დამლუპავ, და-
მითხოვეთ, მაგ საქმისა არა ვიცი რა და არა მინახამს-
რაო.

— კამერაში რომ დავიძახო, მაშინ თქვი ეგ, ეხლა
არ შეიძლებაო — უთხრა სუდიამ.

— არა, ბატონო, ეხლავ გამიშვი, შენი კენესა მე —
შაჰლრიალა პაპამ და დაეცა მუხლებზე ტირილით. მოსა-
მართლემაც ააყენა და დაითხოვა...

სიბერის დროს პაპამ ვენახში მეველობაც დაიწ-
ყო და აკი მეველეთ კოკოს დაუდგა. კოკოს ვენა-
ხი სოფლის მოშორებით ერთ დიდ ღრანტის ბო-
ლოს იყო, ასე რომ ვენახს თავი შიგ ღრანტეში
ჰქონდა შეწყული და ამ ალაგას გამოდიოდა მშვენიერი
ცივი წყარო, რომლის გარ-შამო ბნელ ჩრდილოვანი
კაკლები იდგნენ. სისხამ დილას და გრილ საღამოს თუ
ჩამოვიდოდა პაპა ღრანტეს ქვემოთ მდებ კოკოს ვენახის
ნაწილში და სიამოვნებით დაათვალიერებდა სანთელივით

გამომცემერ მწიფე მტევენებს, თორემ დაცხომის უმაღ-
 ვე ის ღრანტეს თავს არ ანებებდა. აქ მშვენიერ პურსა
 და ყურძნის მლოღნავი პაპა ეძლეოდა ტკბილ გლეხ-
 კაცურ ოცნებებს; გაძღომის შემდეგ ხო ცივ წყაროს
 დეეწაფებოდა და მერე ცივ დედა-მიწაზედ გამოტილი
 ხვრინამდა ხოლმე აგრილებამდის. ბედნიერი იყო ამ
 ღროს პაპა! ისე ბედნიერი და ამაყი თავის ბედნიერებით,
 როგორც ხონთქარი. ნესტიანი, ცივი და ხავერდით
 მწვანე კაკლის ქვეშ ნიადაგი, იმას ხონთქრის ხალზე
 რბილათ მიაჩნდა. აქაურს საკმელს ხომ მერეც ეშხით
 მოიგონებდა პაპა! „ბნელ ჩრდილ ქვეშ ძილი ზაფხულ-
 ში უდიდესი ნეტარებაზე ნეტარებაა ზაფხულში ყველა
 ჩვენი გლეხისათვის!

პაპა ერთხელ ჩრდილ-ქვეშ ამ ღრანტეში მჯდარი
 და ყურძნით გამაძლარი ღრმით დაფიქრდა. მას წამოუდგა
 თავის მესაფლაობა, მერე საბრალო თავის მამის სიკვდი-
 ლი, თავის სიღარიბე. დაფიქრდა, რომ ორმოცის წლის
 ვაჟ-კაცია და აქამომდე დამმარხავიც არაფინა ჰყავს: ცო-
 ლი ერთი საცოდავი რამ არის, ექვსი მისი გოგო ხომ
 თუ არ დაუმძიმებენ სულს, არას შეჰმატებენ სიკვდილის
 ღროს—ვაჟი შეილი არა ჰყავს, რომ მასავით მოჯამაგი-
 რობით აუხსნას სული, ვენახი კოკოს უგირავია და ზედა-
 შეც კი არ არის მის ბედობაზედ! ამ მწარე ფიქრებში
 გამძლარ პაპას აკი წივიძინა „ბნელ ჩრდილოში.“ შორს
 ისმის პაპას ხვრინვა! სადღაა მისი სიღარიბე?—ის ხონ-
 თქარია ეხლა თავის უძვირფასეს ხალზედ. მაგრამ აგერ
 ძილში ესმის რალაც ხმაურობა, თითქოს სეტყვის ღრუბე-
 ლი მოდისო, ამ ღროს პაპას თავს წაადგება ერთი საში-

ნელი კაცი, ხელში ლახვრით და სულსა სთხოვს პაპას...
 ესეც არ უძალიანდება, თავის საცოდავ სულს აბარებს
 „მიქელ-გაბრიელს,“ ესეც მაშინვე იქვე მდგომ კუდიან
 მგლის სახის ეშმაკს აბარებს მის სულს. ეშმაკი მიფრინავს
 კავკასიონის მთის ღრანტეებისკენ, თან მრავალი კუ-
 დიანი ეშმაკები მისდევენ და გალობენ: „მარტიანთ
 მკვდარი არც ცხონებულა და არც ცხონდებაო!“ პაპა
 კი ტირის და ტირის... დიდხანს ტიროდა ესე პაპა და
 რომ გამოიღვიძა, ნოტიო მიწა კარგა მეერწყო ცრემ-
 ლით, როგორც მორწყამდა ხოლმე ბევრჯელ ის ოფ-
 ლით. პაპამ თავი გაიქნია, პირ-ჯვარი გაღიწერა, გადაა-
 ფურთხა და ჩრდილიდან პაპანაქ მზეხენ გავიდა... ამის
 შემდეგ ჩრდილში აღარ იძინებდა, გაიმოტებოდა ხოლ-
 მე, საბრალო, შუა ვენახში, მოსხმულ ვაზის ძირში, მზე
 გახურებულ შუბებზე თა აჭერდა დიდ შუბლზე და იქი-
 დან ხეითქი ოფლისა ნაკადულებათ გარუჯულ ლოყებზე
 სდიოდა ხვრინვის ღროს.

ყავნის გათაგების შემდეგ პაპამ ეს სიზმარი, რო-
 გორც ქრისტინეს, აგრეთვე სხვა გლეხებსაც უამ-
 ბო. გლეხებმა მთელი სოფელი მოსდეს და ყველა
 ამბობდა: „მართალი იქნება—მაგათი მკვდარი არ ცხონ-
 დება—რა სეფისკვერ-ზედაზე უზამთ ძალას, ან ღვდლის
 საწირავიო;—საწყალს, რა აცხონებსო,“ ამბობდა ხოლმე
 ბევრი უფრო მკაფიოდ... ყველას დაჰვიწყებოდათ ქრის-
 ტეს სიტყვები: „არა შევა მდიდარი სასუფეველსაო...“
 თითონ პაპაც ისე დააფიქრა ამ სიზმარმა, რომ მა-
 შინვე თავისი ცამეტი წლის ქალი დანიშნა ერთ თავისზე

უფრო საბრალო გულის გლახეზე—ელიზოზე. ეს იყო ცალი თვალთ ბრმა და გლახეები მეტ სახელს ბრმაელი-ას ეძახდნენ, აგრეთვე არას მქონე, მაგრამ პაპამ ზედ სიძვედ შეიყვანა, ოღონდ სიკვდილის შემდეგ მიპატრონოსო, ან რა იყო აქ გასაკვირველი! „სულს სული იცნობს და გულს გულიო,“ ამბობს გულთა-მხილაობა. ყველა ამას ჩააბარა პაპამ; თავის ყოყინებიც, ვენახიც, ქრისტინეც და სილარიბეც. თითონაც ბევრი ხანი აღარ იცოცხლა ამის შემდეგ. სწორეთ წარსულ ღვინობისთვეში პაპა კოკოს მოძმეს აზნაურ ვასოს ჩევისო ქვევრში სარეცხათ და რადგან მაშინ გულ-უხობაა ხოლმე ყველაფრისა ქართველებში და რადგან ვასომაც გამოცდილობით იცოდა, რომ პაპა სიმთვრალეში უფრო მარდიო; იმიტომ ერთი ხუთიოდ სტაქანი ცხარე არაყი გადააშუშხა პაპას ქვევრში ჩაჯდომის წინეთ. პაპა ტვინ-შახურებული და გულ-გამხიარულებული საშინელის ძალით უსომდა ღვიას ქვევრის კედლებს. მერე მეზობლათ მჯდარ სხვა გლახის ღვიის მოსმის ფხაკუნი და მღერა უფრო უმხიარულებდნენ გულს, უმღერებდნენ ისეც არყისგან მომღერალს ტვინს; ამაზე პაპა გაფოთდა და იძახოდა: ჰოი, და, გოგო და! ოდა შენი და! ჰაბადა, ბიჭოდა! ჰოი და გოგო და!“ თან ხელები ისე გაახურა, რომ დაყვებს ძუძუებში საშინელის ძალით ირტყამდა და თუმც მაშინ არა შეეტყო-რა, მეორე დღეს საბრალოს ძუძუებიც და მთლად გულიც საშინლად გაუსივდა. ელიზომ დალაქიც მოიყვანა და ნესტარი დააკრეფინა, მაგრამ პაპა მაინც სამი დღის შემდეგ მოკვდა ამ სიტყვების თქმით:

—განა... ღმ... მძღე... მძღე... —
...მე... მძღე... მძღე... —
...მძღე... მძღე... —
...მძღე... მძღე... —

* *
*

დიდი ხანია, თავ-განწირულად
შენ განიზრახე საქმე კეთილი—
მოსპობა გწადის ბოროტებისა,
რომელიც ჩვენში არს მოფენილი.
წინასწარ-მთქმელად, გინდ იყო ერთი,
ნუ შეშინდები—ახსენე ღმერთი!

ყველა მოგვხვარსლა უსამართლობამ...
მსხნელად გამოსჩნდი... მაშ აჰა ხელი! 1881
შალავათს, ძმობას, პატიოსნებას
ეხლა კი მტკიცედ შენგან მოველი!
წინასწარ-მთქმელად, გინდ იყო ერთი,
ნუ შეშინდები—ახსენე ღმერთი!

ბევრი ისურვებს შენსა დაჩაგვრას...
მაგრა დაუხვდი—ვერ დაგძღევს ავი!...
იყავ ტანჯულთა მომხრე, ერთგული,
სიმართლეს დაბლა დაუკარ თავი!
წინასწარ-მთქმელად, გინდ იყო ერთი,
ნუ შეშინდები—ახსენე ღმერთი!

ხალხს ჩააგონე სიტყვა მართალი,
მაღალ აზრს მიეც გზა რიგიანი,—

იბანი იტყვიან ასობენ ოცნ იწოდებ
 მიშასობიდან ცეცი მათუნ აფ
 იოსებ ოცი ფშიგ ჟაუნენსონ-ოქსამიწ
 ...!!იოსებნუ გმესმა—ინდუშინენ ცუბ

✓ სახალხო ლექსი.

ვიტყვი და ვიტყვი შაირსა,
 თუ არა ვთქვი, არ იქნება.
 დედის ავათ მოკიდება
 შეილისაგან რათ იქნება!
 ვიცი, ზოგიერთა შეილი
 დედას წიხლით ზედ შადგება,
 მამას კარში გამოაგდებს:
 „წადი, თვალმც დაგიდგება!“
 სადაც წავა, ინუგეშებს—
 ბედის-წერა წინ დახვდება.
 ბეწვის ხიდი ვიწრო არის,
 ცოდვიანს არ გაესვლება.
 მაღლიანი რომ შადგება,
 ბოგირ-ხიდათ ეჩვენება;
 ცოდვიანი რომ შადგება,
 გაწყდება და ჩაფარდება.
 ცოდვა, მაღლი წიგნს აწონის,
 საით უფრო დამძიმდება.
 ერთი წლის სავალ გზაზედა
 ეკალ-უკალი ფენია,
 დგას კუბრიელის ქვევრია,
 გარს უკიდია გენია,

ამხანაგის მოღალატეს
შიგ უღევს ენის წვერია.
ნათლიისა შემკოდესა
გამოჰქრიან სამწვადესა,
გაუხვრეტენ ენის წვერსა,
შიგ უყრიან წითელ გველსა.

ღედა, ობლების გამწეები,
ფუარება კაცის მკვლელსა;
უბეში უსხელს გველები,
ეხვევიან ძუძუებსა.

იხსენებოდა

ქვემოთაჲსი სიტყვებით
„იხსენებოდა“ სიტყვა გინ
„სიტყვით“ სიტყვით
„სიტყვით“ სიტყვით
შიკრიკი.
„სიტყვით“ სიტყვით

ამ ერთის თვის განმავლობაში ჩვენ ფეხ-მარდა შიკრიკს მოუბრუნია მთელი საქართველო, რუსეთშიაც ყოფილა და კინალამ სამხლევარ გარეთაც არ გადასულა. იმდენი ამბავი მოგვეტანა, იმდენი ახალი რამ შეგვეტყობინა, რომ მე ვერც კი მომიხერხებია ყველაფრის გამოთქმა. ასე ამბობს: საქართველოში ბევრს მალამოსავით მოეცხო გულზე თქვენი „იმედო“, ბევრს ყელზედაც დაადგა, ასე რომ საშიშოა არ დაიხრჩვენო, ყველანი გულ-მოდგინეთ ჩაიყურებიან იმაშიო—ქალნიცა და ვაჟნიც, მოხუცნი და ახალგაზდანი, მღვდელნი და ერნი, მსწავლეულნი და უსწავლეულნი, მდიდარნი და გლახაკნი, გლეხნი და თავადნი, ბატონები და მსახურნი, ლიტერატორნი და ჩინოვნიკნი, ხელოსანნი და ვაჭარნი,— ერთი სიტყვით, ყველა აღუძრავს და ყველაც აპირებს თავის საკუთარი დარდ-ბოროტის გამჟღავნებას „იმედის“ წინაშეო. ამ ხელათ კი თან მოიტანა ორი ბარათი.

პირველი ბარათი გამოგზავნილი იყო ჩვენი ქართველი მანდილოსნებისაგან. ამ ბარათმა მე ძრიელ გამახარა, მით მომეტებულათ, რომა ამის წინაც ჩვენი იმედარევილი აღტაცებით მელაპარაკებოდა საზოგადოთ ქალის მაღალ დანიშნულებაზედ ცხოვრებაში. დაუღალავი იმედარევილი იმდენს მელაპარაკა, იმოტელა მაგალითები

მომიყვანა ქალის მნიშვნელობაზე კაცობრიობის წარსულში, იმ სიმაღლეთ დააყენა დღევანდელი თავ-განწირული ბრძოლა რუსეთის ქალებისა ხალხის ბედნიერების-ასპარეზზედ, რომ სულ პირში ბურთი დამიცო, გამაჩუმა და მტვრათ აქცია ჩემი იჭენეულობა ამ საგანზედ, მეტადრე ქართველ მანდილოსნებზედ. იმედაშვილის ბაასმა ღრმათ ჩამაფიქრა ჩვენს ქალებზედ, და რამდენი ბევრსა ვფიქრობდი, რამდენი შორს უყურებდი ამ საგანს, იმდენი ჩემ ჭკვაში მომატებული ადგილი ეძლეოდა ქალს, ბოლოს კი სრულებით დავრწმუნდი ქართველი ქალის მაღალ მნიშვნელობაზედ ჩვენი ხალხის ცხოვრებაში. ამიტომ საჩქაროთ და გულის ძგერით გავტეხე კონვერტი. მოუთმენელად, მალე მინდოდა გამეგო, თუ რა დარდი და ბოღმა ექნებოდა ჩვენს ქალს «იმედის» წინაშე გამოსათქმელათ?

წარმოიდგინეთ ჩემი განცვიფრება, როდესაც მე შიგვერა ვნახე-რა ნაწერი და ამის მაგივრათ ამოვიღე გულხელ ლაკრფილი და თვალ-ცრემლიანი ქალის სურათი. ამ სურათზედ გამოყვანილი ქალი იყო ქართულად ჩაცმული, სახეზედ ეტყობოდა, რომ ის არ იყო ერთი მრავალთაგანი, რომელნიც გამხდარან საბრალო მსხვერპლნი ქარაფშუტაობისა, ზნეობა და გონება დაცემულობისა. არა, იმისი სახე არ ეკუთნოდა ამათ! თვალების გამომეტყველება ამტკიცებდა იმ ქალის ჭკუის მოძრაობას, გონებასა და სწავლას. მთელი სახის იერი გვაჯერებდა მის დარბაისლობას, პატიოსნებას და სამოქალაქო ტანჯვას... ამ ამბავმა მე სრულიად გამაშტერა. არ ვიცოდი, რა მეთქვა, რისთვის მიმეწერა მე ისეთი ტანჯული, წა-

მებული გამოხატულება, ისეთი გულ-ხელ დაკრეფილობა ქართველი ქალისა? ნუ თუ ეს იმის ნიშანია, ვკითხე ჩემ თავსა, რომ ჩვენში ქალმა არ იცოდეს თავისი საზოგადოებრივი დანიშნულება, არ ესმოდეს თავისი საქმე და ეხლა ჩვენგნითა თხოულობდეს, რომ ჩვენ ვუჩვენოთ მას მიზანი ცხოვრებისა?!—არა, გამომესმა მე პასუხათ, ეს შეუძლებელი საქმეა ქართველობაში, სადაც მანდილოვნობას თვით განგების ხელით აქვს ნაჩვენები თავისი დანიშნულება და საღმრთო ვალი!..

ამისთანა ფიქრებით მოცული, მე მაშინათვე გავემგზავრე ჩემ იმედაშვილთან, რომელიც ამისთანაებში და ბევრს სხვაშიც სწორეთ რომ მისწრებაა—იმას ძნელად შააყენებ, გააჩერებ და გააკვირვებ რითიმე! იმისი გონება დიდი ხანია შესჩვევია ფიქრსა და ამ ფიქრის საგნათ იმას არც ერთი ცხოვრების შესანიშნავი მოვლინება არ გადაჩინია. ამიტომ იმედაშვილმა სიამოვნებით გადაჰხედა სურათს. აველ-ჩააველო თვალი, გაიღიმა და თქვა—რამ დაგალონა ემაგრე? ნუ თუ არ იცი ამ პატიოსანი ქალის დარდი? მე ასეთი სურათი თუმცა არსაიღამ მამსვლია, მაგრამ ჩვენებური ქალი სულ ამ სახით ელანდებოდა ხოლმე ჩემ წარმოდგენასაო ჯერ მაშინ, როდესაც მე რუსეთში ვიყავიო. მერე გახსნა თავისი ყუთი და ამოიღო იქიდან თავისი ბლომა ნაწერები, რომელთაც ზვეიღამ მსხვილი ასოებით ეწერა «ბეგლარის ბარგი» გადაშალა და ამოიღო ლექსი, დაწერილი 1874 წელსა, და მითხრა—აი მაგ ქალის პასუხი, რომლითაც მე შორიდგან გულში ევლაპარაკებოდი ჩვენს დებს, ქართველ

ქალებსო. ამის გარდა სხვაც ბევრი რამა მაქვს დაწერილი, მაგრამ აქამდის ჩემი გაუბედავობით არ დამიბეჭვდინებიაო.

მე სიხარულით გადავიკითხე ეს ლექსი და ბოლოს მთლად მემეშვა გულზე, რომ „იმედს“ არ გაუჭირდებოდა-ლა ქართველი მანდილოსნების აზრის გაგება და მათთან გამოლაპარაკებაც.

აი ეს ლექსი:

ქართველ ქალებს.

გულადათ, დანო, ქართველთა ქალნო,
 ხელი მიჰყავით მუშაობასა!
 გასწიეთ წინა წმინდა მიზნისკერ,
 უსმინეთ თქვენსა მოწოდებასა!...

ჩვენი ქვეყანა დაჩვეულია
 ქალებისაგან აყვავებასა:
 ქალსა რგეიბა მის განათლება—
 წილში ხვდა იგი ღეთისა დედასა.

სადაც ანდრიამ ვერაფერი ჰქმნა,
 ხალხმა უსმინა იქა წინასა:
 მის ქადაგებით უარ ჰყო კერპი
 და მიჰყო ხელი ნათლის ღებასა.

თამარ დედოფლის ღვაწლი—ამაგი
 ახლაც კი გვახსოვს ქართველობასა,—

მისი სახელი, მის ძლიერება
უკვდავ უქმნია ისტორიასა:

—
მან შეჰკრა ერთათ ამერ-იმერნი,
სიმტკიცე მისცა მათსა ძალასა—
ასწია მალლა თვისი ქვეყანა,
მედგრათ დაეცა გარეშე მტრებსა...

—
თქვენზედ აქვს ახლაც მამულს იმედი,
თქენგნით მოელის . . . :
საცლაც ჩვენ, კაცნი, ვერასა ვხდებით,
იქ თქვენ ნამდვილად გაატანთ თავსა.

—
თქვენგან თხოულობს სამშობლო მხარე
მხურვალის გულით საქმის შეცდასა,
ახალი სწავლის, მეცნიერების
ჩვენში მოტანას, გავრცელებასა.

—
უძლეურ ქართველის მოლოწიერებას,
მის ბრმა თვალების გახილებასა,
დახაფსებული და დაცემული
ჩვენი ცხოვრების განახლებასა;

—
ნამდვილ მამულის შეიღების აღზრდას,
ახალ თაობის გამხნევებასა,
მალალი მიზნით და სიყვარულით
ჩვენს მოქმედების ერთათ შეკვრასა.

მ. იმედაშვიდი.

ამ ლექსის წაკითხვის შემდეგ იმედაშვილმა წამგლი-
ჯა ხელიდგან შიკრიკის მიერ მოტანილი მეორე კონ-
ვერტი და ხმა-მადლა გადიკითხა. გამოდგა, რომა მეორე
ბარათი უფრო ღირს საცნობი იყო. ეს ბარათი გამოე-
ტანებინა შიკრიკისთვის პეტერბურლიდგან ქართველ
მოსწავლე ახალგაზდას და თითონ ლექსსაც თავზე ეწე-
რა—«ბარათი პეტერბურლიდგან». ლექსი ისეთ კითხ-
ვებს შეეხება, ისეთი ძვირფასი და მართალია, რომ
ჩვენ დიდ დანაშაულობათ ჩავრიცხვამდით იმის გამო-
უაშკარავებას საქვეყნოდ. ჩვენი საკუთარი სურვილიც
რომ ამის წინააღმდეგი ყოფილიყო, მარტო იმედაშვი-
ლის სამღურავსა და საყვედურს ვერ გაუძლებდით. აბა,
წაიკითხეთ თქვენ თითონ ეს ლექსი და თქვით—განა
შეიძლებოდა, რომ ის დარჩომილიყო ჩვენი რედაქციის
ლარიზ არხივში და არ დაგვებეჭდა ჩვენი მკითხველები-
სათვის?

ბარათი პეტერბურლიდან.

დიდი მანძილით ვარ მოშორებულ,
მაგრამ გული კი სულ თქვენთან არის:
ჩემი ცხოვრება, ჩემი სამოთხე
ამ ქვეყანაზედ მარტო მანდ არის!...

ბევრჯელ შიმშილით მე კუჭი მეწვის,
ტანზედაც მცივა,—მაგრამ ამასა
არაფრათ ვაგდებ და არც კი ვიმცნევ,
ოღონდ პირ-ნათლად შევრჩე ჩემ თავსა.

მამულის კენესა ღამით ძილს მიფრთხობს,
 ღლისით არ მადღევს მოსვენებასა,
 სისხლის ოფლს შუბლზე მარად ვიწურამ
 და არ ვეძლევ ვუჭ ოცნებასა!...

მეცნიერების ჩაჩქანი მხურამს,
 ტანზედ მაცვია მისი აბჯარი,
 ბოროტებასთან შესაბრძოლებლად
 ხელში მიჭირამს ფარ-ხმალ-ისარი.

ის ჭია, რაიც თერგის ნაპირზედ
 ილიას „მგზავრსა“ გულს უღირღნიდა,
 ეხლა სრულიად მე არ მაწუხებს,
 ის ღრო ჩემთვისა მანდვე წავიდა:

— „რა უნდ წაეულო მე ჩემს ქვეყანას?
 „გაიგებს იგი ჩემსა ენასა?
 „მიმიღებს, როგორც თავის ღვიძლი-შვილს?
 „და თვით საქმითაც ვიზამ რასმესა?!..“

მე ეს კითხვები კარგა ხანია
 დამიძლევია, გამომიხსნია!...
 ჩემ გულის ბოღმა, თქვენთან საკითხი
 სიტყვა სრულებით სხვა ნაირია:

მექნება ნება ლაპარაკისა?
 ხალხთან საუბრათ მე მიმიშვებენ?

სწორე სიტყვასა, სამართლიანსა
განა მე მისთვის მათქმევინებენ?... —

ა ჩემი ტანჯვა და ჩემი ღარღი,
რაზედაც უნდა პასუხი მომცეთ,
შიკრიკის ხელით თქვენი „იმედის“
რამე ნაგლეჯი შეცა გადმომცეთ.

სტუდენტი.

გამცოცხლებელი გავლენა იქონია ამ ლექსმა მთელ ჩვენ რედაქციაზე, რომელსაც მთელი თავისი იმედი დაუმყარებია მოსწავლე ახალგაზდობაზედ. მართალია, არც ხანში შესული და არც მოხუცებული არა სძაგს განუსაღვრელი სიძულილით, ძრიელ ბევრს იმათში პატივსაცა სცემს, კიდევაც ელოდება მათგან საკეთილო საქმეს; მაგრამ საზოგადოთ კი გული აცრუებული აქვს მათზე. ყველგან ასე ყოფილა და თვით ჩვენი ცხოვრებაც ამტკიცებს, რომ საქმის სიყვარული, საქმით გატაცება დავიწყებამდის, საქმის დაწყობა და ბოლომდის გატანა შეუძლიან მხოლოდ ახალგაზდობას, ოღონდ კი იმან მოიწადინოს. მოხუცებულებისაგან კარგი მართო თანაგრძნობაა, რითაც ხშირათ ასაჩუქრებენ ხოლმე ახალგაზდობას და ამხნევენ საქმეში. და თუ არც თანაგრძნობას ელი მოხუცისაგან, მაშინ იმის ზედ შეხედვაც გიმძიმს.

ყოველივე ესეები ითქვა ჩვენს რედაქციაში და ბოლოს ერთხმათ გადაწყვიტეთ, რომ ახალგაზდა პოეტი იმედაშვილის ქისერზე დაგვეღო ტვირთათ—სტუდენტე-

ბისტვის კაი ლექსით პასუხი გაეგზავნა. იმედაშვილმა ყოყმანი დაიწყო. იმანა თქვა, რომ პასუხი ლექსით ისეთ კაცს უნდა გასცე, რომელიც ან შენზე დაბლა დგა ნიჭით, ან შენოტელა შეუძლიანო. ამისთანა მშვენიერ ლექსს მე ვერ შევეტოლები და, თუ გინდათ პროზით მოუხერხოთ პასუხიო. მაგრამ ჩვენ არ მივეშვით, და იმანაც მოჰკიდა კალამს ხელი.

პასუხი სტუდენტებს.

სამკალი გვაქვს მეტათ დიდი,
 მომკლები კი არ გეჩიანან,—
 თუმც მოსულან ორიოდნი,
 გულ ხელ-დაკრეფილნი დგანან!

ავდრიან დღის ეშინიანთ,
 უცდიან შშის გამოსვლასა!...
 ამ ლოდინში დროც წაუვათ,
 წაახდენენ მრთლად ყანასა:

თაგვებსა და თხუნველებსა
 სულ მრთლად ააკლებინებენ,
 ნადირთ მასში აგორებენ.
 ფრინველთ ააკენკინებენ!

ვისაც გერჯით, მართლა, გული
 სამუშაოთ, მოდით აქა!...

წინ დაგხედებით, შამოგდახებთ:
 გამარჯობა და ბარაქა!

—

✓ კარგ ნამგლებთან წამოიღეთ
 ტარიანი მკრელი ცელი:
 ყანას ნარი მოჰრეცია,
 არ დაგიჭრათ რომ მან ხელი!

—

საგულე და სამაჯური,
 ვინძლო კარგა გამოიწყოთ,
 სათითური გაიკეთეთ.
 სალესაეიც არ იფიწყოთ!

—

მოდით ეგრე მოწყობილნი,
 დავერივნეთ ლამაზ ყანას,—
 ჯერ ღვთის თვალი შიგ ტრიალებს,
 თვალიც რჩება ზედ ქვეყანას.

—

მეთაურნიც ავირჩიოთ,
 მალლა შეეკმნათ ჩვენ „მუშურა“—
 ხალხის გული გაფამთელოთ,
 ვაძახნინოთ ჩვენ ზედ „ვეურა!“

—

ვინც რომ გზაზედ გადაგვიდგეს,
 ერთათ დაესცეთ მას თავს ზარი:
 სადაც საქმეს ველტვით ძმურათ,
 განა გვიდგნობს კლიტე-კარი?!...

მ. იმედაშვილი

იმელიშვილის პასუხი ყველას ჭკვაში დაგვიჯდა და
 გადავწყვიტეთ, რომ მაშინვე გაგვეტანებინა მარდი
 შიკრიკის ხელით იმათთვის, ვისკენაც ის მიქცეული
 იყო.

მ. სასათიანი.

1879 წ. 5 მარტსა.

ჩვენი სხოვრების ღვიძლი შვილი.

... ანუ საგანი
რა არს, ვერ ვსცანი,
ამა სოფლადა ჩემისა მოსვლის?
გრ. ორბელიანი.

(სოლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი. რომანი ლ.
არდაზიანისა 18... წ.).

I

ვინ არის დღეს ჩვენში პირველი კაცი?—რასაკვირველია, სო-
ლომონ ისაკიჩ მეჯღანუაშვილი. ვინ ატრიალებს ჩვენი ცხოვრე-
ბის ჭახტაკს?—რა თქმა უნდა, უ. ს. ი. მეჯღანუაშვილი. საითგენ
არის მიქცეულნი ჩვენი თვალები სიმშურნით და თან გაკვირე-
ებით?—ს. ი. მეჯღანუაშვილისაკენ. ვის ეუბნება ფერ-ჭკეშ ფე-
კელი ჩვენგანი?—იმავე ს. ი. მეჯღანუაშვილს. ვინ დაიმონავა
მთელი ჩვენი ყურადღება და ჰატივი?—სოლომონ ისაკიჩ მეჯ-
ღანუაშვილმა.

ერთი სიტყვით, მეჯღანუაშვილი და კიდევ მეჯღანუა-
შვილი. ეს არის თავი და ბოლო ჩვენი ცხოვრების ბორბა-
ლისა. ეს ამშვენებს და აძლევს სპეტაკ ფერს დღევანდელ ჩვენ
უფერულობას. ეკვლანი გულ-წრთვლით ვიტყვით, რომ უძისოთ
ჩვენ ჩაღათაც არ კვლირებოდით. ამიტომაც მეჯღანუაშვილს
შეუძლიან ამაყათ და გულ-და-გულ შეჭყუროს ქვეყანას, რომ-

ღის უმთავრეს მოკვლევას შეადგენს—დაუთმოს მას ყველ-
 გან უზინატესი ადგილი... რომ მოკვლეთა ვსთქვათ, მეკვლანუ-
 აშვილი განლავთ ყველანავერში მოწინავე პირი ჩვენი ცნოვრე-
 ბისა, ნამდვილი იდეალი მთელი ხალხისა.

რის წყალობით დაუჭერია ჩვენ გმირს ასეთი მაღალი
 ადგილი, რით გამხდარა ასეთ მოწინავე პირათ?—ჯერ პირვე-
 ლათ იმითი, რომ იმას ზოგზოდ აკრამს კვებართა ტოპრავი,
 პირამდის გაჭედელი თითქმის ერთი მილიონი თეთრი ფუ-
 ლით; მეორეთ კიდევ იმიტომ არის იგი ძვირფასი, რომ ეს
 ამოტელს ფული იმას უშოვნია თავის საკუთარი ოფლით, თა-
 ვის მეტადინუბით, თავის ჭკვითა და დაუღალავი მსხუბით.
 ჩვენ საზოგადოებაში, სადაც ცნოვრება არა საჭიროებს არც
 იმაში, რომ მან გამხსნელს და გამოითხოვოს სწავლა-განათ-
 ლება, არც იმაში, რომ კაცმა აღზარდოს თავის არსებაში მი-
 უსყიდველი პატრონება, არც იმაში, რომ ვინმემ აღძრას სა-
 ზოგადობრივი კითხვა, საქვეყნოთ სასარგებლო საქმე.—სადაც
 ყოველ ნაბიჯზე ფებს წამოჭრამ მარტო შენი ჯიბის ინტე-
 რესს, ამისთანა საზოგადოებაში, რა თქმა უნდა, კაცი სა-
 ხელს დაიმსახურებს მხოლოდ ფულებითა! და ამიტომ
 რამდენი შენს ჯიბეს ემატება რიცხვი „თავისა და ხონის
 ფერანებისა“, იმდენათ შენი სახელი ვრცელდება და მალლდე-
 ბა; რამდენათ შენი ჯიბე ცარიელდება, ფართოვდება და ამით
 უფრო დიდი თავისუფლება ეძლევათ თავებს მასში სათანა-
 შოთ, იმდენათა კლებულობს შენი ღირსებაც, იმდენი საზო-
 გადოების არსში ჩამოღინარ დაბლა და დაბლა, მანამ სრუ-
 ლებით არ მიეცემა აუცილებელ დაკვირებას.

მეკვლანუაშვილს ჩვენ თავ-და-პირველათა ვსედამთ ერთ
 უბრალო ბიჭათ, მერე უფრო უბრალო კინტოთ, რომელიც

ეჭვი მაშინ იწყობს ადამიანს, ცხოვრებას წლით-წლითადაც წარმოუდგენელი ხელმოჭვით და საშინელი წარჩაქებით, დაუღალავათ ადებს გრძელ-გრძელს და ბოლოს დროს ამოცურდება ცხოვრების სათაურში მთელი მილიონით. მეკლანუაშვილს ჩვენი ხალხი იმიტომ უფრო შეჭნაწის, რომ მასში ჭხედამს იმ შესანიშნავ მაგალითს, თუ როგორ შეუძლიან უბრალო მეკლანეს და ბაზრის ბიჭს თავისი მხეობით ერთ მშვენიერ დილას ამოყოს თავი ფართო, სანელო საკუთარ სახლში და მასთან მთელი მილიონი ნაღდი ფულიცა ჭქონდეს ჯიბეში. რასაკვირველია, ყველა მდიდარი ჩვენთვის მიწიერი ქმნილება არ არის, რაკი იმას ჯიბეში ფული ვეღარ სტეკია; მაგრამ მეკლანუაშვილს უფრო ემატება ტრფიალება და უფრო ზატივსაცემია, რადგან ის ხალხში არ არის გამყვანილი სხვის შემწეობით, არამედ იმას ყოველის ფერი მოუპოვებია თავისი ხელით, თავისი ოფლით. ამას დაუმატეთ ისიცა, რომ მეკლანუაშვილი დაბადებითვე ისეთ გარემოებაში ჩავარდება, ისეთ წრეში მოუხდება იმას ტრიალი, რომ მან შეიძლოს თავისი უნების გაფაჩისება. მკითხველის გული დაამბუფდეს, რომ მდიდრებისაც კი მოიპოვებენ ზატივსახების სიყვარული და სიმყრალე — უსამართლობის შეძულება. ჩვენ გვიკვირს და გვიხარია, რომ მეკლანუაშვილი, რომელსაც გამოუკლავია ათასწიანი ქარ-ცეცხლი ცხოვრებისა, შეუძენია უშველებელი ფული, — უცებ ასეთი კაცი თავით-ბოლომდის მომხრავა ზატივსახებისა, უცებ სწევლის იგი ყოველწილად გარყვნილებას და უდაძინაობას, უცებ ამისთანა კაცის გულში მოიპოვებს მსურველად სიბრალული ტანჯულადმი.

ჩვენ არ შევხვდრავართ, რომ მდიდრის ცხოვრების სურათი დაგვიხატონ თვალ-წინ, და იქ ვერ დავინახოთ მრავ-

კალი გულის ამრევი და შესასწავლი მოკლენაები. მეკლანუა-
შვილში კი ამაებს ვერასა ვხედავთ. არამც თუ ასეთი იქ არა
სჩანს-რა, არამედ მთელი მისი ცხოვრება ჩვენში ჭბადებს დიდ
თანაგრძნობას. ჩვენ, როდესაც კითხვაში მივადგებით ისეთ
ადგილს, სადაც მეკლანუაშვილი გაჭირვებულა, მაშინ იმას
კი არა ვნატრულვით — აღმერთო ნუღარ წამაყენებ მეკლანუაშვი-
ლს ფეხზეო, როგორც ყოველ სხვა მდიდარზე ვიცი თ ხოლმე,
როგორც ყველა სხვა მდიდარის დაცემა და დაღუპვა რადაცნაი-
რათ გვასწავებს, — არა, ჩვენ ასეთ გაჭირების დროს გული
გვიცემს — „აღმერთო ხელი მოუძარტე მეკლანუაშვილსაო.“
და როდესაც მივალთ იმ ადგილს, რომ მართლაც მეკლანუა-
შვილი გაიმარჯვებს, მაშინ ჩვენ დიდის სიამოვნებით ამოვი-
სუნთქვით ხოლმე. აგრეთვე მეტათ შევსწუხდებით ხოლმე,
როდესაც მეკლანუაშვილი, როგორც ყოველი მიწიერი, გაუ-
ბებს ცხოვრების ტუტყიან მასეში. მაგალითად, ჩვენ თითქმის
გული მოგვწუდა, როდესაც ლავრდარის მახინჯმა დალაქმა
მოტყუებით შერთო თავისი სამაგალი ქალი ნაცვლად მშენი-
ერი ქმნილებისა, რომელიც თავის ქალის მაგიერ აჩვენა და
თავბრუ დაასხა მის სილამაზით. ამისთანათ ჩვენ თავის
დღეში არ შეგვევარებისა მდიდარი პირი საზოგადოთ, არც
არავის დაუმსახურებია ჩვენგნით ასეთი უანგარო სიყვარული.

ავტორს კარგათ ესმოდა ეს გარემოება და ამიტომ ჩვენ
თვალ-წინ დაგვიყენა არა ჩვეულებრივი მდიდარი, რომლის გზა
ეშმაკის გზას ადგა და რომელიც ამიტომ ყველას გვეჭვავება;
არამედ ისეთი მდიდარი, რომელიც მიზდევდა ანკლარის
გზას, რომ ასეთი ნათელი მაგალითითაც კი დაეპტიცებინა
თავისი ნამდვილი აზრი, რომელიც ერთი გრძელი ძაფივით

მიზღვეს მოთხრობას თავიდან ბოლომდის. ავტორმა მეჯღანუ-
აშვილი ალექსე ყოველივე სიკეთით, საყვავა მისი ზნეობა
და ხასიათი, მისი ჩვეულებები და გონებითი ძალა, რომ ამ
სპეტაკ ნათელზე დაესვა მძიმე და შავი ბეჭედი,—რომ ეთქვას:

მდიდარი კაცი კარგი რა არი,
ავი რა იყოს!

II.

ეს არის მოკლეთ გამოთქმული შინაარსი მთელი მოთ-
ხრობისა. მაგრამ ამ ერთი ბეწო წიგნში აღძრულია უმთავრესი
კითხვები ჩვენი ცხოვრებისა. ყოველსავე [ფურცელზე აწერი-
ლია რამე ძვირფასი მოკლეა. მეჯღანუაშვილს ეგულა გატარე-
ბითა კითხულობს მიტომ, რომ აქ ხელის გულზე გადაშლი-
ლია მთელი ვეებაწთა კუთხე ჩვენი საკუთარი ცხოვრებისა. ამ
ერთი ბეწო მოთხრობაში ჩვენს ვსედამთ „წიბლანკა“ გზირ-
დესეტნიკებს, რომლებსაც სრული ნება აქვთ ღამაზათ და სა-
გრძნობლათ გითავაზონ კენხსაში, თუ მოიწადინეს და გი-
კერ დაგცინცლეს რამე შესაწირავი, გინდ ოთხი გრეში, აქა
ვსედამთ ცხადათ ჩვენი გლეხის დამოკიდებულებას ფულაანებ-
ზე, აქვე დანატულია ჩვენი თავადების შურისძიება, ჩვენი სა-
სამართლოების უსამართლიანობა; აქა ვსედამთ, თუ რა დღეში
უნდა ჩავარდეს ჩვენთან ღამაზი და უმატრონო ახალგაზდა
ქალი, თუ მას აკლია თავისნიერი და მტკიცე ხასიათი. ერთი
სიტყვით, მთელი სურათი ჩვენი დღითი-დღიური ცხოვრებისა
უბრალო ხელკენებით, ცოცხლათ გამოუსატნია ჩვენი თვა-
ლის-წინ განსვენებულს არდაზიანსა. ჩვენი საკუთარი თავის
დანახვა, აღწერა, რომ შიგ არ იყოს ავტორისაგან გატარებუ-
ლი არაკითარი იდეა, აზრი,—მანც ძვირფასია ქართული

მკითხველისათვის. და რადესაც მას ხელში ჩაუკარგდება აზრით
 საკვებ სურათები ჩვენი ცხოვრებისა, მათი ერთმანეთზე და-
 მოკიდებულება ცხადათა სჩანს ჩვენთვის. რადგან „სოლომონ
 ისააკის მეჯღანუაშვილში,“ მასში ასრეთი წიგნი, განდა ნაკლე-
 ბი ცოდნით და ნიჭით იუფს დაწერილი, მალა დვას ჩვენ
 მკითხველ საზოგადოების თვალში, ვიდრე მთელი უზარ-მა-
 ზარი გენია შექსპირისა, ბაირონისა, გეტესი და სსკანია.

ტყვილათ ვი არ არის ნათქვამი, რომ ყუავს თავის სა-
 ბუდარი ურჩევნია ხელმწიფის კომპებსა. რაც უნდა იუფს,
 ჩვენ გვიყვარს ყველასე მომეტებულად ჩვენი საკუთარი ცხოვ-
 რება. აქ ყველაფერი გვეცნობა, თითოჯერ მანც შეგვხვად-
 რია ყველაფრის ნახვა, რაც ჩვენსუა ტრიალებს, გვემის მისი
 ავან-ჩავანი. ამიტომ ჩვენი ტყაშუკებში გამოკრული, ამოთარ-
 თლული ტიტლუსა გლესი უფრე ძვირფასია ჩვენთვის, ვიდრე
 რამელიმე შეგნებული, შედარებით უფრე მართული და გა-
 სუფეთავებული, ნემენცების ფრიცი, ან ფრაცუსების პიერი,
 თუნდა ისინიც გლესები იყვნენ. ჩვენი ტიტლუსა ჩვენ გვეც-
 ნობა, შეგვისეღნია ათასში ერთხელ მის გამრუდებულ და სა-
 ცოდავ ქონში, გაგვიგონია ცეცხლის მომდები კვნესა, რამე-
 ლიც ათასში ერთხელ ამოიჭრება ხოლმე მის დაფუფქულ გუ-
 ლიდვან. ჩვენ გვემის ეს კვნესაც, იმის მიხეზიც ვიცით.
 ამიტომ, რაც უნდა ცხარე ცრემლით აგვიწონონ ნემენცების
 ცხოვრება, რაც უნდა უბედურებასა ჭკრძნობდეს ფრიცი ანუ
 პიერი, მანც ჩვენში არ დაიბადება ცხოველი ინტერესი მათ-
 დამი. ჩვენ შეგვეცოდება ისინი, ვიტყვი, რომ ბედნიერებას
 არად არ უწვიმნია უხვათ. მაგრამ ჩვენი გული არ დაიწყებს
 ძვარი-ძგურს ფრიც-პიერების გულთან თანასწორ. მათი ბედი
 ჩვენთვის არ არის საინტერესო. ჩვენ მათში სახელები დამ

მოკიდებული გარემოებებამდის ვერასა ვხედავთ ნაცნობს. ანც იმტელი განათლება გვაქვს, რომ სახელებს და გარემოებას თავი დავანებოთ და ავიდეთ იმ ძალად შესხედულობაზე, სადაც კაცი უფრო უბედებს მხოლოდ ადამიანის გულის ვითარებას საზოგადოთ, თვალს ადევნებს მხოლოდ საზოგადოთ კაცის სულის მდგომარეობას, — ან სურვილი გვქონდეს, რომ სხვა ხალხის მდგომარეობა შევისწავლოთ. ჩვენთვის ვერ ეს სურვილი გაუგებარია. ამიტომ რომ ასეთი უმადლესი სურვილი საზოგადოებაში წარმოსდგება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მან კარგათ იცის თავისი ცხოვრება, თავისი ბედი და უბედობა, საკუთარი ძალა და ღონე. რაკი კაცი თავის გარს — შემოტყუებულს ხეირიანათ გაიგებს, მაშინ სულიერი წყურვილი ან დაკმაყოფილდება მარტო ვიწრო წრეთი, მაშინ ცნობის მოყვარება გადავა სხვა წრეზე, სხვა საგნებზე, რომელნიც დაშორებით არიან მასთან. მაშინ ჩვენთვისაც ნემცების და თრანსფერების ცხოვრება ძვირფასი გახდება. მაშინ იქნება მათი ცხოვრება ჩვენსაზე მალა დავაყენოთ, მათი ბედ-იღბალი ჩვენთვის გულზე მოსაჭიდნი გახდენ.

აგრეთვე, ჩვენ მკითხველ საზოგადოებას დღეს რომ გადაუთარგმნოთ მშენიერი და უანგარო „ბრძენი ნატანი“ ლესინგისა, ჩვენთვის იგი გაუგებარი და უმნიშვნელო იქნება; „სოლომონ ისაკის მეჯღანუაშილი“ ათასჯერ მალა გვეყოლება დაყენებული, ვიდრე გამოჩენილი ლესინგის გამოჩენილი დრამა. ჩვენ იხიცი ან გვესმის „ბრძენ ნატანში“, მაშინ როდესაც მეჯღანუაშილის თითონ ნაბიჯი ჩვენთვის ანბანივით გასაგებია.

ქართულ მწერლებს ან ესმოდათ ამ აზრის ჭეშმარიტება. ამიტომ ყოველივე მათგანი მიხდევდა ვერცხვილ იღვა-

ღებს. ფაჯა-ფუცით გვიწევდადნენ სხვა ქვეყნების ცხოვრებას,
 გვითარგმნიდნენ შექსპირ-გეტე-შილერებს. უნდაღათ ამით
 ჩვენი ხალხისათვის აესხნათ თვალები, დაენახებინათ დაწინა-
 ურებოული ხალხის ცხოვრება და ჩაეგდოთ ჩვენში გაუმჯობე-
 სობის და უკეთესობის სურვილი. მაგრამ ყოველივე ეს ამ-
 თით დარჩა. ჩვენ უცხოეთის სახელებმა გულები დაგვი-
 სეთქა: ეგმოტი რაღაც სასაცილო ქმნილებას წარმოგვიდ-
 გენდა, ლირზე მუცლები დაგვასქდა სიცილით. სახელების უც-
 ხობით ჩვენ თვითონ თხზულებებს მარტო დავხედეთ და
 გვერდზე მივაგდეთ. მაგრამ, აბა შესედეთ მეკლანუაშილს!
 ვინც კი რეგორმე ვაიგო მისი დაბეჭდა ცალკე წიგნით,
 ყველას მოუნდა მისი გადაკითხვა, მისი მოხილება, და რამდენ-
 ნი ბევრნი გაიგებენ მის აჩუბობას, იმდენი მომატებული
 მუშტარი გამოუნდება ამ წიგნს. მიტომ რომ ეს წიგნი გვე-
 ლაზარაკება ჩარჩ-კინტუა სოლომონაზე, მის მშვენიერ დედა
 ვაიანეზე, წიპლონკა დესეტნიკზე, მშვენიერ ელენეზე, ლუარ-
 საბზე და მის შვილ ალექსანდრე რაინდიძეზე. ყოველსავე
 ამაებში ჩვენს ვხედამთ ჩვენ საკუთარ მამებსა, ჩვენი ცხოვ-
 რების შვილებსა. ჩვენ გვესმის მათი ქტევა, მათი მსჯელობა,
 მათი გრძნობები, მათი ოინები. აჰიტომ ჩვენ სიამოვნებითა
 ვულაზამთ ყველა სიტყვას, რომელსაც წამორომაგს ყოველი
 მათგანი, თუმცა მათი სიტყვა შეგნებული კაცის და საზოგა-
 დობისთვის სხვა დროს ცალ ფულათაც არ ეღირობდა. მა-
 რამ, რა უყოთ? რაჟია თუ კარგიო, ქალო, შენი ქმარია.“
 დიდი სისულელე იქნებოდა, რომ ჩვენც კატაკტივით დაგვეჭი-
 რა საქმე, კატაკტივით, რომელიც სანაგვეს ჰქენკამს და ბო-
 ლოს ვი აჩიდეხს.—რაც აჩის ჩვენი ცხოვრებაა. ამ ცხოვრე-
 ბას უნდა მივადგეთ ჩვენი ცოდნითაც და გამოცდილებითაც.

ჩვენი ცხოვრების დღიური შეილი.

ამ ცხოვრებასთან უნდა დავიჭიროთ საქმე. ბევრნი რომ ვაი-
ბეროს ბაყაყი, კამბეხათ ვერ გადაიქცევა. ჩვენ არ უნდა დაუ-
ხუჭოთ თავი ჩვენ საკუთარ მდგომარეობას. რამდენი ფა-
ციცათ დაუწყებთ მას უფრებას და არა ნაირ მოკვლინებას არ
მივცემთ დავიწყებას, იმდენი უფრო ჩვენი საქმე წინ წავა,
იმდენი უფრო მალე მოვესწროებით იმ დროს, როდესაც ჩვე-
ნი საზოგადოებისთვის საინტერესო იქნება უკეთესი ევრო-
პელების ნაწერები, უკეთესი მოკვლინებები ევროპული ცხოვ-
რებისა.

აი, იმიტომ ძრეულ მადლს ვაყენებთ, მეტათ ძვირფას-
სა ვსდებთ არდაზიანის ერთი ბეწო „რომანსს,“ რომ ავტორი
არ მოკვიდა ამპარტავნულად ჩვენი ბედ-შავი ცხოვრების უფრო
ბედგროვად და დაბალ მოკვლინებას. ჩვენ არ შეგვფერის დღეს
ოცნება მადლ გმირებზე, როდესაც გვერდში ამოგვიჩიან ათა-
სობით მეჯღანუაშვილები, „წიპლანკები,“ ქოხა დალაქები და
სხვა ამისათანა გაუნათლებელი შირნი. ჩვენ დღეს ჩვენი ვაგ-
ლასი გვაქვს. იმიტომ დიდის პატივით ვისხუებთ არდაზიან-
ის სახელს, რომ მან ასე გმირულათ და სინიდისიერათ აი-
ღო ერთი გუთხე ჩვენი ცხოვრებისა, აღწერა იგი მთელი მი-
სი უხვი ნაკლულევანებით და წერილმანობით, დააკვირდა ჩვე-
ნი ცხოვრების დადრეჯილ მიმდინარეობას და აღწერა უკვდავი
სასე სოლომან ისაკიმ მეჯღანუაშვილისა. აი ჩვენი ცხოვრე-
ბის ნამდვილი ყვაკილი. ჩვენ მხოლოდ ჯერ-ჯერობით უნდა
შეგუფრებდეთ ამ და ამისთანა ბევრს სხვა ყვაკილებს. ჩვენ-
თვის ბაირონი არა არსებობს, გეტე ჯერ არ დაბადებულა, შექ-
სპირი ჯერ არც კი ჩასახულა დედის მუცელში, თუბრა ევ-
როპის საზოგადოებამ კიდევ მოინულა ივინი, მოხარება მათი

გრძნობა და აზრები. ჩვენი სპეციაკი ვარსკვლავი მსოფლოდ
 სოლომონ ისაკიბ მეჯღანუაშვილია.

მოთხრობის შინაარსი ჩვენში აღვიძებს უნებლიეთ ორ
 მეტათ ღირს საფიქრობელ აზრსა. ერთი შეესება თითონ სა-
 სოციალისტების მდგომარეობას, მისი ცხოვრების მიმდინარე-
 ბას; მეორე აზრი შეესება სასოციალისტების წევრის ცხოვრებას,
 მის დამოკიდებულებას პირველზე, მის მნიშვნელობას, მის
 მოქმედებას როგორც თავის დღევრძელობისთვის, ისე შე-
 სასებ სასოციალისტისა. ჩვენ თვალ-წინ გამოუვანილია სამშობ-
 ლო სასოციალისტების წევრათ სოლომონ ისაკიბ მეჯღანუაშვი-
 ლი. თითონ სასოციალისტების ინტერესებზე ატანაიანი აზრს
 მოგვითხრობს. მაგრამ აქ კრიტიკას აძლევს ხელში დიდ მა-
 სალას, რომ მან დააყენოს პირის-პირ მეჯღანუაშვილი და
 ჩვენი ცხოვრება.

აბა, მწერლის ღირსებაც იმითი დაფასდება, თუ რამდენ-
 ნათ შესძლებს მისი ცოდნა და დაკვირვება ამ ორ საგან შუა
 დამოკიდებულებების აშკარათ გამოუვანას. აქ გამოჩნდება ატ-
 დანაიანის კალმის ძალა და მისი მნიშვნელობა ჩვენ მწერ-
 ლობაში.

III

ერთი წლისა მამის იყო მეჯღანუაშვილი, როდესაც იმას
 მოუკვდა მამა. ღვთისაგან განჩენი აზრ ებადებოდა-რ მის
 ახალგაზდა, გამოუცდეღ დედა—გაიანეს. თექვსმეტი წლის
 გაიანე, დაქვრივებული, მუშათა-უმაწვილით ხელში, უიმედოთ
 იჯდა თავის ბნელ და ნოტიო ქალში და ცხარე ცრემლით

ჩენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი.

იმდღურებოდა. არა ვითარცა საშუალება არა სჩანდა არ სავდგან, რომ დედას ეშოვნა პატრიარქის ოფლით ერთი ლუკმა შური. ამ უბედურ მდგომარეობას დაურთეთ სიმშვენიერე გაიანესი და მასინ წარმოადგინეთ, რა ნაირი გზა უნდა ეჩვენებინა მისთვის მუხთალ სოფელს ცხოვრებაში? მართლათაღ, აქეთ-იქით-გან გამოჩნდნენ გულ-უხვი მუშტრები, რომლებმაც მოიწადინეს გაიანეს ხელის შეწყობა, თუ იგი დააკმაყოფილებდა მათ მსეტურ წადილებს. ან მის მუხობლებში სხვა რა წადილი უნდა გეკითხნათ 1801 წ., როდესაც ამ საათშია ათასობითა ხედავთ თქვენ გარშემო ხალხს, რომელიც დიდის კვეხნით და თავის მოწონებით ნამუსს ართმევს ყველა ქალს, ვისაც ვი რამე თვალის ჩინი აქვს? გაიანე ისეთ მდგომარეობაში იყო, რომ ან სიკვდილი უნდა მოენახა, ან ნამუსის დაკარგვა, თავის შერცხვენა. მაგრამ რადგან მისი მტკიცე და განწყობილი, გასუფთავებული გული ვერას გზით ვერ შეურიგდებოდა ნამუსის წართმევას, ამიტომ იმან ისევე სიკვდილი აირჩია. აი ამ სასოწარკვეთილების დროს გამოუჩნდა კეთილ ან-გულთან კენის დარეჯანი რანდიძისა, რომლის ოჯახი რადაცა პატრიარქისით და კეთილად მოჭებრამდა ყველას, ვინც ვი მას მოხვდებოდა. კენის რანდიძის გულ-კეთილობამ დაი-ყოლია თავ-მოყვარეობა და თავსნიერი ხასიათი გაიანესი, და გაიანეც ენდო, დასახლდა დარეჯან რანდიძისას სახლში, როგორც მისი შვილი და თანასწორი.

ასეთი ღირსეული დედა, როგორც გაიანე, ჭკვიანი და პატრიარქისი, მასთან ასეთი ღირსეული და ხელ-გამილი კეთილი ოჯახი, როგორც რანდიძისა, — ყოველივე ესეები გან-დებიან აკვნათ, სადაც ჩვენი პატარა მეჯღან-უსშვილის გონება და გრძნობა ვარჯიშობენ ერთ მიმართულებისაკენ. მასთან ეს

ზნეობითი და გონებითი აღზრდა მეკვლანუაშვილისა გასატანს იმ დრომდის, სანამ ჩვენი გმობი შესრულდება თვრამეტი წლისა. დედისაგან ესმის სულ მუდამ მხროლად კარგი და ზნეობა გამწვრთნელი ამბები მისი ცხოვრებიდგან. მასთან სოლომონს ასწავლიან წერა-კითხვას ქართულათ. ჩააგონებენ „ჰეფესვის-ტყაოსანს“ და სხვა წიგნებს. ყოველივე ესეები მასში სწვრთნიან მშვენიერ, კეთილ სასაითს, ჭკვიანურ შესედულებს ცხოვრებასე და ბუნებასე, როგორც კი შეიძლება ამ საზოგადოებაში.

მაგრამ, აკერ გაზრდიცვალა კენიან დაჩეკანი, მათი შემწინარებელი და უკეთესი პატრონი. გაიანეს საშინლად უყვარდა კენიან, ვერ აიტანა მისი სიკვდილი და თითონაც თან გადაჭყვა. სოლომონს დაჩხა სრულებით დაობლებული, კვლარ გაბედა კიდევ რაინდაძისას ყოფნა, გამოეთხოვა და შეუდგა თავის საგუთარ გზას. აღექსანდრე რაინდაძემ აჩუქა წამოსვლისას ხუთი მანეთი.

ავტორმა ჩვენ წინათვე შეგვაყვარა პატრონისა სსხე გაიანესი. მის თავ-გადასასადი ჩვენ გუფს ეკალივით სხსვლელტამდა. და აქედამ ჩვენი სიყვარული და სიმპატია გადავიდა მის შვილზე. ჩვენ მოუთმენელად ველოდებით, რა დღეში ჩავარდება დაობლებული სოლომონს, რომელსაც ქვეყანასე აღარავინ არ ეგულება, რომელიც სრულებით მოკლებულია ნათესავებს და მეგობრებს, რომელიც რაინდაძის სოფლიდგან მოდის თბილისის ქალაქში. ჩვენ უფურებთ ამ მშვენიერ ასალხანდას, ჩვენ გვინდა შევიტყოთ გაიანეს შვილის მომავალი. ერთი ვნახეთ, რას გააწყობს ჩვენი სოლომონს თავის ასალგაზდობით? მასთან ჩვენ ვხედამთ, რომ სოლომონამ არ იცის არა ნაირი ხელობა, მოსამსახურობა არ შეუძლიან, მი-

ტომ რომ თავადიშვილურ ფუფუნებაშია განდილი. ჩვენ ვიცით ისიც, რომ აქამდის ეს ასაღვასდა სულ სოფლათ იზრდებოდა და ქალაქის ცხოვრებისა ანა გაეკებოდა-ანა, ანაუითარი გამცდილება ანა ქქონდა. იგი იყო მსოფლად გულკეთილი, შეგნებული, გამბედავი და ჭკვიანი ასაღვასდა. სსვა ანაფრისაგან ანა ძალა ან ებადა ჩვენ სოფლმანს. მისი სწავლა იქამდის ან გასტანს, რომ ამით ასაღვასდამ ლუკმა შური იშოვნოს, მამ რა უნდა ქმნას ჩვენმა გიმრმა, როგორ უნდა გამოიჩინოს თავი ცხოვრებაში? რა საშუალებას უნდა მიჭყოს ხელი? ალექსანდრეს სუთი მანეთით რა უნდა გასდეს ადამიანი, რომელსაც წლითი-წლობადის სულის მობრუნება, ჭამა-სმა უნდა!

რამწამს მეკვდნუაშვილი ჩამოვიდა ქალაქში, მამინათვე თავისი მამა-პაპური ქონი ვითსვის-ვითსვით იშოვნა ცინის უბანში. ქონი ისევე ისე იყო გამოკეტილი, როგორც ჩვიდმეტის წლის წინად გაიანემ გამოხურა და უნებურათ თავი დაანება ამ საბუდას. სოფლმანამ გააღო კარი, შევიდა ბნელ და სიომოდებულ ქონში. იქა ნახა ყოველივე ის საცხოვრებელი, რაც შეადგენდა მისი დედის გუთვნილებას და სოფლმანას სამკვიდროს. აქ იდგა პატარა აკანა, არტასებით, რომელშიაც ერწოდა პატარა სოფლმანი. იქვე იყო ის ტანტი, რომელხედაც ასე მხურვალეთ დასტიროდა თავის ბედს საწყალი ასაღვასდა ქვრივი ქალი—გაიანე. წარმოიდგინა ჩვენმა ჭაბუკმა თავისი წარსული, დედის მდგომარეობა ამ დახშულ ქონში, ამოუვდა გული, კინადამ თავ-ბრუ ან დაესვიან. შეუგებდა სული, ცრემლებიანი გამოვარდა გარეთ, გამოხურა კარები და თავის გონებაში გადაწვიტა, რომ აღარ დაბრუნებულყოფა იქა; მიგრამ სად წავა უც-

70

სო კაცი ამოტეულა ქალაქში? ვის მიადგება სოლომანს კარს? თავი სასლში ერთი ღამის გატარება ვერ გაბედა. მიდის და თითონაც არ იცის, სად უნდა წავიდეს, სად იზოგნოს ბინა?

აქ თვრამეტის წლის სოლომანს სწორეთ იმავე სასა-
 წარკვეთილებაში ვარდება, როგორც იწურებოდა მისი თექ-
 ვსმეტე წლის დედა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ გაიანეს
 ტვირთათ აწვა ერთი წლის სოლომანი, და ჩვენი ჭაბუკი კი
 სრულებით მარტოკა იყო.

როგორც გაიანე იყო ბედისაგან მისული, რომ ან უნდა
 დაეკარგა ადამიანის ღირსებაები და მისცემოდა ცხოვრების
 ათასწიარ სიმეცადეს, ასე მისი შვილის ბედიც შეუწყენარბე-
 ლივ უყურებდა თავის მსხვერპლს. ახერხა ჩვენმა სოლომანამ
 გაბედა ერთ ღუქანში შესვლა, სადაც გარყვნილი კინტოები
 ქეითეს ეწეოდნენ. სოლომანამ ვერ არა იცოდა-რა გარყვნი-
 ლობისა, მიეკედლა მათ, ლათობაში და ღვინის სმაში გა-
 ტარა რამთენიმი დღე და ღამე. მხოლოდ მაშინ გასნი-
 ლა თვალები და მისვდა ამ კინტოების გარყვნილე-
 ბას და სიწუწუკს, როდესაც იმან თავის ჯიბეში ველარ იზოგ-
 ნა ალექსანდრესაგან ნახუქები სუთი მანეთი. მაშინ კინტოებმა
 აუსხნეს თავისი ვინაობა—გამოდგა, რომ ერთი მათგანი იყო
 დასელაგნებულ ჯიბიერი, მეორე—წამსდარი ქალების საყვარე-
 ლი, მესამე—მათი გამსაღებელი. ყველა მათგანი მიზდეკდა რა-
 ძე დაცემულ ხელობას და მითი შოულობდა საჩხოს. მასთან
 ჩვენ სოლომანსაც დაჭმინდენ, რამე ისეთივე კარგი ხელობა
 ეშოვნათ, ოღონდ ამას დაეჭირა მათთან კაკშირი...

როგორია მკითხველო! სასაღვსოდა უმარვილი ეძებს ცხოვ-
 რებაში რომელსამე გზას თავის დასარჩენათ, და რას აძლევს

ჩვენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი.

მას ზიზღულ ნაბიჯსეკე ჩვენი უფერული და დაცემული ცხოვრება? რა გზასე აყენებს უკანასკნელი გაიანეს შვილს?—ზიზღულივე ფეხის გადადგმასე ცხოვრება ეუბნება ჩვენ მშვენიერ ასალგანდას: „რა ძალიან თავს იტყვამ, ჩემო გამოუცდელ მოტრეფო! აჭა სელადა ღვინით და ყანწი სელში. გაატარე შენთვის დროება, იმხიარულე და იქეიფე, რამდენიც გნებაუდეს, ოღონდ ვი შენ ამხარტავნულად ნუ შესეადამ ასეთ ჩიტებსა და გვრიტებს, როგორებიც არიან ღუქანში ღოთი-ფოთი, გასალასანაკებული და ადამიანის გრძნობა დასშული გინტრები. თაქ შენ გულადათ მოჭკიდე სელი ყოველნაირ გარყენილობას და მღაბალ, დაცემულ სელობას, შენთვის ტუბილი და უსვი ღუქმა დმეტოს მზათა აქვს დამსადებულიო.“

რა უნდა ქნას აქ ჩვენმა სოლომონამ? გააღოს გული და ჩაისხას სულში თავისი ანგელოზები, რომლებმაც უჩვენეს მას ზიზღაზიერი ცხოვრების გზა?—აქ მოთხრობის მკითხველს უსჭდება გული, რომ მისი შეყვარებული სოლომონი არ გაიტაცოს სოფლის უდიდესმა და განიერმა უფესვრულმა. ელდასავით გაიბენს მკითხველის თავში ის სასიზღარი წარმოდგენა, ვითომც აგერ ცხოვრებას დაეღოს უშექილო და ვეებერთაება, სამსე ყოველი ბორცტებითა და სიბილწით; გული იმსება ათასნაირი სეგდით, რომ ჩვენი მეკლანუაშვილი არ ჩაყლანოს ამ საშინელმა და დაუნდობელმა ებამა. ჩვენ ყველამ ოცობით და ასობით ვიცით ისეთი სასარკელი მაგალითები, რომ ამ ებას ვერ ასცდენია არამც თუ ასეთი უთვის-ტომო, უშატრონო ობოლი, როგორსაც დღეს ჩვენა ვსედამთ მეკლანუაშვილს; არამედ ამ ებაში უკვალათ გამქალა და ათასობითაც ქრება ჩვენი თვალის წინ ბეკრი ისეთი ქმნილებაც, რომელსაც ბედი უწყობს სელასა და ეშატრონება, რომელსაც

არც საცხოვრებელი აკლია და არც კეთილის მყოფელნი. მაშ
 რა იმედი უნდა გვექონდეს, რომ ეს საწინააღმდეგო ვეშაში, რომ-
 ლის მსხვერპლათადაც თითქმის ყველა ჩვენგანი წინ-დაუსდევ-
 ლათა ხდება, ეს ვეშაში აგრეთვე შეუწყინარებელივ არ მოიგ-
 დებს კბილ ქვეშ უბედურ ახალგაზდა, სრულებით გამორცდელ
 მეგობარ-მეგობარს? მით მომატებულათ მოგვიდის თავში ეს სა-
 შინელი სურათი, რომ ჩვენ სოფლმანას ისიც ამოართვეს
 ჯიბიდან, რაც რამ ებდა, რომ იგი დარჩნა ცარიელი ჯიბით
 სხვა ყოველ მსრევ სიცარიელესთან.

მაგრამ რაწინაირ სიამოვნებასა ჰგრძნობს ამ შავი ფიქრე-
 ბის შემდეგ ჩვენი გული, რა ნაირათ დაწინააღმდეგება მკითხვე-
 ლის სული, როდესაც ავტორი მისცემს ჩვენ სოფლმონს იმა-
 ტელს სულის ძილას, რომ იგი, როდესაც შეიტყობს ვინ-
 ტების ვინაობას, ანთება წხეობითი პატიოსანი ცეცხლით,
 შესედას პირის-პირ ამ უხომო უხსენებელს გარყვნილებისას,
 იტყვის მამაცათ — „თფუ კაჭ-კაჭ“ და გადაასტება მას თავზე,
 უცებ გაკანდება დუქნიდან და თავს დაანებებს ამ საშინელ
 და საწინააღმდეგო დევსა. ჩვენი შიში და გულ-შემატკივნობა
 უცებ გაივლის, სიმშვიდე და სინაირული დაიჭერენ შავი ეჭვის
 ადგილს ჩვენ გულში. მაგრამ მაინც, ცოტა ხნის უკან ისევ
 აღიძვრება ათასწიერი ფიქრი ჩვენ თავში. ჩვენ მაინც
 ერთიანათ დაწინააღმდეგებას ვერ მოგასწავლებთ, მაინც ჩვენ
 არ დაგვაუწყდება, რომ ჩვენი სოფლმანა სრულებით უმატ-
 რონია, როგორც აქამდის იყო, და მასთან ზედ დაემატა ის
 ახალი მწუხარება, რომ იმას ერთი გრძობა აღარ შენა ჯიბე-
 ში. მისმა კეთილმა ანგელოზებმა დასვეს იგი ცარიელ-
 ლად.

მაგრამ ილიონ ილინიძე ილიონი ილინიძე ილიონი ილინიძე

ჩვენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი.

ჩვენ იმავე გულის-ცემით მივხდეთ მეკლანუაშვილს უკან. გვინდა გავიგოთ, მეორე ნაბიჯზე რას დასხვედრებს მას ბედი. ჩვენ გვიკვირს, რომ ახალგაზრდამ გაჭყურცხლას ისევ იმ მოტირილი ქაზისკენ, რომელიც ასე გაწერომით დაუტევა მან რამდენიმე დღის წინათ. მაგრამ კი კარგა გვესმის ის გამოუთქმელი სიამოვნება, უნებობითა შესვენება, რომელსაცა ჭგომნობს ჩვენი ნაწიხი სოლომანი ამ ადგილზე, სადაც მან პირველად დაინახა ქვეყანა, სადაც ასე ცხარე სვე სდევნიდა მის გაიანეს. სოლომანმა ნახა და დარწმუნდა, რომ ეს ქაზი, რომელშიც ბნელათა დგას ჩვიდმეტი წლის დაგუბებული ხავსი და საშინელი სინესტე; ქაზი, სადაც მწუხარების მეტი ჯერ არა ენახა—რას არავის,—ნახა, რომ ეს ქაზი გაცილებითა სჯობია იმ გარეუნილობით გატენილ დუქანს, სადაც ასეთი მხიარულებით ატარებდნენ დროს მისი პირველი ქალაქელი ნაცნობები. მეკლანუაშვილმა არჩია ამ ქაზში სიგუდილი დუქანში გადუგებულ, თუმცა მძძარ, ცხოვრებას. მთელი ორი დღე და ღამე სოლომანმა დაჭყა ამ მამა-პაპის ქაზში, უჭმელ-უსმელმა. ჩვენ ვიწვებით მისი მდგომარეობით, მაგრამ კი მეორეს მხრით გვიხარია, რომ ნამუსი და პატიოსნება არ ეძლევა ცხოვრების გადუგებას. თანაც გულის ცემით ყურს უგდებთ, როდემდის გასტანს ასეთი ვაჟ-გაჯური ბრძოლა ახალგაზრდას ცხოვრების მიუყენებლობასთან. ნუ თუ მეკლანუაშვილი შიმშილით მოკვდება? და თუ არ შეეჭმევინება შიმშილს და სიღარიბეს, ნუ თუ ეს მშვენიერი, გომნობით სავსე, ხელ-უხლებელი ყმაწვილი გახდება მსხვერპლათ უნებობითი დაცემისა?

მესამე დღეს მეკლანუაშვილმა მოიგლოვა თანვისი მწუხარე სვე; სასაწარმოოეილებაში მოსულსა, ცალკე შიმშილისა-

გან ფერდი-ფერდ გაცმულს აწავითარი აწრი მოზდის თავ-
 ში. მას არ შეუძლიან იფიქროს, აიღოს, დაიღოს და ერთ
 რომელსამე გზას დაადგეს. მისთვის ყოველ გზასე, ყოველ
 ბილიკსე აშენებულაა გადაუსვლელი კედელი, ბედმა შეუჭრა
 მას ყოველ მხრით გზა, გარდა ერთი გზისა, რომელიც გარ-
 ყვინღების მორევით გატენილია და ყელამდინ ცურავენ შიგ მისი
 ნაცნობი კინტოები. რა უნდა ქნას ამ ჩვენებური ბედის ნამ-
 დვილმა შეილმა? — არაფერი! თითონაც არ იცის და ვერც
 ჩვენ მივხედებით, რას იქნ ჩვენი ახალგაზდა. როგორც ვთქვით,
 ესამე დღეს კარგათ ჩაბმული, (ტანი-სამოსი რანდაძის სასლ-
 ში შეუქერეს) მკრამ დამშეული ჩამოვიდა ჩვენი მკვლანუაშვი-
 ლი მოედანზე, სადაც მან ნახა ათას ნაირი სალსი,
 ათას ნაირი სავაჭრო. იქ რასა ჭყედიან და ყიდულობენ, აქ
 რას აივასებენ და რაზე მოზდით ბასია: ჩვენ მკვლანუაშვილს
 დაუღია საწყაღს უმგზავსათ ყბა და შეჭყურებს გაშტერებით
 ყოველსავე მოძრაობას გარ-შემოტყემულისას... ამ ყბა-ღია-
 ბაში გამოუჩნდება იმას ლუკმა პური, აქ გამოიდარებს სო-
 ლომანას ბედი, აქ ამოუგა მას მზე, რომელიც გაათბობს მას
 და მისცემს საჩხას, აქ მოეწმინდება მას თავალსე/ცრემლი,
 მოეშვება გულზე სევდა. აქ მისი იღბალი აკმატებს მას გამო-
 ცდილებას, ტანჯვას. აქედან მისი ცხოვრება სსკაფრივ დატ-
 რიალდება. ამას იქით ჩვენი გულიც დაწყნარდება, სოლომანი
 აღარ იქნება ჩვენგნით საგლოვი. ნეტარი დღე დაადგება მას.

IV

როგორ მოხდა ესა, როდესაც ცხოვრება ჭვირდებოდა,
 გაუნადგურებინა, გაკმტყურებინა ობოლი ახალგაზდა! ის კი
 არა თუ ამან მისცა უკანასკნელს უკეთესი ადგილი, დასო იგი

შირველებში, გაუშალა კალთაში ვეკლაფერი, წაღ კი თვალსა და გულს ენატრებოდა!

დავბუნდებთ ჩვენ ისევე იმ მოედანზე, სადაც მეკლანუა-შვილი შირველად გამოვიდა იმედ გადაწყვეტილი და მეტათ დამშეული. იგი უცებ შედგება ერთ ლაგზე, სადაც სოფელი-ლი გლეხისაგან ზურსა ვაჭრობს ერთი ვიღაც მოქალაქე. მეკლანუაშვილი დიდხანს უყურებს, როგორც რიგდებიან იგინი. ჩვენი გმირი უცებ, სხვის მიბაძვით, გაჭბედაძის მათში შუამავლობას. ვაჭარს ცოტათი მოამატებინებს, გლეხ-ვაჭარს დაბლს დაწყვეინებს ზურის ფასს. მისი შუამავლობა, დალალობა ვაჭარს მიტომ, რომ მას კარგათ აცვია, და გლეხ-ვაჭარი პატივს დაცდებს მის საცემელს. ვაჭარი ყველანაე იათათ და მოგებით იმოვნის ზურს, მეკლანუაშვილის წყალობით. ამიტომ იგი არ დარჩება უმადური, მაშინვე სიკეთისათვის უთავაზებს ერთ ახლათ-ახლას ბაღდადს. სოლომონს მეტათ გაუხარდა დილა ადრინაზე ასეთი მოულოდნელი საწინაგის მიღება, მაგრამ სისარული უფრო გადიდებს და ვაჭარს ვეუდებს, როდესაც ერთ ჩინოვნიკს თვალი მიუვა ამ ბაღდადზე და სამ მანეთად იუიღის.

ასრეთ, სულ არაარაობით ვაჭარს გროში გაუხარდა ჯიბეში. მაგრამ ეგ რათ გინდათ! სამი მანეთი ისე მარტოკათ არ დარჩებიან ჯიბეში, იმათ მოემატებათ კიდევ ცოტა რამე. ჩინოვნიკმა სთხოვა ჩვენ სოლომონს, რომ ეყიდნა მისთვის სადილი. სოლომონს არ დაუხარდა, საჩქაროთ მოართვა. ამისათვისაც შაურ-ნასკვარი გაიკრა ჩინოვნიკიდგან ობოლმა. ასე მუდამ დღე ელოდებოდა ჩინოვნიკის ჩამოვლას სადილობის დროს, უყიდა საცემელს და მიიღებდა საჩუქარს. გულ-კეთილმა ახალგაზრდამ განიზრახა მადლობის გადახდა თავის კეთი-

დის მყოფელისა, გავიდა ქალაქ გარეთ, იყიდა ერთი ბატონი და მიართვა ჩინოვნიკს. უკანასკნელმა, რომ არ ჩამოუვარდეს პირველს გულ-გეთილობაში და გულ-უსვობაში, თავის მხრით ახუჭა ერთი მანეთი.

ამ ორი-სამი დღის მიტრიალება-მოტრიალებამ სოლომანი გონზე მოიყვანა. იმან გაიგო, საიდგანაც უბერძნის ცხოვრების ქარი თბილისში.

თუ მეჯღანუაშვილს არა ჰქონდა არც სწავლა და არცა-რასეულსნობა იცოდა, რითაც სამდივო რამე სასარგებლო მწარმოებელ საქმეს შესდგომოდა, იმან იზოგნა ისეთი ხელობა რომელშიც სიძინდის მეტი არა დასჭირდებოდა-რას, სადაც მსოფლოდ სერსი იყო საჭირო. იმან დაიწყო წვრილი ვაჭრობა, ჩარჩობა. სააღდგომოთ მოახსენს ბატონების იათად სუიდა და ძვირათ გაყიდვას; გაზაფხულზე, ზაფხულში, შემოდგომას უკვლავ ნაირი ხილი შეადგენდა მის სავაჭროს. ისეთი დღე არ გავიდოდა, რომ სოლომანს ორი მანეთი მოგება არ ენახა. ზამთარში ქათმებსა ჭყიდულობდა და მოგებითა ჭყიდდა. მასთან არას დროს უკან არ დაიწევდა, თუ სამუა-მავლო, სადალლო საქმე გასტყუებოდა სადმე. ერთი სიტყვით, ჩვენი ჰატარა ობოლი უმაწოლი ცეცხლივით მოეკიდა ჩარჩობას, როგორც წყალ წაღებული ჩადას. მოსვენებას არ აძლევს ჩვენი გმირი თავის თავს. დილით ადრინათ მზე მას ვერ ამოუსწრობს. მიწის ქალაქის ნაპირებში, რომ იქ დასვდეს რამე საზოდო, გლეხებისაგან ჭყიდულობს და თავ-გადაგლეჯილი მოწობის ქალაქისაკენ გასასაღებლად. მასთან საკვირველი ის არის, რომ სოლომანამ თუმცა ხელ-ხელა ოფული ჩაიგდო ხელში, მაგრამ იმას ერთხელაც არ მოუვა რამე გაყვინილური აზრი, ოფულებს ისე არ ეპყრობა, როგორც უკვლავ ჩვენი დროის ჯიუდი კვიდობა

ჩვენი ცხოვრების ღვიძლი შვილი.

სოფლმე. სოფლმანია უფროსი იღვრება ფუფუნებას, ინახავს. ეს ვა-
ფროსი იღვრება სწორედ შესანიშნავ წერტილად მის მიდის. ეს
ერთი ბეწო ბიჭი ითმენს საშინელ ნაკლულევან ცხოვრებას,
სადაც არავითარი სიამოვნება და დროების გატარება არა
სჩანს, რადგან დაუდგომელი შრომის მეტი არა აგონდება-
რა ჩვენს გმიტს. იგი დაწმწის დიდი დღის საღამომდის, არ
ისვენებს, არაფრით არ გაერთობა. სოფლმანის არ გაჩნია
არავინ, როგორც ვიცით, და ამიტომ ერთი სულია არსება
არა სტუმს მას ხმას, არავინა გითხულობს მის ვინაობას, ისიც
ვერ ვის ვერ შესწავლებს თავის დარღვებს, ვერავისთან ვერ
გაიზიარებს თავის სისწრაფეს. ნათესავებს და ამხანაგებს მოკ-
ლებული სოფლმანი, დიდი დამ საღამომდის დაუწყებულად,
საჭმელ-სასმელშია ითმენს საშინელ და წარმოუდგენელ სი-
ღარიბეს. ის მხოლოდ ერთ მშრალ პურსკა დამფარებული.
ტანთ-საწყელი მისი ერთი რუსის ფარავანა, უბრალო პურს-
გი. წაღებს მარტო ზამთრის სიცივე აცმევინებს, სხვა დროს
გი ფეხ-შიშვლობა იმას არათ მიაჩნია.

სოფლმანის სული ისეთი მაგარია, რომ თავის
უმადვილობაში საკუთარი სურვილით ეძლევა ამ სიღა-
რიბეს, ამ გაჭირებულ ცხოვრებას. იმას ფული საკმარისი შე-
მოხდის, მაგრამ ის ცარიელ პურსე მალა არ აღის არას
დროს—მისთვის არც დღესასწაული სუფევს, არც ერთი და
არც მეორე. წლითი წლობადის ის მისდევს ერთსა და იმავე
ცხოვრებას, რომელიც ჩვენ ვაკვირებებს ამ ერთი ბეწო უმაწ-
ვილში. სანდისხან სოფლმანის სულის ძალა იქამდის მიდის,
რომ ცარიელ პურსაც არა სჭამს, თუმცა ფული არ გი
აკლდება, დღითი-დღე ემატება. რა ნაირათ უხარის ჩვენ ას-
კეტს, როდესაც იგი რომელსამე დღეს დაივიწყებს გაძრის

ჰურის სასულს და ორ დღეში ერთხელ მოუხდება მას ჰინის გასეკლება მშრალი ჰურით!

და ამ სახით, თუ მოთხრობაში აქამდის ჩვენ მიგვიტაცებდა მეკვლანუაშვილის უბედურება, აქამდის თუ კემდუროდით ჩვენ ცხოვრებას, რომელმაც სამინლათ გაუჭირა საქმე შატრას ობოლს, სიღარიბის შვილს, — ამას იქით მოთხრობაში ჩვენი ინტერესი გადადის სრულებით სხვა ვითხვავს. ამას იქით ჩვენ განსაკუთრებით უყურებთ მეკვლანუაშვილის თავის გამომეტებას, მისი ამტანი სხეული, გაუტყნავი და კლდესავით გული გვაკვირვებს ჩვენს. ერთის მხრით განცვიფრებული ვუყურებთ ახალგაზრდის ასეთ წარმოუდგენელ უნებობთ ძალას, მეორეს მხრით, ჩვენ არ გვესმის, რათ იწუნებს სოლომონი თავსა, რათ ითმენს ასეთ საწყულურ ცხოვრებას, რათ იკლებს სიამოვნებას, როდესაც უოკელივე სიკეთე მისთვის უფრო საჭიროა, ვიდრე სხვისთვის, ვისაც ნათესავები მანცა ჭყავს, მეგობრები მანცა გაახნია? რათა სდება მისუკრზლათ მშრალი ჰურისა და ასეთი დაუდგომელი შრომისა, როდესაც იმას ფული საკმარისათ მოუგია, როდესაც იმას ცოტათი მანცა სასხარი აქვს?

აგერ ერთი წელიწადი გადააგორა მეკვლანუაშვილმა თბილისში. გამოჭერა შარკში თავის ნაწვავ-ნადაგევი ოც-და-თუთს-მეტე თუმანი მოგება და გასწია წითლიანისკენ თავის ღუარსაბ რანდაძესთან, ვის სახლშიაც მან ბოკობაში იზოვნა თბილი და მოყვარული ბინა. იმას უნდა, რომ თავის ფულს მისცეს ახალი გზა, ე. ი. სარგებლით გასასხროს. რანდაძეს მამინ უჭირდა ფული. გაუნარდა სოლომონის ბედნიერება და თამასუქით ივალა მისგან ოც-და-ათი თუმანი. მასთან აჩუქა ერთი ურემი ჰური, წლის სარჩო, გულ-უხემა თავადმა. სო-

ლომონს ძრეულ მოეწონა ეს სახუჭარი, სოფელში იყიდა კიდევ სუთი თუმნის ჰურჩი, ჩამოიტანა თბილისში და მასზე გაყიდა.

მეორე წელიწადს უფრო მოუმატა მხნეობას და წლის ბოლოს სამოცი თუმანი კიდევ ნაღდი წაიღო სოფელში გასასესებლად. გლეხები დიდის სიხარულით იღებდნენ ვაღს და სამ მანეთში ერთ კოდ ჰურჩს სარგებელს აძლევდნენ წელიწადში ჩვენ მიჯღბნუაშვილსა. მუდამ წელიწადს ჩამოჭებოდა თბილისში ჰურჩი და ჭყიდა. ნაღდი კი ისევ ნაღდათა რჩებოდა გლეხებს ვაღათ. თან კინტობა და ჩაჩობა არ მოშალა ჩვენმა გვირმა ასე, რომ მოგებს მოგება მოჭებოდა, ფული ფულს იკებდა, მჩაუღებოდა, სოლომანსაც მხნეობა ემატებოდა. რამდენსამე წლის შემდეგ იმისი შემოსავალი ხუთას თუმანზე სეკით წავიდა წელიწადში. მთელი ქართლის სოფლები მისი მოვალენი იყვნენ. მაგრამ როდესაც იმისი თანხა ისეთი უშველაველი გახდა, რომ გასესება აღარ შეიძლებოდა, მასთან სოფლები ჭკაში ჩაცვივდნენ და სარგებელს აღარ აძლევდნენ მიჯღბნუაშვილს, ჩვენმა გვირმა თავისი ასპარეზი გადაიტანა კახეთზე და ბორჩალოზე. კახეთში ღვინოებსა უიდულობდა, ბორჩალოში საქონელს—ცხვარ-ძროხა-ცხენებითა ვაჭრობდა. ამის გამო მისი შემოსავალი უთვალავი იყო. სქისობას თავი დაანება სოლომანს და ფული თავის ქაში რძიმში ინახა. თვითონ ისევ ისე უბრალოთ ცხოვრობს, ისევ კინტოს ტან-საცმელშია გბომხვეული. მას ვერავინ ვერ იცნობს. ვეკლას ერთი საცოდავი გლასა ვაჭრი ჭებონია ჩვენი სოლომანი. შეირთამს ცოლსა, ეყოლება შვილები, გაიზდებიან საშინელ სიღარიბეში და ანტ ამათ გამოუჩენს თავის კინაობას, თავის ბუღიანობას.

ამითა თავდება პირველი ნაწილის შინაარსი. მეორეში
სულ სხვა ანგარიშს დავინახეთ.

V.

წიგნის მეორე ნაწილში სრულებით გამოიცვლება დეკორა-
ციები. ერთმა უბრალო გარემოებამ შესცვალა სოლომონის
ფიქრები და მისი მომავალი. ეს იყო რანდაძის ლაქის ნახ-
ვა თბილისში. ამ ნახვამ სოლომონი მოიყვანა გონსე.

იმან განიზრახს თავის საუნჯის გადაქება, ფულების დათ-
ვლა. ჩაიკეტა კარები, აანთო სანთელი, ამოზიდა სურჯინით
თავისი ხაზინა და მიჰყო თვლას სული. კარვა ხანი თვალა.
სოლომონას არ ეგულებოდა, რომ მისი სიმდიდრე ასრე
ვრცელი იქნებოდა. მას ეგონა, რომ ბეკრი, ბეკრი ჭქონდეს
შეკრული ოცი ათასი თუმანი, მაგრამ როდესაც გადათვალა
არმომოცი ათასი და დანახა, რომ დაუთვლელი ფულიც იმა-
ტელაა, ხახა, რომ მისი ქონება სწორეთ ოთხმოცი ათას-
თუმანადის წასულა, მაშინ იმის სიხარულს სამზღვარი აღაწა
ჭქონდა, გონება მისდილი, თითქმის შეშლილი მივარდა სო-
ლომონი თავის საყვარელ ფულებს და ისე დაჭკოცნა მათ,
რომ ასეთი გემოვნებით იქნება ზოგმა თავის გულის ყვა-
ვილსაც კერ აკოცოს.

განარკებულმა აიღო ისევ თავის ოქროები და ჩაზიდა
სურჯინებით იმავე ორმოში, სადაც აქამდის ინახებოდნენ.
გააქრო სანთელი და გააღო სახლის კარები.

ვინ იფიქრებს, რომ ამ უბადრუკ ქონში, სადაც ძალ-
საც კი არ ეცნობებოდა, ამოტელა შეძლება იყო დამარხუ-

ლი! ვინ წარმოიდგენდა, რომ ეს თუელი ცხარე თფლით მო-
უკრეთია ჩაჩჩუა სოლომონას, რომელიც უკანასკნელ მათხო-
ვარსებდაც ნაკლებ ცხოვრებდა და აცხოვრებდა თავის ცოლ-
შვილს! რა გული უნდა ქქონდეს კაცსა, რომ ამოტყლა უზო-
მო საცხოვრებელთან, გამოიქოცხლა თავისი გიმნაზიაში მოს-
წავლე ვაჟი იმ სიძლიერად, რომ სწავლის ბევრით მოკიდე-
ბის მაგიერ სპინის კოლოფები აყიდვინოს ამხანაგებში და
გრძობით თუელი ავრთვებინოს! რა ჩინის ხასიათით უნდა
შეიქედოს კაცი, რომ თავისი ძველად გზავნოს დილით-სა-
ღამომდის პარკით ავიდებულ ბაზარში და სახლი აყიდი-
ნოს, როდესაც სახლი აქრის ზოდებითა აქვს გატენილი!
რა ნაირი დევის სული უნდა ქქონდეს, რომ ამოტყლა სიძ-
ლიდრე დამადოს ორმოში და თავის თქვესმეტი წლის ქალი
გი ატაროს უბრალო ოსტატ დედა-კაცთან, რომელიც ერთ
წელიწადს ანახანის კითხვას ვერ აწავლის ადამიანს! გული
შუაზე სქდება, როდესაც ქმედით ამ ვეშაპს, რომელსაც ანათ
მიანია, რომ მთელი მისი სახლობა დაგლეჯილ-დაფლეთილი
დაიარება, ანაა სჭამენ ცარიელი პურის გარდა, მშინ როდე-
საც ორმოში ოთხმოცი ათასი თუმანი კენესის და ანაინ გი
არ იცის ესა, გარდა სახლის უფროსისა! უნებურათ მოზდის
კაცს თავში ასეთი ანდაზა, რომ „ვი ძალი არც თითონა
სჭამს, არც სხვას აჭმევს.“

ბევრი მკითხველთაგანი დაიკრამს გულზე ხელსა და იტ-
ყვის: «აფსუს! თლავი ვის უდვას და ძადა ვისა აჭმევს!» ბევ-
რი ინტრებს, რომ თავკათ გადაიჭრეს და წვეპაროს ამ საი-
დუმლო ორმოს, გამოზიდოს იქიდგან წვრილ-წვრილათ იმო-
ტელა საცხოვრებელი და მშრალზე დასოს, მეკლანუაშვილი,
რომელმაც არ იცის სიძლიერის გამოყენება.

სუ შარკი წმინდა საშინით წაიღო გასასყიდავით დილით ადრე და ცარიელი შარკი-და მოიტანა.

„— ათეურემ, სოფიო-ჯან! მიუვარხარ, მიუვარხარ! მამა მაგისტანს დედა-ვაცი უნდა, აი! ვუთხარი მე მხიარულათ.“

„როგორც თამარს, ეგრეთვე სოფიოს გაუკვირდა ჩემი აღეკისი და სიმხიარულე, ნამეტნავათ გაშლილი სუფურა, საუსე სხვა და სხვა საჭმელებითა, რომლის მზგავსი ადდგომასაც არა ჰქონია. სოფიომ ხმა არ გამცა; სოფიო ცალის თვალთ გადმომსკდავდა სოლმე... მუნჯსავით დაჯდა სუფურასე, სჭამდა საჭმელსა ნაზათ, თითქო მტრისას იჯდა და მტრის წყალობას სჭამდა...“ 93 გვერდი.

ჩვენ სუ გაკარჩევთ ჯერ ამ საშინელ სურათს. ჯერ-სუ ამოუშვებთ გულიდგან იმ განცვიფრებას, რომ მამა თავის ქალთან თექვსმეტი წელიწადი სცხროვრობს და დაბადებიდგან აქამომდე პირველად ეაღეკსება თავის შვილს, პირველად უცონის თავის თამარს. სუ გაკვივრებთ, რომ მისი ცოლი სოფიო სადილსე ისე ზის, თითქო მტრისას იმყოფებოდესო. ეს ადგილი მხოლოდ მისთვის მოვიუვანეთ, რომ დღეს მეკვლანუნაშვილმა დათვალა თავისი ფულები და მხოლოდ დღეს შექცვა უადამიანათ ქცევისა თავის ცოლთან და შვილთან. მხოლოდ დღეს გადაწყვიტა—თბილი და სველი ლუკმა ეჩვენებისა თავის სახლობისთვის და დღეის იქით დაიწყო ფიქრობა, თუ როგორ უნდა მოიხმაროს თავისი ფულები. თითონ ეშინოდა ფულების გამოჩენა, რომ ქურდობა-ავასავობა არ დაეწამნათ და არ დაეჭირნათ ციხეში ჩვენი მეკვლანუნაშვილი. დაიბარებს მაშინვე თავის შვილის მომნათლელ ოჭანუხას და გამოურტყდება მას საკვირველ სიმდიდრეში. ნათლისავან გაიგებს ტყაზუქიანი მილიონური, რომ იმას ხელსაც არავინ ახ-

ლებს, რომ იმას სიხარულით მიიღებს თბილისი, როგორც თავის უკეთეს წევრსა და მოქალაქეს. ნათლად უჩვენებს, რომ სოლომონ ისაკიძე იყიდოს კარგი სახლი, მოერთოს უოკელი სიმშვენით, ახეყავს მდიდრული ნივთებით და დაიწყოს ნამდვილი ხელ-გაშლილი ცხოვრება.

მადლობა ღმერთს! ძლივს ჩვენი მეჯღანუაშვილი გაიგებს, რომ ფულები რომელიმე დასაღვობათ არ მოუტონია კაცსა. მისინათვე დაუგერამს ძვირფას ტანისამოსს თავის ცოლ-შვილს, თითონაც მოიხრთვება ღამაზათ, დაიკიდებს ოქროს ძეწვეს, შეიტანს თავის ფულებს ბანკში, და ამას იქით სოლომონ ისაკიძე მეჯღანუაშვილში ვეღარ იცნობენ მისი თანამოძმე ჩარხუა-კინტოები წინანდელ სოლომონას.

ამას იქით მეჯღანუაშვილი სანთელივით გამოანათებს ჩვენს ქალაქში. ესლას ის გვერდში ამოუდგება ყველას, ვინც ქალაქის მხეთ ითვლება. აქ მეჯღანუაშვილი გახდვამს განზე ფეხსა და აბა, კედლებო, გაიწით! ეს ის სოლომონა აღარ გახლავთ, რომელიც აქამდის ფაცხასში ძვრებოდა ტურქსავით. ესლას ეს ბრძანდება სოლომონ ისაკიძე მეჯღანუაშვილი, რომლისთვისაც მთელი გოლოგინის ჰროსპეტი ვიწროა... მარტოა, მაინც ჩვენი გმირის გვარი ცუდი სიტყვიდგან არის შემდგარი, მსძენელს თვალ-წინ წამოუდგება მისი მეჯღანუაშვილი მამაზა, და ამიტომ, რასაკვირვლია, სოლომონ ისაკიძისაც ერთობრება, სცხუენიან; მაგრამ თითონა ბრძანდება კიცი, — კაცი და მერე როგორი კაცი!

გვარის ცუდი ჩამომავლობა იმას რას უზამს? მითხრომარტო უნდა, რომ მარტო იმას ხომ არა აქვს ასეთი სათავი-ლო გვარი, რომელიც ამკარათ ამტკიცებს დახალ ჩამომავლობას! მომარტო უნდა ნაწილს თბილისის მდიდრებისას ასეთი და

ამაზე ცუდი გვარებიცა აქვს, ამიტომ რომ ყველას გინტო-
ბიდან დაუწყვიან და ბოლოს „კაცთა ქცეულა, რაღა!“ ან გვა-
რი რას მიქვიან, თუ ჯობე ფერდებ-ჩაცვიინილი არ არის! შენ
ფუფილი თქვი, თორემ დანარჩენი, რაც გნებავს, ყველაფერი
შენ ხელთ არის. ასე ფიქრობს ყველა თქვენი მსუფრებელი,
უფალა ს. ი. მეჯღანუაშვილი. მას თქვენ ვიღასი და რიღა-
სი გრცხვინათ და გეთავილებათ? ყველას თქვენი მოკრძალება
შიში და სიუვარული აქვს. თქვენ იფიქრეთ სიდიდეზე—ზატა-
რობას და სიცუდეს არავინა გწამებსთ.

აი, უმთავრესი საგანი რომანისა. მე იმიტომ გარდავეცი
მკითხველებს შინაარსი ამ წიგნისა მეტათ ვრცლათ, რომ, ჩე-
მის აზრით, ეს შინაარსი ღირსია დიდი ყურადღებისა და
დაწვრილებითი გარჩევისა, მით მომეტებულათ, რომ ამ ფრი-
ად ღირსეულ საგანზე ჩვენ მწერლობაში რჩიოდე სიტყვის
მეტე არა თქმულა—რა, თუმცა ჩვენ მწიგნობრობას ამაზე უძ-
ვირთვასესი არა ახადია—რა...

(შემდეგი იქნება).

სტ. ჭრ.—შვილი.

P. S. შემდეგ იმ ნიჭისა, რომელიც გამომჩინეს ჩვენსა
„კრიტიკოსებმა“ და რომელიცა მდგომარეობს იმაში, რომ
მათ არამც თუ ნაწიერის აზრის გაგება არ შესძლებიათ, არამედ
თითო სიტყვის გაგებაც გასჭირებიათ, აუსხნიათ სურვილისა-
მებრ თვისისა ჩენი ნათქვამი და ამიტომ დაუმახინჯებიათ,—
მე მინდა გაუწიო მათ სიკეთე და გავაგებინო შემდეგი: სა-
დაც ამ სტატიაში ნახმარი მაქვს სიტყვა „ჩვენ“, აქ ამ სიტ-

ერთი ჩვენი მწერლობის სანი.

მწერლობა არის გონებით, გრძნობით და მოქმედებით
საღვთის ძალა ამწევი ძალა: იმან უნდა გასწავს დასწული გო-
ნება საღვთისა და გააწინოს მას უოკელივე, რაც კი იმის გო-
ნივრულ არსებისათვის დასაგამოყოფილებლად საჭირო არის;
უნდა ჩანერგოს მის გულში ის გრძნობები, რომლებიც სა-
ჭირონი არიან მის გასათბობლათ და ჩხეობით ასამაღლებ-
ლათ; უნდა დააყენოს იმ გზაზე, რომელსაც ნამდვილად შე-
ეძლოს იმის მატერიალურათ კეთილ-მდგომარეობისადმი მიუ-
ვანა. სხვა ნაირათ ვსთქვათ, მწერლობამ უნდა გაუსწოროს
საღვთს სასიათი, უხვევოს მას მისი ნაკლულებანებაები და მათ-
გან განმთავისუფლებული საშუალებები.

მაშასადამე, რამდენათაც მწერლობა ვრცელა რომელსამე
საღვთში, იმდენათ უფრო ბევრს სიკეთეს უნდა გამოკვლოდეთ
მისგან. „ერთი ჭკუა ვარგია,“ ამბობენ რუსები, „და ორი
კიდევ უკეთესია.“ დაწმენებული უნდა ვიყოთ, რომ ერთ
უფრანღს ანუ ერთ გაზეთს იმდენი სიკეთე არ შეუძლიან მო-
უტანოს საღვთს, რამდენსაც მოუტანენ ორი უფრანღი ანუ ორი
გაზეთი. ეს იმიტომ, რომ ერთი შეიძლება შეუნიშნავს ნაკლუ-
ლებანებას, შეუსწორებს მიმართულებას, შეხედულებას და ასე
ერთმანეთის დასმარებით უფრო ცხადათ და სწორეთ გამოიკ-
ვლევენ იმ საგნებს, რომლებიც კი შეესებოდა საღვთის გო-
ნებითს, ჩხეობითს და მატერიალურ მდგომარეობას, მათს

გაუმჯობესობას და მადლს აწევს. რაღა თქმა უნდა, რომ რამდენათაც უფრო ბევრი ყურნალ-გასუთები იქნებიან საღხში, იადენათ უფრო მეტს სიკეთეს მოუტანენ მას ისინი.—აქედან ცხადათა სჩანს, რომ, თუ კი ჩვენის საღხისათვის სიკეთე გვსურს, თუ კი ცოტათაც არის შეგუპტივს მისთვის გული, უნდა სასინარულოთ მიგვანდეს ყოველი ახალი ყურნალის ან გასუთის დაბადება, ყოველის ღონის-ძიებით უნდა ხელს უწყობდეთ მათის განმრავლებისადმი ღტოლეულებს. ეს კიდევ ცოტაა. ჩვენ ვაღდებულები ვართ ასე და არა სხვა ნაინათ მოვიქცეთ, იმიტომ რომ ჩვენ—ქართველები. რომლებიც შეკადგენთ ვაკვასიის აქეთა მხარის უმთავრეს საღხისობას, სალიტერატურო საქმეში მოკლებულნი ვართ არა თუ უმთავრესობას, არამედ სხვა საღხებთან თანასწორობასაც. ჩვენ დედ-ქალაქ თბილისში სომხური და განსაკუთრებით, რუსული, თუ ყურნალები არა, გასუთები მანც ბევრათ აღმადტებიან რიცხვით ქართულ ყურნალ-გასუთებს, რომლებიც არიან მხალღოდ სამი ანუ, უკეთ ესთქვათ, ორი—„დრეება-ივერია“ და ეს ჩვენი ახალი ყურნალი „იმედი...“ ვიმეორებთ, სასინარულო უნდა იყოს ჩვენთვის ყოველი ახალი ჩვენ ენაზედ ყურნალ-გასუთის დაბადება და მოვალენი ვართ ამ გვარ საქმეს ხელს უწყობდეთ.

მაგრამ, ჩვენდა სამწუსაროდ, ამ მხრით ჩვენს მწერლობას თავი სტკიავს, გული ძერკავს და ტანი უცხატახებს. როგორათაც ყოველი თავ-მინებუელი ავანთმყოფობა, ეს ჩვენი მწერლობის სენიც თან-და-თან მოღვარდება და მით უფრო დაუყონებელივით ხვს წამაღს... თვითვეული კვიში, მანამ წამაღს მისცემდეს ავანთმყოფს, სტდილობს ხოლმე გაიგოს, თუ რაში მდგომარეობს ავანთმყოფობა, რა მიზეზისაგან წარმოს-

დგა და რა გარემოებებმა განაძლიერეს. ჩვენც ასე უნდა მოვიქცეთ შესახებ ზემო-აღნიშნულის ჩვენის მწერლობის სენისა: ჯერ უნდა ავწეროთ თვითონ ეს სენი, შევიტყოთ მისი მიზეზი, გადავხედოთ იმ გარემოებებს, რომლებითაც იმან ჩვენ მწერლობაში იყენი მოიპიდა, და შეძლო, შეძლების და გვარად, მივცეთ მას წამალი...

1866 წელში დააჩნდა თბილისში გაზეთი „დროება“ და აქამდისინ განაგრძობს ცხოვრებას. ამ გვარი სიკეთე ჩვენ ყურნალ-გაზეთებს, გარდა „ცისკრისა“, თუმიცა საკმაოდ დააჩნებულან სსკა-და-სსკა დროს ამ რუის წლის განმავალბაში, არღირსებიათ.

სანგრძლივი სიცოცხლე „დროებისა“, რასაკვირველიან, სანდომონთან ჩვენთვის; მაგრამ ვაი-ვაგლასი ის არის, რომ ამ გაზეთს, სსკა ნაკლულეკანებაებთან, რომლებზედაც იქნება თავის დროზედ ლაპარაკი ჩვენ ყურნალში, მთლად ძვალში და რბილში გამჯდარი აქვს ის სენი, რომელზედაც ჩვენ ესლავლანაჩაკობთ. ჩვენ კიდევ ვიფიქრობთ და არც უსაფუძლოა ეს ჩვენი ფიქრი, რომ მიზეზი ჩვენი ყურნალ-გაზეთების განსვენებისა, თუ სუფუკლასი არა, ზოგიერთის მაინც, იყო „დროება“. ჭკუა-შერეკილივით დაუწყო ამ გაზეთმა დენა უოკელქართულ ახალ ყურნალ-გაზეთებს, როგორათაც სდევნის განურჩევლათ ბრალან და უბრალე ვერძე ბირებს; იმათ წასახდენათ არა ზოგავდა და არ ზოგავს არა კითარ საშუალებებს: მათ სიტუკა-არების დამსინჯებას, ღანძლვა-გინებას, ჭორს, ცილის-წამებას, უსაფუძლოთ ვიცხვას: ასე გაძინჯეთ, სძირათ ცრუ-წინასწარ-მეტყველობაზედაც—მიეთხავობაზედაც კი თავს სდებს ხოლმე, თუმიცა, სასიამოვნოდ ჩვენდა, უმეტეს ნაწილათ ბირში ჩალა-გამოვლებული რჩება ხოლმე. რომ ეს სიტ-

ყვები „დროებისადმი“ სიმტკეში აწავინ ჩამოგვანთვას, რა-
 გორ აწრასაც, უეჭველია, ამის შემდეგ, ეს გასეთი დაუყო-
 ნებელი გაავრცელებს ხალხში, ჩვენ გვსურს წარმოვუდგინოთ
 მკითხველებს ნამდვილი ფაქტები; მაგრამ შეზღუდვან კი არ
 დავიწყებთ საქმეს, რომ ნამეტანათ არ შევაწუხოთ ისინი.
 არც საჭიროა, სწორე მოგახსენოთ, ნამეტანი ფაქტების გაჭი-
 ანურება შესასებ „დროების“ მასინჯ მიმართულებისა სასოგა-
 დოთ და იმის შეუსაბამო ყოფა-ქცევისა კერძოთ, იმიტომ
 რომ, ეჭვი არ არის, ჩვენმა მკითხველებმა, ცოტათ არის, თუ
 ბეგრათ, იცინან იმის ავან-ჩავანი...

მოგეხსენებათ, რომ ჩვენ ამ რიი წლის წინათვე გან-
 ვიზრახეთ ამ ჩვენი ყურნალი „იმედის“ გამოცემა და ვითხო-
 ვეთ მართებლობისაგან ნება-რთვა. იმის მაგიერ, რომ ან სულ
 განუძებულყო „დროების“ ამხედ, რადგანაც ჯერ გამოცემის
 უფლება არ მიგველო, ან არა და შეეტყობინებინათ თავის მკით-
 ხველებისათვის ეს ამბავი, რაგორათაც სასოგადოთ სასია-
 მოვნა, იმან, ჩვეულებისამებრ თვისისა, გადლო პირი და, იმ
 განზრახვით, რომ წინათვე დაეკარგა ახალი ყურნალისადმი
 სასოგადოების მხრით ნდობა და თანაგრძნობა, გაიმეორული
 კრეჭით და ჩვეულებრივის „შევიტყუთ“-ი და „მაგრამ“-ით
 აცნობა მათ, რომ ამ მომავალი ყურნალისაგან არავითარ სი-
 კეთეს არ უნდა მოველოდეთო. რადგანაც ბიჭ-ბუჭებისაგან გა-
 მოცემა და არავინ გამოჩენილი მწერალთაგანი იმაში არ მი-
 იდებს მონაწილეობასა...

ეს „დროების“ ხენი გადაედო ყურნალ „იკვირისაგან“ და
 ამანაც, თანხმად „დროებისა“, მართო ლექსათ კიცხვა მო-
 მავალი ახალი მწერლებისა და თითქმის გადაძევა კიდევ
 იმას, ვირებათაც კი ახსენა. ამ დროიდან ერთმა მეორეს

ერთი ჩვენი მწერლობის სენი.

მისცეს ბანი, სსვა-და-სსვა თავიანთ განყოფილებებში, და ჯერ კიდევ სორც-შეუსხმულ ყურნალს ტყავის ძროხა დაუწყეს. ღმერთმა უშველას რუსულ გაზეთს «Обзор»-ს! ცოტა იყო იმან ჩაკემენდინა ხმა ამ არავითან მეომრებს და ლაზარისა-ნათაც მოძუძა. გავარდა ხმაც, ვითომც ,,იმედის“ გამოცემასკედ ნება-რთვას არ გვამლეკდნენ. ეს ხმა დაფუძნებული იყო, რასაკვირველია, იმასკედ, რომ დიდხანს არავითარი შსსუხი სკენ არ გამოგვდიოდა. დაუშოშმინდათ გულები ,,დროებას“ და ,,იკერიას“ და, მომავალში უფრო შეძლებული ბრძოლისათვის ამ გვარ მოვლინებაებთან, განიზრახეს შეერთება და კიდევ აასრულეს თავიანთი განზრახვა (აბა სსვა რა მიზეზი უნდა ყოფილიყო?). ,,იკერი იკერსაო, მადლი ღმერთსაო,“ ამბობს ანდაზა, — რა სსვა-და-სსვა მიმართულებები დააბრკალებდნენ, თუ ღმერთი გწამსო, მათ ერთათ შეკავშირებას?!... თინე მონაწიენდათ ,,იმედის“ დიდი ხნის ლოდინი იმ შიშებს, რომლებიც გვპირდებოდნენ ამ ყურნალში თანამშრომლობას, და განიზრახეს სსვა სასულით და სსვა პირის რედაქციის ქვეშ ქართული ყურნალის გამოცემა; მისცეს ხინო ვაბაშვილის სასკელსკედ მართებლობას თხრავნა და მალეც მიიღეს ყურნალი ,,მომოსილვის“ გამოცემის უფლება. მაინც და მაინც აღარ იშლიანო, იფიქრა ,,დროება-იკერიამ,“ და გაუუფნდა გარემოებას; გაუუფნდა, მაგრამ ბოლომით ვი გულის სასკე ქქონდა. გა-იძარცვა ახალ ყურნალსკედ სკლის-მოწყონ, დაიწყო პირველი ნომრის პირველი სტატიის ბუჭდვაც; მაგრამ, როდესაც ,,მი-მოხილავამ“ სამედგომარეობამდის მიასწია, იმას დასკდა ინო, რასაც რუსები ეძსნიან ,,მრავალ-წერტილოვანებას“; მოხდა რედაქციაში რაღაც განხეთქილება, ერთის თანამშრომელთაგანის წყალობითა და ძიებებით, და შეიარყა ყურნალის საფუძ-

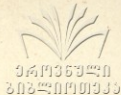

ველი. „დროებაში“ უურები ცქვიტა; მაგრამ, სამწუხაროდ მის-
 და, ბედის წევამ, თითქმის ამას მოკლედ და, საქმე სსკა ნაი-
 რათ დაატრიალდა: მოულოდნელათ გავიგეთ, რომ მართებლ-
 ბამ უურნალი „იმედის“ გამომცემის უფლებას მოგვცა. ერთი
 უურნალის სახელიც გულის უწუხებდა „დროება-ივერისა“ და
 რნი კი გამოეტიმნენ თვალ-წინ! ახლა კი ბოლმას ყელში მოაწვა
 და, თუ ამ მდგომარეობაში ზატარა დიდ ხანს დაჩენილიყო,
 თქვენი მტერია, დაიხრობოდა...

შეებრალა ბედის-წევას საქართველო და არ მოუსწო სა-
 მუდამოთ ეს ერთად-ერთი მწერლობის ნაგლეჯი „დროება-
 ივერისა“ სამწუხაროდ ჩვენდა და სასიამოვნოდ მისა, ნინო
 გაბაშვილისამ გამოაცხადა, რომ ის აღარ გამომცემს უურნალ
 „მიმოხილვას.“ აღტაცებაში მოვიდა „დროება“ ამ შემთხვე-
 ვით და, გაქვსთ სიტყვასლე, იმან იყარა დაბადებადის, ბები-
 ის წყალბოთ, მომეკდარ „მიმოხილვასე“ თავისი ბოლმას,
 გულის ჯავრი, თავის წარსული წლის № 258-ს მოწინავე
 სტატიაში, დაუვიწყარ „დაბადებადის სიკვდილში!“ აქ კი
 აღარ დაგვაჯერა თავის ჩვეულებრივს „შევიტყუეთ“-ს და „მა-
 რამ“-ს; რაც კი ძალი და ღონე ქტონდა, შეეცადა დიენსკე-
 ბინა თავის მეითხველებსათვის, რომ ის ძალიან შორს
 მტერეტელია, ნამდვილი წინასწარ-მეტყველი. შემდეგ მოუნთ-
 ლავი „მიმოხილვის“ ანდემის აგებისა, „დროებაში“, სინა-
 რულისაგან კანკალით, წარმოსთქვა შესხმა, რომელშიაც გააც-
 ნო მათ ისტორიული ქართულ უურნალ-გაზეთების მდგომარე-
 ბობა, შეატყობინა, რომ მიზეზი მათის გაუქმებისა მდგომარე-
 ბობადა მათ გამომცემლების უქონლობაში და უნიჭობა-
 შიო, მიანიჭა ამ, შემდეგის-და-გვარად, სალიტერატურო ას-
 ზარეზხედ მოღვაწეთ შეჩვენება, გატკენწლა მამინ მოძაკალი

ეს ჩვენი ყურნალი „იმედით“ და დაიწყო წუწუნი იმასე, თუ რა ვნებას და წარაღს აძლევს ღიტყვარტურას ის გარემოება, რომ ახლად დაბადებული ყურნალი ანუ გასეთი ბეკრი-ბეკრი ერთ-ორ წელიწადს გასძლებს ხელმეო და შეიძლება, რომ დაბადების უმაღლესე კი მიიღვალოს. კარგია, თქვენმა მჩემ! ბატონ-უმობა გადავარდა ლა ახლა ღიტყვარტურაში ნებავთ ამ გვარი საქმის შემოევანს! შეუძლებელს არ შეეძლო, ბატონ-უმობის დროს, სიტყვის ამოღება; არც ახლანდელს ჩვენს ღიტყვარტურაში უნდა ქქონდეს შეუძლებელს თავისუფლად ხმის ამოღების ნება, „დროების“ ახრით, ჩვენ წინ გვინდა წასვლა, სინარულით მივივლტვით მომავლისაკენ და თავის ამ გვარ საქმეში მოწინავეთ მთვლელი „დროება“ რატომ ასე, ოჩანი ცხენივით, უნან იწვეს?! ნეტავი თუ რა საბუთით ამბობს ამას. ალბათ იმის რედაქტორს სამხდვარ გარეთ და რუსეთში უნახავს ზოგიერთი შეძლებით გაძლიერებული რედაქციები და იმასე კი სრულებით არ გარჯილა, რომ გამოეკვლია, ამ გვარივე შეძლებით დაიწვეს იმათ საქმე თავდა-პირველათ, თუ არა. თითონ „დროება“ კი ძალიან შეძლებული შეუდგა თავის საქმეს? ვითომ ეკიდა ზურგზედ თეთრით სავსე გუდა?! საეჭვო არის; ჩვენ გუდა ჭადებით და ჯდნებით სავსე კი გვინახავს და ფულებით კი, სწორე მოგასვენოთ, თითქმის არახლად.

არც შევნება იმას, ვითომც ჩვენი განსვენებული ყურნალ-გასეთების გაუქმების მიზეზი მათ დამაარსებლების უნიჭობა და საზოგადოთ ღიტყვარტურული მოუმზადებლობა ყოფილიყოს, ამასე ლაზარაკი იმდენათ სანოთიროა, რომ გვიკვირს, როგორ ამოიღო ამასედ ხმა „დროებაში“! შთამომავლობას, მხოლოდ შთამომავლობას შეუძლიან მიუდგომლათ

დაფასება იმისი, თუ რომელი „დროების“ და განსვენებული
 უუნაღ-გასეთების მთავრებში უფრო უნიჭო იყო? ჩვენ
 კი ძალიან საჩინოთი მთავრებია ჩვენი თანამედროვე გასეთისა-
 თვის ამ საქმის შესახებ პირუთნელი სიტყვის წამოღება.
 ის გარემოება, რომ ზოგიერთი ჩვენი უუნაღი ანუ გა-
 სეთი ერთი-ერთი წელიწადი მხოლოდ გასძეებს ხალხს, ან
 კიდევ უფრო ცოტას, სრულებით არცის არ მიაჩნია საძრა-
 ხათ და „დროება“ ტუილათ მხვევს ამ თავის საუთარს
 აზრს საზოგადოებას. საზოგადოებამ ძალიან გარკვეთ იცის,
 რომ „სჯობს სიცოცხლეს ნამრასს სიკვდილი სახელგანა.“
 ვინ რას აქნევს შენ ხანგრძლივს სიცოცხლეს, თუ კი ეს შე-
 ნი სიცოცხლე უსარგებლოა ქვეყნისთვის? ვის რათ უნდისა,
 თუ კი შენი დიდი ხნის სიცოცხლით მხოლოდ რბს უკიდუ-
 ისეც უფროეულ ქართველების ცხოვრებას? ანუ თუ რისი ან
 ერთის წლის ცხოვრება იმისთანა უუნაღის ანუ გასეთისა,
 რომელიც სტოკებს კეთილს კვალს ხალხის ცხოვრებაში, უმ-
 ჯობესი არ არის იმ გასეთის ცხოვრებაზედ, რომელიც თნუთ-
 მეთი წლის განმავლობაში ჭოროკანაობის მეტს აწაფებს არ
 აკეთებს?...
 ამან უკვლამ ჩანარა „დროების“ ნამრებს, შემდეგ მ-
 თის წაკითხვისა, აასრულეს თავითი დანიშნულება... წასრულის
 თვის 18-ს, სამწუხაროდ „დროება-ივერისა“ გამოვიდა № 1
 ჩვენი უუნაღი „იქედისა“. ელახვარით დაესეთ გულზედ
 „დროება-ივერისა“ თანამშრომლებს ეს. გარემოება, მაგრამ
 საზოგადოების დასახარებლათ, გამაცხადეს „დროების“ ამ
 წლის მე-39 ნომერში, მისი შინაწისი და, მის გარკვისობაზედ
 ეჭვის გასაღვიძებლად მკითხველებში, დაპირდნენ მათ მცირე
 ხანში დადაგებით მოლახვარებებსა შესახებ ამ უუნაღისა.

ერთი ჩვენი მწერლობის სენი.

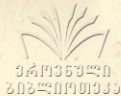
ჩვენც დაუწყეთ, რასაკვირველია, ლოდინი და ვიეჩრობ-
დით, „აქცა ვიჩი სეხედ გავა, თუ არა.“ ავი ღმერ-
თი გაუწყრ და ვერ გავიდა! დალაგებით მოლაპარაკების მ-
გიერ, „დრეება-ივერიაში“ მიაქცია თავის დავრდომილი ეუ-
რადლება „იმედის“ საზოგადოებაში გავრცელების საშუალებას,
სტატიების ვითომც ერთი-ერთმანეთის წინააღმდეგ ადგილებს
და, ჩვეულებისამებრ თვისისა, მოჭყვავ ლანძვარ-გინებას ამ ახ-
ლათ დაარსებულ ეურნალის თანამშრომლებისას, მათ სიტ-
ყვა-აზრების დამახინჯებას და სხვ.

„დრეების“ ამ წლის მე-40 ნომერში ერთი მის თანა-
მშრომელთაგანი ამოეუარა უკან მკითხველებს (აღბათ „დამ-
ლიანას“ თამაშობდა, რადგანაც საზოგადოათ მის თანამშრომ-
ლებს ბევრი სხვა-და-სხვა ბავშური თამაშობა სცოდნიათ) და
„წერილში რედაქციისადმი“ დაიწყო ქადაგება იმაზე, თუ რა
უფლებას ჰქონდათ „იმედის“ მოლაპარაკ, რომ პირველი ნომე-
რი თავიანთ ეურნალისა გაუგზავნეს უფასოთ თითქმის ყვე-
ლა განათლებულ ქართველებსა, — ეს საშუალება შეეცება ვაჭ-
რობას და არა ლიტერატურასა; რედაქციისაგან ბოდიშის
მოხდა მკითხველებთან ცხადათ ამტკიცებს გავზავნილ ნომრის
სისუსტესა, ლიტერის სიტყვით შეატყობინა მკითხველებს
იმ პატივის დირსმა პირმა. შეგვეტოდა ეს აზრით ავსაძიერ-
ფი და იმავე გაზეთის მე-41 ნომერში რამდენიმე აბი ჩავაყ-
ლანძვთ, რომლის რეცეპტიც ჩვენს მკითხველებს, უეჭველია,
გაცნობილი ექნებათ. ღმერთმა ჰქნას და წამლათ გადაეჭრეს
ჩვენს პაციენტს და დაისხნას უდრეოთ ტვინის ავსაძიერ-
ფობისაგან! აქ ერთი შენიშვნა გვინდა წარმოვსთქვათ, რომ
მელსაც, რასაკვირველია, „დრეებაში“ ადგილი არ ექნებოდა.
რა უბედურებაა, რომ „დრეება-ივერიაში“ თანამშრომლები სხვის

ვისთვის და თავის ამხანაგებისათვის. კაცი, რომ მოხუცდება, ბავშვის ხასიათს მიიღებს, იტყვიან. სამწუხაროდ ჩვენდა, ბავშური ხასიათის ნიშნები თან-და-თან ემატებიან უ. აკაკის და მის მოხუცებას მოგვითხრობენ! „იმედსედ“ სალამანკათ გამოდის და, პირველად ყოველსა, ბავშვების სხვა-და-სხვა თამაშობაზედ ბასობს; განსაკუთრებით იმას მოსწონს „ღორბია“, რომლის აღწერასაც რაღაც აღტაცებით შედგომია. ჭე, მივხვდით ამ აღტაცებას: „იმედის“ თანამშრომლები გამოგყავს ღორბიათ! ეს მით უფრო საფიქრებელია, რომ თითონ „იმედს“ კათიეთათ დააჩქვა „ხოსრონიკი“, გამოუგონებელი ნამოცი. თუ „იმედის“ თანამშრომლები, როგორც ახალი მწერლები, ღორბია არიან, ნეტავი თუ თითონ აკაკი და მისი ამხანაგები, როგორათაღ ძველი მწერლები, ვინ უნდა იყვნენ?! უკველია დედა-ღორბი უნდა იყვნენ, ყველა იტყვის ნამდვილი ახალგაზრდათ. ამაზედ იტყვიან აი, „კაცი რომ თავის-თავს უზამს, ისე მტერი არ მოკვიდება!“ განა ასე თავის შეურაცხყოფაზე იქნება კაცისაგან, თუ კი იმაში დასშული არ არის ადამიანობა?! მაგრამ რა გაეწობა, კაცი თავის-უფალია შესასებ საკუთარის აჩსებისა! შესასებ სხვის აჩსებისა კი რა მოგასხენოთ! ან როგორ მოუვიდა უ. აკაკის „იმედის“ თანამშრომლების ღორბიან შეთანასწორების აზრი? ღორბი არის ისეთი შინაური ცხაკელი, რომელიც გაურჩევლათ ყველაფერში დინგს ურეკს და გამყოფილი ღრუტუნებს თავის-თვის, როგორათაღ საზოგადოთ „ღორბების“ მეფელტანება. „იმედის“ თანამშრომლები ღმერთა და იხსნას ამ გვარის საქმისაგან! იმათი დევიზი: „სიმარტლე და ჭეშმარიტება.“ მოხსენებული აზრის სიმანვილი-

— 200 —

სათვის უ. აკაკი, წასაკვირველია, დიხსია სანუქრისა და, როგორცათაჲ ზოეტს, კასანუქრებთ შემდეგის ლექსით:

მოდუნებია ჩანგური,

მიჭყე ახლას სელი სტვირისა,

თორემ მოგელის ჰანღური,

გაგიმურვეს მრთლად ცხვირ-პირსა.

ამასთან საჭიროთ ვაწნთ ვაწნობით მკითხველებს, რომ „ძალ-და-ძალ“ კი არა, როგორც აკაკი ამბობს, სრულე-ბით წინააღმდეგ ამ გვარის მოქმედებისა, გამოვიდა „იმედი.“ „დროება-ივერის“ რედაქცია ძალიან სტდილობდა, რომ არ დაბადებულყო ეს უუჩნალი, როგორც ზევით შევიტყუთ, რადგანაც უიმედობაში უფრო კარგათ ურეკდენ იმის წვერები სელებს და ისეც დაბრძაკებულ ხალხს კიდევ უფრო მიუღს აბრძაკებდენ, თავიანთ სასარგებლოდ და მათ საუბედურათ; მაგრამ რაღაც ბედმა იმუშავა და, მათთვის გუფსედა მკვლათ დასასობათ, განხორციელდა „იმედი!...“

ეს ყველა ასე, მაგრამ რატომ უკვირს უ. აკაკის, რომ „მღვდლის შვილები“ — „დიაკვნები“ სალიტერატუროდ ასწავ-რესზედ გამოსულან? ეს ხომ, უუტყველათ, ასე უნდა ყოფი-ლიყო. მას ვის შეეძლო აკაკის და მის გამხანავების მწერლობის ანდერძის აგება? ყოველივე წესის აგება მხოლოდ მღვდელ-დიაკვნებს შეუძლიანთ და ბედის-წერამაც საქმე ისე მოიყვანა, რომ „იმედში“, რომლის დანიშნულებაც არის — დასთავუნოს ყოველგვარი გონებითი, სწილებითი და მოქმედებითი მახინ-ჯობა, მასთანავე მწერლობისაც, მიიღებენ მონაწილეობას „დროება-ივერისაგან“ მომუშაებელი „დიაკვნები“. რა საძირ-სისია, თუ ღმერთი გწამსთ, „მღვდლის ნაშვილობა“ მწერ-ლობაშია თუ ცხოვრებაში, რომ ასე მომაკვდინებელ ცოდ-

ვით მიახნიათ „დროება-ივერიის“ თანამშრომლებს. ნუ თუ
 ჯერ არ გაუგიათ, რომ მწერლობაში ზოგიერთ მღვდელ-
 ლის შეიღოს ისინი მუხლზედაც კერ მოსწვდებიან?!... ვურ-
 ჩევთ შეისწავლან საზოგადო მწერლობის ისტორიას, რომ
 ამ გვარს შეცდომების წამოჩენა ადარ შეეძლებათ, თა
 ვიანთი თავების შესარცხვენათ და მწერლობის დასამცი-
 რებლად...

ახა ერთი ხსლავ გადავხედოთ იმას, თუ რა ნაკლებეკვ-
 ნებები უნდავს „დროებაში“ და „ივერიაში“ „იქედის“ თან-
 მშრომლებს ამ ყურნაღლის პირველ ნომერში.

პირველი საგანი, რომელიც „დროება-ივერიის“ თან-
 მშრომლებს უელზედ დასდგომიათ, არის „თუჯი“, რეგორი
 სიტყვაც, ავტორის უნებურათ და მის აქ არ ყოფნაში, ჩაუმატებია
 გორჩქტურის გასწორების დროს. გვიკვირს, რომ ამ თუჯი-
 ულასიებს არ მიუტყვიათ თავიანთი ყურადღება იმ გორჩქტურულ
 შეცდომილებებისათვისაც, რომლების წყალობითაც ზოგი ასე
 წაღმა შის და ზოგი კიდევ უკუღმა, ზოგი „ზღაგულათ“ ღ
 ზოგი „დაზღაგულათ“; ან კიდევ იმ შეცდომებისათვის, რომ
 ზოგან ზედმესრული სიტყვაა გამომშვებული, ზოგან კაკშინი
 და სხვ. იმათი კრიტიკული ნიჭი ხომ ამ გვარ წვრილმანებს
 იქით ვერ წავა?!

რადგანაც „დროება-ივერიის“ თანამშრომლებმა მინერა-
 ლოგიის ცოდნა დაამტკიცეს იმით, რომ, თითქმის სხვამ არა-
 ვინ იცოდნა, თუჯი კაცის ხელით კეთდება და მიწაში არ
 მოიხრება (ან კი ამ მტრნიერების ნაწილში რეგორი არ უნ-
 და იუვენის ისინი განვითარებულნი, რადგანაც ზოგიერთნი
 იმათგანნი ქვა-გუნდის ძეგნაში და გასაღებაში ღამის არის
 დაბერდნენ), მოუნდომებიათ ავტორისათვის შეტრება და შე-

უტოვებთ ისე, რომ სწორეთ სსსსსსსსსსსს იმათი მდგომარეუ-
 ბა. თქვენი მტერია, თუ იმათ თავიანთ მამულებს, თუ გი-
 აქვსთ სადმე, ხელი მოჭვიდეს და დაიწყეს იმათი შეძუშავება!
 რა მოშვენიერი მოსაკვლეო მოუვათ, თუ გორდი ანუ რამდენიმე
 წლის გაშვებულნი მიწა გასათხულებელ მოხნეს და შიგ ქერი,
 სიმინდი, ან დიკა დათესეს! გვერინია, ბელლების კეთებას, ან
 უიღვას ვერც გი აუვიდნენ და! მიწას, თუ ნასიმინდაც არ
 არის, შემოდგომასკად მოხნავენ ხალხი, რომ დაფხვიერდეს,
 გასათხულებელ კიდევ დათესენ და ააკვებენ ხალხი. „დრო-
 ება-ივერის“ თანამშრომლებს გი „ხვანა“ „ეთესვათ“ მიუღი-
 ათ, უცოდინარობით თუ განგებ, ღმერთმა იცის! ან რა იმა-
 თი საქმეა, თუ ღმერთი გწამსთ, აგრონომია?! რა საჭიროა
 მათთვის ან ფურგუნები, ან გზების გაკეთება?! რათ მოეწო-
 ნებათ იმათზე ლაშაჩაკი, როდესაც ცუცხლის მატარებლები და
 ბედაურები იმათთვის მისათ არიან; ისინი ხომ თავიანთ ცხვირს
 იქით აღაჩაფურს და აღაჩავის არ ხედავენ! ჩვენ გი დაწმუ-
 ნებულნი ვართ, რომ სხვა-და-სხვა აგრონომიული ცნობები
 ძალიან საჭირო არიან იმათგან და იმათ გვარ სხვებისაგან
 დანაგრეული ხალხისათვის, რომლის ოფლის მონაგროთაც ისი-
 ნი მატარებლებით დაბრძანდებიან და სასურუმოების ვატრო-
 ნებს ჯობიებს უკლებენ, რის სამაგიეროთაც უკანასკნელები შიშ-
 ვილებს „ღიშებს“ უსუქებენ სხვა-და-სხვა რამეებით, და ამი-
 სათვის, უკანდავით იმათთან, ვერ მოვიშლით ხანდის-ხან აღ-
 ნიშნულ მეცნიერების საგნებზე ლაშაჩაკს. მაგრამ რა ვსთქვით
 ეს?! დაბალი ხალხისათვის აკი ზრუნავენ ისინიც! ზრუნვა არ
 არის, მის რა არის, რომ „ივერის“ ამ წლის მესამე ნო-
 მერში უ. კრიტიკოსი წუწუნებს იმაზე, თუ რაღა ეშველება

- რა და დაელოტენ ვინაინომობაზე თანინგომოფონ (მედიოლოგი)

გლეს-გაცსაო, რომ დღეობები, ქელები, ქორწილის და ნათლობის წვეულებები მოესპოსა?!

სადღა შეუძლიან იმ საცოდავს სული მოიბრუნოსო, თავისი მგზავსები ნახოსო, ჰატარა ხანს დაობებულს ცხოვრებას თავი დაანებოსო და იგრძნოსო, რომ ისიც კაცია, ისიც ხალხში ტრიალებსო და ტოლი და ამხანაგი იმასაცა ჰყავსო?!

მაგრამ, რათ გინდათ, საღხის ცხოვრების და მის ჩვეულებების დაარსების მიზეზების ცოდნაშიაც რომ კოჭლები ყოფილან „დროება-იკერიის“ თანამდრომლები! დავიწყეთ დღეობებიდან.

დღეობებს ანუ ჯვარობებს თავ-და-შირველად სრულებით არ ჭქონიათ ის მხიარულების მნიშვნელობა, რომელსაც ესლად ამდევსთ იმათ უ. კრიტიკოსი. იმ გაჭირვებების დროს, რომელიც გამოუვლია საქართველოს საღხს, იმას ჭქონია დამყარებული თავისი იმედი უბედურებისაგან დახსნისა მხოლოდ ხატსედ და ჯვარსედ. სალოცავათ წასვლა რომელსამე ეკლესიასედ, ცოტათაც არის შორის მყოფსედ, მარტო ერთის ან ორის ოჯახისათვის, მტრებისაგან შიშის გამო, შეუძლებელი იყო; ამისათვის მთელი სოფლები შეიყრებოდნენ და წავიდოდნენ ხოლმე. ამ გვარათ, დღეს, ხვალ შეიყარნენ ხოლმე მლოცავები ეკლესიასედ და დაწესდნენ ჯვარობები, რადგანაც ჩვენი საღხი, ცოტათ არის თუ ბევრათ, დაეხწია იმ უბედურებაებს, რომლებმაც დაზადეს ჯვარობები, მას რა უშლის ამათ მოსპობას? სწორეთ არაფერი, ჩვენის ასრით... არც ქელებს და ნათლობების და ქორწილის წვეულებებს აქვსთ ის დანიშნულება, რომელსაც უფ. კრიტიკოსი ამდევს. ვინ არ იცის, რომ, ქეიფის და დროების გატარების მაგიერ, მასშიდლები დიდ წვალებაში, დავი-დარებაში და ვანი-კავლახში

აჩიან ხოლმე? ან რა დროების გატარებას, თუ ღმერთი გწამსთ, გრძნობის დაკარგვამდის ღვინით დათრობა და ერთმანეთის ჩხვა და ლანძღვა-გინება?!

ტყუილათ, ძალიან ტყუილათ დაფიქრებულან „დროება-ივერიის“ თანამშრომლები იმაზედ, თუ რაღა დაჩხება ხალხს დღეობები, ქაღალციანი და ნათლობის და ქორწილის წვეულებები რომ წაერთვასო?! ნეტავი სხვა რამე მართლაც ხალხისთვის სასიკეთო საქმეზედ დაფიქრდნენ ხოლმე ისე, როგორც ამაზედ დაფიქრებულან. იქნება ღმერთს ეშველას და რამე სარგებლობა მოეტანათ! განა ოჯახური კმაყოფილება კი საიმედოვნება არ არის? განა საქმისთვის სხვა-და-სხვა ალავს წამსვლელო კაცი კი ვერ ნახავს ხალხს, თავის ტოლებს და ამხანაგებს? განა ყოველს სოფელს, სმიწათ რამდენსამესაც ერთათ, თავისი ყრილობა, თუ ეკლესიური, თუ სხვა, სადაც კაცს შეუძლიან თავი გაართოს, ცოტა აქვს?.. თუ გნებავსთ, ამას სულ ყველაფერს თავი დავანებოთ. განა არ შეიძლება მოხსენებულნი დამღუპველი ჩვეულებების მაგიერ ხალხში გავრცელდნენ, სადაც არიან და გაძლიერდნენ, „არმუგები“, რომლებიც წყალობითაც ერთმანეთის ნახვაც შეიძლება, დროების გატარებაც და მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებაც? სადაც ყველას შეუძლიან იაფათაც მოაზროვნოს, რაც კი იმისთვის საჭირო არის, და პირიანათაც გაასაღოს თავისი ნაწარმოები?.. იქნება „დროება-ივერიის“ თანამშრომლები შეშინდნენ იმაზედ, რომ თეატრი, სასტუმრო და სხვა დრო-გასატარებელი ადგილებიც არ წაგვართვას ახალი ყურნალი „იმედის“ რედაქტორმაო. თუ ეს მართლაც ასეა, — ტყუილათ შეშინებულან, — იმათ ნება აქვსთ რამდენიც უნდოდესთ, იმდენი იქითიონ. მაგრამ ის კი არ შეგვიძლიან, ჩვენის გულ-კეთი-

ლბით, რომ არ მოკავონოთ იმათ, თუ რა შედეგი მოაქვს ხალხე ამ გვარ შესხედულობას საქმესედ: სშირათ იმათთან, თუ გნებასთ ჩვენისთანად, დღეს ქეიფს სწევს ხალხე და სვალ, უელამდის ვალში ჩაკარდნილი, თავს გარეთ ველარ ქეოფს, ან კიდევ უფრო უარესი ემართება—თავს იკლავს. ან იქნება მოხსენებული ქეიფის წევის მოსარჩლე პირები იმ ანდასას მიხედვედენ, რომელიც ამბობს, რომ „დღევანდელი კვერცხი მირჩენიან სვალინდელ ქათამსაო.“ ნუ დაივიწყებენ, რომ ეს ანდასა უფრო საჩუქარსედ არის ნათქვამი და არა იმახედ, რომ რაც გვაქვს დღესვე შეეჭამოთ და სვალ მშიერის მურ-ლით ვიწანწალოთ. განა კარგი იქნებოდა, რომ იმათ მამა-პა-პებს ვეკლავდენ, რაც კი მოუხრევიანთ, შეეჭამათ და იმათ-თვის სიცოცხლის მეტი არა დაეტოვებინათ რა? მაშინ ხომ, ეჭვი არ არის, ამ გვარი მკვასეთ და უსაფუძვლოთ მობასკე-ბი არ ეყოლებოდენ მკითხველებს, როგორებიც არიან „დრო-ება-ივერჩის“ თანამშრომლები? რაღა გვეშვალებოდა?!... ეს ამ გვარი უსაფუძვლება სჯაში „დროება-ივერჩის“ თანამშრომლებისა წარმოსდგება იქიდგან, რომ საქმეს სამირ-კველში კი არ სძებნიან, არამედ მარტო თავიანთ ცხვირ-წინ, ვეკლავდენ მარტო თავიანთ საზომავსედ ზომავენ, ვეკ-ლავდენ თავისებურათ ხსნიან. ყინიანობა, ჯიუტობა საზო-გადოთ ცრუდი საქმეა და მწერლობაში ხომ მომაკვდინებელი ცოდვაა!

უძეტესი უურადლება „დროება-ივერჩის“ თანამშრომლებს მიუჭრევიანთ ვითომც „იმედის“ სტატეების ერთმანეთის წი-ნადმდევი დგილებისათვის; მაგრამ ვერც ამ მხრით გასულან ფონს. ერთ ალავს (გვ. 82 და 83) ამბობენო, ქადავებს უ-კრიტიკოსი, რომ ჩვეულების მოსპობა დაბალ ხალხში დღე-

ლათ შვიდლებსა და მეორე აღაგს (გვერ. 50) გვეუბნები-
 ანო, რომ ძალიან ძნელად ამ გვარი საქმელ. რათ ვაიწყდე-
 ბა, ან რატომ არ იცის, როგორც კრიტიკოსმა, რომ ჩვეუ-
 ლებს, რომელიც მომდინარეობს რამდენიმე ათასი წელიწადი
 და რომლის შესახებაც არის ლაშარავი მე-50 გვერდზედ, და
 ჩვეულებას, რომელიც დაარსებულია რამდენიმე ასი წლის წი-
 ნათ და რომლის შესახებაც არის ლაშარავი მე-82 და 83
 გვერდებზედ, დიდი განსხვავება აქვს ერთი-ერთმანეთისაგან
 ხალხის ცხოვრებაში. პირველი ძვალში და რბილში აქვს ხალხს
 გამკვდარი, — როგორც განკვდომია „დროება-ივერიის“ ის სენი,
 რომელზედაც ამდენი ლაშარავი გვაქვს, — და მეორე კი შეად-
 გენს ჯერეთ თითქმის გარეგანობით ჩვეულებას, რომელსაც
 შიგნით არსებაში არ შეუდგამს მანცა-და-მანც მაგრათ თქვი.
 ხალხის ცხოვრებას ამ შეთხვევაში არა აქვს არავითარი გან-
 სხვავება კერძო პირის ცხოვრებისაგან. ის ჩვეულება, რომელიც
 კი ბავშვობაში მიუღია ადამიანს, რასაკვირველია, უფრო ძნე-
 ლი მოსასპობია, მინამ ვაჟ-კაცობაში რამდენიმე წლის წინათ
 მიღებული, რომელიც, გარემოების-და-გვარად, შეუძლიან შეც-
 ვალდოს მან თავის სასარგებლოდ... ერთმანეთის ვითომ წინა-
 აღმდეგი ადგილები უზოვნია უ. კრიტიკოსს კიდევ სტატიებ-
 ში — „რამდენიმე სიტყვა ჩვენ მეურნეობაზედ“ და „ბიბლიო-
 გრაფია.“ პირველის ავტორი მეურნეობის თემაზედ დასაუბრებუ-
 ლად საჭიროდ რაცხსო, რომ ყოველს სოფელს საკუთარი
 დეპო ჰქონდეს, საკუთარი ბაზარი, ამბობს ის, და მეორის
 ავტორი კი „ივერიის“ თანამშრომელს როსტომიშვილს ჰქვი-
 სავსო იმასზედ, თუ როგორ გაბედა და წარმოსთქვა დეპოე-
 ბი ძალიან საჭიროა ჩვენის სოფლებებისათვისაო. აღბათ ან
 სულ არ წაუკითხავს უ. კრიტიკოსს ადნიშნული სტატიები,

ან, თუ წაუკითხავს, განუბნამსინჯებს აზრებს. პირველი ამბობს ისეთ ჭინჩისუფლს დეპუტატად, რომლებსაც წყალობითაც სოფლის ხალხს შეეძლოს თავისი ნაწარმების შესაძრავად პირებისაგან დამოუკიდებლად გასაღება, და მეორე ტყუილდროს დაკარგავთ სთვლის რასტომაშვილის ცრუქტის შესრულებას—ჩითების, თავშლების და სხვა ამ გვარების სასოგადოდ დეპუტატის გამართვას სოფლებში თვითონ სოფელელებისაგანვე. სად ხასხა აქ აზრების ერთმანეთის წინააღმდეგობა უ. კრიტიკასმა?! ალბათ სიზმარში მოკლანდა, რადგანაც, შემდეგ ჩვენი ბიბლიოგრაფიის წაკითხვისა, ძალიან აღელვებულს დაქმინებულა.

მესამე და უფრო შესანიშნავი ვითომც ჩვენი თანამშრომლების ერთმანეთის აზრების წინააღმდეგობა მდგომარეობს, უფ. კრიტიკის აზრით, იმათ შესედულებებში შესახებ ჩვენის სამშობლო ენის. ერთი ამბობს, ღაღადებს ის, თუ რას საჭიროა ენის დაცვა, რომელსაც არავინ გვედავებო, მეორე კი „მიედ-მოედება“ და იძახის, რომ ჩვენს ენას სასამართლოებში კვლავ ვხმარებთ, მეშვიდე კვლავ იმათ ჩვენი ენა პირველ კლასში დახბრუნეს და ქართული ენის მასწავლებელი ვაგვლავ მოქირავებთ გასაღებს. ალბათ უ. კრიტიკის უნდოდა დაენახებინა მკითხველებისათვის, რომ ის არის ნამდვილი „დროება-ივერის“ თანამშრომელთაგანი, რომლებსაც წაღილი იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ მოპირ-და-პირის დახარკეს ყური უგდონ და გაიგონ იმის აზრი, არამედ იმაში, რომ როგორმე დაიჭირონ ის სიტყვაში და ასოებში. ან რა იმათი საქმეა აზრი?! დიდი ხანია იმათ აზრზედ ხელი აიღეს და იმათი ძალიან მხოლოდ იმაში მდგომარეობს! ყველანინც ასეთი თვალთ უყურებენ იმათ და არც სხვა რამეს გა-

მოკლიან იმათ შვერლობისაგან, ამ მოკლედინს ისინიც თავის მხრით აწასადეს არ ამტყუნებენ ხალხი, უოკუელთვის ამართლებენ! ვერ ვიტყვით, რომ ეს ცუდი თვისება არის, იმიტომ რომ ნაკლუდეკანების ჩვენება იმათ ძალიან სწინთ და გულის უხეთქმსთ. ჩვენც არ ვაწყენებთ და საჭეყენოთ ვაღვიარებთ, რომ ისინი ძალიან ჩინებულ საქმესა შერებინან, რომ მუდამ უაზრონი არიან. ამის დასამტყიცებლად ჩვენ მოვიყვანთ იმ უაზრობას, რომელიც უ. კრიტიკოსმა გამოიჩინა შესახებ ჩვენ უურნაღმი მე-93 გვერდზედ დაბეჭდილი სიტყვების. აქ ავტორი ამბობს:

«თითქო ქვეყანაზე, გარდა ათასში ერთი მანინდებისა, მოიძებნებოდეს საღი კაცი, რომელსაც ან თავისი სამშობლო არ უყვარდეს და ან იმისი ენა, ანუ კიდევ თითქო მოიძებნებოდეს რომელიმე სულელი, რომელიც ჩვენ მოგვედავებოდა ან ენას და ან სხვა რამე ქართულს; ან გინდა მოძებნილიყოს ასეთი სულელი, თითქო იმას შეეძლოს, რომ წავგართვას, გამოგვწუნოს ისა, რაც ჩვენ სხეულს შეუთვისებია და ბუნებათ გადაქცეულა!»

ამ სიტყვების აზრი, რასაკვირველია, მოკლედ ის არის, რომ ვისაც სამშობლო ეკავრება, ის არის ვაჰათყოფი, მანინჯი და სულელი. ამავე სიტყვების აზრი არის, რომ ის კაცი, რომელიც ვი მოინდომებს წაართვას ხალხს ბუნებითი ენა, სულელია, ებრძვის ქარის წისქვილებს, აწარცხებს თავს კედელს, რადგანაც არ შეიძლება იმის წართმევა, რაც კაცს ბუნებათ გადაჭტეკია. ამის მეტი აზრი ამ სიტყვებს არა აქვსთარა, როგორც უოკული მკითხველი მისვდება, გარდა „დროება-ივერის“ მანინჯი ჭოროკანებისა, რომლებიც აფთხილებენ მკითხველებს „იმედმა“ აღტაცებაში არ მოვიყვანოსთო.

არა ნაკლები უაზრობა გამოიჩინა უ. კრიტიკოსმა შესა-

სებ ჩვენი ყუჩნალის მე-90 გვერდზე დაბეჭდილის სიტყვა-
ბისა. აქ ჩვენ ვამბობთ მარტო იმას, რომ, თუძის ქართული
მწერლები ძალიან ნიჭიერი და ნასწავლი ბრძანდებიან, მაგ-
რამ იმათ აქამდის ვერ უზღვეს საგანი ვერც თავისთ ნიჭს
და ვერც სწავლასა; ჩვენ ვერ აწვინ ვვიცნობსა, ამისათ-
ვის მიაქციეთ ყურადღება მხოლოდ იმ განსხვავებას, რომე-
ლიც მდგომარეობს ჩვენსა და წინაპრებს შუა შესახებ მწერ-
ლობის დანიშნულებისა, მოკვლეობისა, ნამდვილი საქმისა;
ჩვენ დავაწესებთ მწერლობასა, იმიტომ რომ მას დავაყენებთ
თავის გზაზე, რომელსაც იმან არასდროს არ უნდა აუქ-
ციოს თესი, როგორც აქამდის უქტედა სოლმე ჩვენი წინა-
პრების წყალობითა. „წინა-პრებს ვერ გამეგებოლებით ვერც
ნიჭში და ვერც სწავლაში... აქ არც ნიჭის საქმეს და არც
სწავლისა“ — ვსთქვით ჩვენ. ამ სიტყვებით ჩვენ გამოვი-
ჩინეთ მატვის-ცემს ჩვენი წინა-პრების სწავლისა და ნიჭისად-
მი, სიწინანისა და თავ-მდაბლობის გამო წინათვე მოვიკავიეთ
თითი. მაგრამ, რადგანაც იმათ არაფრის გაება არა სურუბი-
ათ, რადგანაც კომპლემენტების თქმს ჩვენგან ვერ წარმოუდ-
გენიათ, ამიტომ უგანვე მიგვაქვს ჩვენი სიტყვა და, რაკი აღარ
იშლიან, მარტო მიმართულებაში ვი აწა, სწავლა-განათლებაში
და ნიჭშიაც გამეგებოლებით. თუძის იმისი თაგებთან და
თსურველებათ ხდებიან, დამკრებიან სათლავებში და ჩიჩნინ
წარსული საუკუნეების არსაებს, რომელნიც სულ მოთლად
დაუტანიათ, ჩაუყლანათ და აღარ დაუნარჩუნებიათ-რა შთა-
მამავლობისათვის; მაგრამ იქაც კი ჩაუყებთ და მშირათაც
დავალბებთ უბებს. რაც შეეხება სხვა მცნირებებს,
თუძის „მწილის“ აკტორის, მართლაც, ძალიან გვეშინან!
არც აქ ჩამოგრებით, ღუთის მადლით, იმათ უგან. მამ პინელ

ვერც პოეზიის თეორიებში ყოფილან „დრეობა-ივერი-ის“ თანამშრომლები განკითარებულნი, თუმიცა ამაჲ კი, სწორე უნდა ვსთქვათ, მოველოდით იმათგან, რადგანაც იმისთანა გარემოებაებში და საზოგადოებაში არიან აღზრდილნი, რომლებშიც პოეზიას უჭირს და უჭირავს კიდევ თითქმის პირველი ადგილი. სრულებით აკონსტრუქციონირებული, ან არ იცინან, რომ პოეზიაც არის და პოეზიაცა; რომ აღტაცებაში მომყვანი პოეზია ის არის, რომელიც აღმაღლებს გრძნობას და რომელიცა, მასთანადამე, გამბეობს უფროსი სიძარბო. უსწრა და უსამართლდებასედა აქნებულნი პოეზიისა კი რა მოვასხენოთ! — ეტ „დრეობა-ივერიის“ თანამშრომლების საქმეა და დიქტონია ნურც მოუძღლოსთ... რათ მოეწონებოდათ იმათ, თუ დიქტონია გწამსთ, სვეს უწინაღში დაბეჭდილი პოეტური ლექსები, რომელსაც იმათში სიძარბოს მეტს ვერას ნახავდნენ?! ან ლობიოს ჭამა რომ ყოფილიყო შიგ, ან ღანძლი, ან ჯონჯოლი, ან ბობოლები, ან ყორნები, ან კიდევ სხვა რამეები, მაშინ სხვა იყო, — ყველა ესეები აუცილებელ საჭიროებას შეადგენენ ჩვენი თანამედროვე პოეზიისათვის! აუცილებელი საჭიროება კერეთვე სხვა-და-სხვა ღრმა სიტუაციების ხმარება, რომლებიც ნახევარს მკითხველების ნაწილს მაინც არ ეუფლებოდეს. ამ გარე მკითხველებისათვის რომ სამყოფია ისიც, რომ იმათი უფროსი ძარბოები ძალიან დაინძრვიან შეუჩვეველი სიტუაციების გაცანებით!

„დრეობის“ მე-44 ნომრის მეფელტონეს შესუდულოებით, უფრო კარგია, თუ ამ თვისებაებს თან დაერთობიან კიდევ სხვების და სიტუაციების უკუღმა მოქცევა, მაგალითობრთ: „სუბის“ მაგიერ „ბაღბის“ ხმარება, „შინაური ცხოველების ნახილების“ მაგიერ „ველური თაბუნებისა“, ჯერ

ლეწვა ჭინწხულისა და მერე მოძკა, ან ჯერ მოძკა და მერე
ნამკვლების გაღვსვა და სსვ. მას შან რითი გაიჩქეს ჰოქონა
პროზისაგან, ფელტონი უუნწალის სტატიისაგან?! რამდენა-
თაც ეს თვისება უაღმატებულესია, მეფელტონის აზრით,
იმდენათ ჰოქონა მადლა სდგას, და, უეჭველათ, იმიტომ მია-
წერა სულ მართლად „იმედის“ თანამშრომლებს უ. ტუტიკა-
შვილის ლექსი, რომელშიაც, რასაკვირველია, ჩვენი დაბალი
ხალხის მდგომარეობა და მის „იმედისადმი“ გრძნობა არიან
გამოხატულნი...

ამ გვარის საქმეზედ შესედულობის პატრონს, უფ.
„დროების“ მეფელტონეს, აუღია კალამი ხელში და მოუნდო-
მებიან „იმედის“ თანამშრომლების აზრებში ერთმანეთის ვი-
თომც წინააღმდეგობის გამოჩნსკვ; რომ ვერ უპოვია, მიუ-
უვია ხელი თავის ხელაზნობისთვის—ერთი სიტყვის მაგერ
მეორე სიტყვის ხმარებისათვის და სიტყვის მნიშვნელობის
გატრიაზავებისათვის, მიუგნია მასხრული კილო, და მიუგობ-მო-
უგობამს რაღაცეები. „სულიერ ქართველებს გარდა უსულა
ქართველებიც გამოუჩნიათ“, გაკვირვებით აზრობს ის. ნე-
ტავი თუ რა გაკვირვებია?! დიაღ, უსულა ქართველებს არიან.
ამ გვარი ქართველები არიან ყველა ის შინაური და გარეული
„დროება-ივერის“ თანამშრომლები, რომლებიც ყოველ რი-
გინ ლტოლვილებისადმი მკვდრებით უგრძნობულნი არიან.
გარდა ამისა, ჩვენი საზოგადოთ ქართველ ხალხსე ლაპარაკი
მანტო გლეს-კაცობასუდ გადაუღია და ვითომც წინააღმდეგობა
გამოუყვანია ჩვენი ბიბლიოგრაფიის წინასიტყვაობის აზრებთან,
რომლებითაც უ. აბდუშელიშვილი სამართლიანათ ტყუას ამ-
რობს „დროება-ივერის“ თანამშრომლებს. ვისაც კი წაუ-
კითხავს პირველი ნომერი ჩვენის უუნწალისა, ცხადათ დაი-

ნასწავს ამ შემთხვევაში უ. მეფეელტონეს ტაკი-მასხარობას. რადესაც მეფეელტონე ამ გვარ მთავარწიგობაში ყოფილას, მასინ ეტყობა უ. „ივერიის“ მარტის წიგნის ბიბლიოგრაფი „ვეკილიდის მოძღვარი“-ს ნათარგმნედ თიქრბდა და სცდილობდა წინ წაერბინა ჩვენი ბიბლიოგრაფისთვის. ჯერ ამ უკანასკნელს თითქმის არათყერი არ წარმოუთქვამს, რადგანაც ნათარგმნი ჯერ სრულიად დაბეჭდილი არ არის, და მთარგმნელი კი, რაც ძალი და ღონე აქვს, ამტკიცებს, რომ მისგან ნათარგმნელათ აღებუელი რომანი შესანიშნავი რამ არის. აღბათ ეგონა, რომ უ. ბუენისკის სიტყვებით, რომლებიც ჩვენმა ბიბლიოგრაფმა მოიყვანა დასასწავლად მთარგმნელისა, რომ სჯობდა იმას ამ რომანისათვის ხელი არ მოკვიდნაო, გაუთავეს საქმე. ამასი სომ შემცდარი და შემცდარი და წინამასწარობისთვის კი ერიდოს იმ შედეგს, რომელსაც საღხი ამდევს ამ გვარ თვისებას. „დედის წინ მარბენალი კვიცილი“, ამბობს ანდასა, „ან მგლის ზირსა ან წყლის ზირსა.“

ასე და ამ გვარად „დროება-ივერიის“ თანამშრომლები სცდილობდნენ, რომ არ დაბადებულყო ასალი ქართული ყურნალი; ასე და ამ გვარად გამოვიდნენ ისინი „იმედთან“ (სამრთ *)); ასე და ამ გვარად გასავიცილი საშუალებები ისმა-

*) შესანიშნავია, რომ ერთსა-და-იმავე დღეს, პირველ მარტს, „დროება“ და „ივერია“ ტაკი-მასხარა «Фаланга»-თურთ (№ 9.) დაეცნენ თავს ნორჩ «იმედს» აღბათ სურდათ უცებ გაენადგურებინათ; მაგრამ არც ისე შეუძლებელია ეს ნორჩი ყურნალი, რომ იმათ შეუშინდესთ, «მოვიდა სეცუვაო და დახვდა ქვაო»,—სწორეთ ასე მოუვიდათ აღნიშნულ ყურნალ გაფეთქსაც. «დროება-ივერიის» ავან-ჩაფანი რომ დაწვრილებით კავივით და აბა ერთი მივაბრუნ-მოვაბრუნოთ «Фа-

ერთი ჩვენი მწერლობის სენი.

რეს მათ ამ ახლად დაბადებული ყურნალის დასამცირებლად. რა არის მიზეზი ამ გვარი „დროება-ივერიის“ თანამშრომლების შეუსაბამო ყოფა-ქცევისა შესახებ ახალი მწერლობის ორგანიზაციის? საიდგან წარმოსდგა ამ გვარი სენი ჩვენი მწერლობის? რითი სელმძღვანელობდა და სელმძღვანელობს „დროება-ივერია“ ამ გვარ სამაგელ საქმეში?

„დროება-ივერია“, ცოტათ არის, თუ ბევრათ, თითონვე გრძნობს, რომ ვერ ადგია კეთილს გზას და იშიშვის ახალმა ყურნალმა ან გაზეთმა არ დამძლიოსო სწეობით და მატერიალურათაო, ე. ი. არ გამოამჟანავოს ჩემი უკავრვის-

ЛАНГА)-ც, ავაულ-ავაულოთ თვალი და კბილებიც გაუშინდოთ, ხომ არ დამტვრევიან. ამ ყურნალს, ანუ უკეთ ვსთქვათ, გაზეთს აზრობის მანვილობა ნდომებია გამოეჩინა და მანინეობა კი გამოიჩინა. ე. მ. გურგენიძე, გამომცემელი და რედაქტორი «იმედისა», ფსევდონიმი ხომ არ არისო? რა აზრია აქ მინვედრილი ვართ, ვითომ რა არის და გამოუჩენელი მწერალიაო; მაგრამ ვიცით ისიც კარგათ, რომ «ФЛАМАНГА»-ს თანამშრომლებს სულ ყველგან ფსევდონიმი ელანდებათ, რადგანაც ყველა იმათი ფსევდონიმია «ფულუბი.» არ წაგვიკითხავს «იმედი», მაგრამ ვერწმუნებით იმათ, ვინც ამის შესახებ გვითხრა რამეო, ე. ი. «დროება-ივერიის» თანამშრომლებსაო; ეს იქიდან გამოგვეყავს, რომ სიტყვა-სიტყვით იმეორებს «დროება-ივერიის» სიტყვებს შესახებ «თუფისა» და «იმედის» მე-90 გვერდზედ დაბეჭდილი სიტყვებისა მწერლობაზედ. შემდეგ უგზავნის «იმედის» რედაქციას თუფის თავიან თანამშრომელს. დასტურ რომ თუფის თავი უნდა ჰქონდეს იმ კაცს: — ბარონია, თავადი თუ გლეხი, რუსი, ქართველი, თუ სომეხი — სულ ერთია, — რომელიც კი ენდობა «დროება-ივერიის» თანამშრომლების რამე ნათქვამს, განსაკუთრებით შესახებ ქართულ ყურნალ-გაზეთისა. ამისათვის ეგზავნება «ФЛАМАНГА»-ს რედაქციას თუფის თავიანი თანამშრომელი უკანვე, კუთვნილებისამებრ, შვცდომით ჩვენ რედაქციაში წარმოგზავნილი...

ბა და მკითხველები არ წამართვასო. ეს არის პირველი და უკანასკნელი მიზეზი იმის უშუალოდ უფრო-ქვეყნის შესახებ ახალ ქართულ ჟურნალებისა საზოგადოთ და „იმედისა“ კერძოთ. ამით სელმძღვანელობდა ის ახალ ჟურნალ-გაზეთების დევნაში და სელმძღვანელობს, როდესაც „იმედის“ თანამშრომლების სიტყვა-აზრებს ამხინჯებს, უსაფუძვლოთ ჭეიფსავს მას, უბრთხობს მკითხველებს და სხვ. ამაში მდგომარეობს მიზეზი ზემოთ ნახევანების ჩვენის მწერლობის სენისა. რომ ეს „დროება-ივერისადმი“ ცილის-წამებაში არავინ ჩამოგვართვას, ჩვენ გვსურს წარმოუდგინოთ მკითხველებს ჩვენი სიტყვების დამამტკიცებელი ფაქტები მის ცხოვრებადგანვე. შარშან-წინ, როდესაც „დროება“ ებრძოდა ჯერ კიდევ არა-მყოფს ჟურნალ „იმედს“, იმან წარმოესთქვა, რომ იმ შემთხვევაში, თუ ეს ჟურნალი განხორციელდა, აუცილებელია—ან ის და ან „ივერია“ არ მოკვდესო. ესევე აზრი ამოიკანავლა „დროებაში“ როდესაც იმას მავრა ჩაუყარა ბჭყალები „Обзор“-მა და თავკვიით წრფუნი დააწყებინა.

„განა შეიძლება ორი ჟურნალის ერთად ცხოვრება ჩვენს საზოგადოებაშიო?“! გაკვირვებით კითხვადნენ და კითხავენ „დროება-ივერისა“ თანამშრომლები ეგულას, კინც კი ახალ ჟურნალისადმი თანაგრძნობას გამოაცხადებდა ან აცხადებს. „თუ ნიორი არ გიჭამია, კუჭი რათ გეწვისო,“ ამბობს ანდასა; თუ „დროება-ივერია“ ზემო-ნახევანები მიზეზით არ სელმძღვანელობს, მას რა თავ-პირს იმტოვებს ახალი ჟურნალის ბედის-წყობა? „იმედი“ მოკვდება, თუ დარჩება, საზოგადოების უურადლებას დაიმსახურებს, თუ არა,—ეს შეეხება ამ ჟურნალსკე. რა დამოკიდებულება აქვს ამ გარემოებაებს „დროება-ივერისათან,“ რომ ასე სწუხს?! თუ „იმედი“ დიდხანს

ვერ გავსდლებს, თუ ამ ყურნალის რედაქციამ გასაკიცხი სა-
შუალება იხმარა მკითხველების მოსასპოვებლათ, თუ ეს ყურ-
ნალი უვარვისია, როგორც „დროება-ივერია“ ღაღადებს, მას
წაღს იჭაჭება ეს საცოდავი და ღამის არის ჯავრით გას-
ქდეს, საზოგადოება დაწმუნებუელია, რომ „დროება-ივერია“
დიდი ხანი სცხოვრებს, რომ იმას არ უხმარია იმ გვარი გა-
საკიცხი საშუალება მკითხველების მოსასპოვებლათ, რომელიც
იხმარა „იქედმა“; მას ხომ უძიისათაღ დაუტოვებს „იქედს“
და მიმართავს ხანში შესულ და წინ-დამხედველ „დროება-ივე-
რიას“. მაგრამ არა; ეს უკანასკნელი გრძნობს თავის მართ-
ლად და უვარდვისობას და იმიტომ შიშობს, იმიტომ არა-
ვითარ საშუალებებს არ ზოგავს ახალი ყურნალის დასამცი-
რებლათ, თუნდ ეს საშუალებები მხმარებლის სისულელესაღ
გი ამტკიცებდნენ. აი ერთი ამ გვარი საშუალებათაგანი: ამ
წლის „დროების“ № 45-ში უ. ვლ. მიქელაძემ დაიწყო გან-
ხილვა ეკ. გაბაშვილის რომანისა „დიდ-სევასში“, რომელიც
იყო დაბეჭდილი „ივერიის“ № 3-ში, და უცებ, უმიზეზოთ, ლი-
ტონის სიტყვით წამოიძახა „იქედზედ“ შემდეგი: „იქედის“
ჯერ-ჯერობით მხოლოდ პირველი ნომერი გამოვიდა, რე-
მედენტ მოგვისპო ყოველი იქედი. ნეტავი ვიტოდე, ამდენ
უნიჭობებს და უმეცრებს სად შეუყვია თავი!“

„საიღამ სადაო,“ თქვენი ჭირიძე, „და წმინდა საბაო“?!
საიღვან გადასწვდა უ. ვლ. მიქელაძე „იქედს“, როდესაღ
„ივერიაში“ დაბეჭდილ რომანზედ ლაშარაკობს?! ამ გვარი
საქმის მომქმედს ეძახიან სულელს, იდიოტს, ყველამ იტის.
მაგრამ ამ თვისებისაგან უ. ვლ. მიქელაძე დემოტმა დაიხს-
ნას! მასინ ხომ თფილისის გიმნაზიაში მოხარდ ახალ-თაო-
ბას სულ დაგვიძახის ჯებს გონებით! არა, ჩვენ აქ ვსუდავთ

მხალღე ეჭთის მხრით უ. კლ. მიქელაძის გუსავით თავმოყვარეობას, რომელმაც, როგორც ქართული ანდაზა ამბობს, „თუნი გამოჭყორა და მეც ნახირ-ნახირა“, „მეორეს მხრით და უმეტესად—იმ მიზეზს, რომელზედაც ჩვენ ზევით ვილანაწაკვით და რომლის დასამტკიცებლათაც ეს ფაქტი მოვიყვანეთ. განა მკითხველების ასეთი დამცირებაც შეიძლება?! განა ისეთი სუსტი ჭკუისათ სთვლის „დროება-ივერია“ თავის მკითხველებს, რომ ისინი ვერ მიხვდნენ აზრს— „იმედისადმი“ სიმტრეს, სიმუდილეს და მის წასდენის სურვილს?! დაწმუნებული იყვნენ „დროება-ივერიის“ თანამშრომლები, რომ ბევრს იმათ მკითხველთაგანებს უფრო მაგარი ტვინის ძარღვები აქვსთ, მინამ თვით იმათ...

ეს არის, სწორეთ ეს არის მიზეზი ჩვენი მწერლობის სენისა, „დროება-ივერიის“ შეუსაბამო ყოფა-ქცევისა ხალხურწინა-გაზრეთების შესახებ. თუ გვიანდა, რომ მოისპოს ჩვენ მწერლობაში აღწერილი მის სენი, უეჭველია, ბოლო უნდა მოეღოს ამ მიზეზს; წამალიც ისეთი უნდა იყოს, რომ უწილოს ამ სენის საძირკვლამდის. მაგრამ, სანამ ამ გვარი წამლის რეცეპტს შევადგენდეთ, ჩვენ გვსურს ორივე სიტუვასთქვათ იმაზედ, თუ რა გარემოებების წყალობით გაძლიერდა ეს სენი.

მოგესხენებათ, რომ გასეთი „დროება“ დაარსდა ისეთს დროს, როდესაც ქართველებში ის იყო გაიღვიძა სწავლა-განათლების სურვილი. ერთი უურწალი „ცისკაჭი“ ხომ იყო და იყო, მიემატა ეს გასეთიც და იმ დროს, ავით იყო, თუ გარკვით, აკმაყოფილებდნენ საზოგადოების ჯერეთ მცირედს მოთხოვნილებას. მაგრამ სწავლა-განათლების სურვილი ჩვენში ძალე გაძლიერდა, სკლის-მომწერლები, განსაკუთრებით „დროებას“,

თან-და-თან მოქმატენ. ამ გარემოების მიმხედველი, ჩვენი ჟურნალ-გაზეთის მეთაური, იმის მაგიერ, რომ იმათაც დაეძრათ ტუინის ძარღვები და შეცდილიყვნენ საზოგადოების სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას, გატაცებულნი შექმნენ ერთის მხრით აზვარებით და მეორეს მხრით თავმოყვარეობით, დადგნენ იმ აზრზე, თითქმის საზოგადოება მწერლობისთვის იყოს გაჩენილი და არა მწერლობა საზოგადოებისათვის. ამ გვარი საქმეზედ შესედულობის აღსრულებასში მოსაყვანათ საშუალებაც სულ ეზურათ—გონიერებები მწერლობის ასპარეზზედ არ ჰყავდათ, სასკელიც მათი იყო და სასწავიც. ამისათვის მიჰყავდათ მწერლობის საქმე ისე, როგორც თითონ უნდოდათ, და არა მოთხოვნილების-და-გვარად დროებისა, გარემოებისა და საზოგადოების საჭიროებისა. ჩვენმა მკითხველმა საზოგადოებამ სხვა-და-სხვა ხალხების ღიბრატურის წყალობით, წინ წაუბრინა სამშობლო მწერლობას და დაუწყო მას გულ-გრილათ ყურება.

მოისპო ჟურნალი „ცისკარი“ და მის მაგიერ დააწესდა ჟურნალი „ივერია.“ მკითხველი საზოგადოება განარბებული მოკლედებოდა მისგან რამე სიკეთეს. მაგრამ ესეც იმ გზასკე დაადგა, რომელსაც ადგნენ მისი წინა-მოადგილე და „დროება.“ ამ გვარ გარემოებაებში ჩვენმა ჟურნალ-გაზეთმა, გასაგრძობლად თავიანთის სიტყვებსა, საჭიროდ დაინახეს ის საშუალება, რომელსაც ჩვენ მწერლობის სენი დავარქვით და რომელზედაც აქედნს ვლახავართ.

რითი შეიძლება მოსპობა ამ მწერლობის სენისა? აი კითხვა, რომელიც, უეჭველია, დაიბადება თვითვეული მკითხველის თავში, შემდეგ აქამდის ჩვენის სტატიის წაკითხვისა, და რომელზედაც უნდა ვაგოთ პასუხი. რადგან ჩვენგან ნაჩვენები

ქრეანეზური სასწავლებლების ახლანდელი პედაგოგიკა.

Non solum armis.

ისტორიისაგან შენიშნულია, რომ წა სსსათიფ აქეს სა-
 ზოგადოთ რომელმე სასელმწიფოეს, მის ცხოვრებას და მი-
 მართულებას, თითქმის ყოველგან და ყოველთვის იმ ნაირივე
 ხასიათის და მიმართულებისა არის იქ უმაწვილ-კაცობის აღზრ-
 დაც. უფრო ნათლად და ცხადათ ამ აზრს მაგალითებით გა-
 ვიგებთ. უწინდელ საბერძნეთში რჩი სსკებზე უფრო შესანიშ-
 ნავი სასელმწიფო იყო: ათინა და სპარტა. სპარტა მუდამ
 სხვა-და-სხვა ქვეყნების შექენას და ხალხების დაზურბასსა
 ცდილობდა, გამდიდრების საუგეტესო საშუალებად მერობელთ
 სასელმწიფოების გლეჯა-ცარცვა მიანდა. იმ დროს ზარბაზ-
 ნის და თოფის ხმარება არ იცოდენ და, რასაკვირველია, რა-
 გორც გამარჯვება მხედრის დონეზედ, ისე დამარცხებაც მის
 უღონობაზედ და სისუსტეზედ იყო, უმეტეს ნაწილად, დამო-
 კიდებული. ამ მიზეზისა გამო, სპარტელები, რომელნიც სა-
 ხელმწიფოეს მარტო მხედრებს უმზადებდენ, ახლად-დაბადე-
 ბულ ადამიანიშვილს რიგანად დაათვალიერებდენ ხოლმე და
 თუ უმაწვილი სნეული აღმოჩნდებოდა, საიქონს გაისტუმრებ-
 დენ, თუ არა და რეგორც კი შვიდის წლის შეიქმნებოდა,
 დაუწყებდენ ზრდას. ბავშვს ასწავლიდენ გიმნასტიკას და
 სხვათა შორის აჩვევდენ სიმშვილის, წყურვილის, სიცივის და

ტვივილის ატანას და აგრეთვე ვერაგობას, რომ ამ ნაირად აღზრდილი ბავშვი ჯან-მრთელი, მაგარი, მხნე, გამბედავი და სერხიანი მხედარი გამხდარიყო. მის გონებით განვითარებაზე, სულისა და გულის განვითარებაზე აღზრდა თითქმის სრულებით არა ზრუნავდა. საბერძნეთის მეორე სასკელმწიფოში — ათინაში სულ სხვა ნაირი წყობილება და მიმართულება სუფევდა; ეს სასკელმწიფო ბევრად უფრო მშვიდობიანობის მოყვარე იყო და ამ მიმართულებას სასწავლებლებზედაც გავლენა ჰქონდა. ათინაში შვილი დედ-მამას ეკუთვნოდა და არა, როგორც სპარტაში, სასკელმწიფოს. ამისთვის თუძცა სასკელმწიფო შკოლებიც იყენენ, მაგრამ მშობლებსაც სრული ნება ჰქონდათ ისე აღზრდადთ შვილები, როგორც სურდათ. სასკელმწიფო შკოლებში თუძცა ჯანის გავარჯიშებაც ჰქონდათ სასკეში და ასწავლიდნენ გიმნასტიკას, მაგრამ უმთავრესი მნიშვნელობა სულის და გულის აღზრდაზე იყო მიქცეული, და ასწავლიდნენ ჭმომკის და სხვათა პოეტებთა თხზულებებს და მუზიკას. სხვათა შორის ეს მიზეზი იყო, რომ სპარტელებმა გამოაჩინეს თავი ჯანით და ღონით, ათინის მცხოვრებლებმა კი მჭკვერძეობით და ჭკუით.

რუსეთის ცხოვრებაში ერთს მეტად შესანიშნავ მოვლინებას შეადგენს ჩინოვნიკობა. ჩინოვნიკის პირველ მცნებას შეადგენს, როგორც მოგვსენებათ, მოაჩილება. ყოველ ჩინოვნიკს შეუძლიან თავისი აზრის ქონება იმედენად, რომედენათაც ეს აზრი ეთანხმება მისის უფროსის აზრს, ან უკეთა ვსთქვათ, რომედენათაც მას (ჩინოვნიკს) ნება ეძლევა უფროსისაგან. სწავლა ჩინოვნიკისათვის მაინცა-და-მაინც დიდი საჭირო არ არის — ის მიუხედავად უნდა იყოს მხოლოდ შინაიტ-ში. დიად, შესხდავს თუ არა თავის უფროსს, ჩინოვნიკი მა-

შინვე უნდა მისვდეს, რას ფიქრობს მისი უფროსი, ერთის თვალის შეკვერით უნდა ამოიკითხოს, რა სურვილი სწყობია მისი უფროსის გულის ფიცარზე და დაუფრებლივ შეუდგეს ამ საქმის ასრულებას. ენა ჩინოვნიკს თაფლივით ტუბილი უნდა ჭჭინდეს, წენი თასმასავით მოქნილი, სიარულიც სხვა ნაირი უნდა იცოდეს, ის უნდა ტრედივით დაგოგავდეს, რომ ფეხის ბრავა-ბრუვით უფროსი არ შეაწყუხოს. როცა კი საჭიროდ დაინახავს, იმას უნდა შეეძლოს ცხარე ცრემლის ღვრა, თუ გინდ სინარულით აღტაცებულიც იყოს, და გიჟივით ხარხარი, თუ გინდ გული ნადვლით უდუღდეს. რასაც ჩინოვნიკს ეს თვისებები არა აქვს, ის თავის ადგილზე კერ გამოდგება.

ამ მოკვლევების ხასიათი მთლათ ძვალ-რბილში აქვსთ გამჭვდარი რუსეთის სასწავლებლებს. მინისტრს ექვემდებარება მანრის მზრუნველი, მზრუნველს დირექტორი, დირექტორს ინსპექტორი, ინსპექტორს ოსტატი და ზედამხედველი—და უკვლას მოჩხილი და მონა განლავსთ შაგირდი. აღზრდა ყოველივე ღონისძიებას ხმარობს ჩაუნერგოს შაგირდს გულში ხათრი, მოჩხილება, კრძალვა და ბევრს არას შეგიწყუხდებათ, თუ სასწავლებელიდგან მას არც ჯან-მრთელობა გამოეყვება და არც მეტი რამ ცოდნა.

რუსეთის სასწავლებლების ხასიათის ამ ნაირი მოკლე განმარტების შემდეგ, სანამ ჩვენებურ სასწავლებლებზე ვიტყუოდეთ რამეს, გავისხენათ შემდეგი. ახლანდელ რუსეთს მართლ ეკრობაში იმაზე მეტი ადგილი უჭირავს, ვინემ დანარჩენ თვრამეტ დიდ და ჰატარა ეკრობიის სახელმწიფოებს და სამთავროებს.

აზიასში—კავკასიის სომ შუადარებით ჰატარა ადგილია, მაგრამ ამ ადგილზე ცხრა საბერძნეთისთანაა ვაწაწა სახელმწიფო დარტყვა. ამას გარდა ციმბირსა და შუა აზიასში იმოდენა ადგილი უჭირავს, რომ ახლანდელი საფრანგეთის ოდენა ოც-და-რვა სახელმწიფო მანტ მოკრევა შედ; მაგრამ, თითქმის თავის ტყავში არ ეტყვას რუსეთი დღემდის სულ სხვა-და-სხვა ადგილების შექმნას და ხალხების დაპყრობას ცდილობდა. დაპყრობა, უმტკუნლია, ბევრად უფრო ადვილია, ვინემ განათლების და რიგიანი წყობილების მინიჭება, დაპყრობილი ხალხის შეთვისება და ქმობა.

მთელს კავკასიის მხარეში თითქმის სუთ მილლიონ ნახევარი მცხოვრებელია (5.470,070). წასულ წელს ეგელა სასწავლებლების (საშუალი და დაბალი, სავაჟო და საქალო) რიცხვი შეადგენდა სამი ათასზე ცოტა მეტს (3,111). მასთან დამე თვითო სასწავლებელი განვდება თითქმის ათას რვა ასს მცხოვრებელს (1758). ამ სასწავლებელთ რიცხვში—ათხი სავაჟო და ხუთი საქალო უმრავლესაა, სამი რეალური სასწავლებელი და ერთი სამასწავლებლო ინსტიტუტი. დანარჩენი (3,087) სულ დაბალი სასწავლებლები არიან, რომელთ რიცხვში ურკვია ორი საოცტატო სემინარია.

ეგელა ამ სასწავლებლებში სწავლობს ოთხმოც-ათასზე ცოტა ნაკლები (79,746) შავირდი. მასთან დამე, აკ-გარკათ თითქმის სამოც-და-ცხრა სულს ერთი ბოვში ეხდებათ სასწავლებელში.

საქართველოს სსრ-ის მთავრობის განკარგულებაში აღებული სახელმწიფო მიწების შესახებ

შავი რდების ზემო მოყვანილი რიცხვიდგან სავაყო გიმნაზიებში სწავლობს თითქმის ორი ათას ასი კაცი (2,091), რეალურ სასწავლებლებში თითქმის ათას ორასი კაცი (1,190), საოსტატო ინსტიტუტში სამოც-და-ათი (69). ხუთ საქალაქო გიმნაზიაში თითქმის იმოდენს სწავლობს, რამდენიც ოთხ სავაყო გიმნაზიაში (2070), სავაყო და საქალაქო პროგიმნაზიაში და საოსტატო სემინარიებში სწავლობს ათას ცხრასას-ზე ცოტა მეტი (1,936). დანარჩენნი (72,389) დაბალ სასწავლებლებში სწავლობენ.

რუსები, როგორც ჩინოვნიკები, და სომხები, როგორც გაჭარბნი, კავკასიაში უმეტეს ნაწილად ქალაქებში ცხოვრობენ, მასთან საშუალებაც ბევრათ მეტი აქვსთ, ვინემ არა თუ ჩვენებურ დაბალ ხალხს, არამედ თავად-აზნაურობასაც. ამ მიზეზისა გამო კავკასიის სასწავლებლებში მოსწავლეთ უმეტეს ნაწილს შეადგენენ რუსები, სომხები (ასე გაშინჯეთ თათრებიც) და ძლიერ მცირე ნაწილს—ქართველები. აუ-გარკად ასს მოსწავლეში ოც-და-თექვსმეტი (35,80%) რუსი ურევია, ცხრამეტი (18,80%) თათარი, თვრამეტი სომხი, თვრამეტი მთიულე და მხოლოდ ათი ქართველი (10,50%). აქედგან ხჩანს, რომ ზემო მოყვანილ მოსწავლეთ რიცხვში (79,746) რვა ათას სამას ქართველზე ცოტა მეტი ურევია (8,369). ჩავაგდოთ მთლად ქართველების რიცხვი ისე, როგორც ცნობილია 1878 წლის სტატისტიკიდგან, აჩვას ორმოც-და-ათი ათას კაცათ (850,000)—გამოვა, რომ ას ერთ ქართველს მხოლოდ ერთი ბოვში ეზდება სასწავლებელში, ე. ი. ქართველთ მოსწავლეთ რიცხვი ერთ პროცენტსაც ვერ შეადგენს.)

ზემო მოყვანილი საზოგადო კავკასიის მხარეში მოსწავლეთ რიცხვი (79,746) ეკუთვნის იმ სასწავლებლებს, რომ

მკლნიც კაკვასიის მანრის მსრუკეელის რედ-მხედველობას
 ჭკეშე არიან. ამას გარდა სასუელიერო და სამხედრო ნაწილში
 და სსვა-და-სსვა სასწავლებლებში, რომელებიც სსენებულს
 მსრუნიველს არ ექვემდებარებიან, სწავლობს კიდევ თითქმის
 თორმეტი ათას სამასი კაცი (12,281). ამ რიცხვიშიდაც რომ
 ასზე ათი ქართველი ვიანგარიშოთ, (ანუ 10,50/0), გამოვა,
 რომ შთლად კაკვასიის ვეკლას სასწავლებლებში თითქმის ცხრა
 ათას შვიდას სამოცი (9,758) ქართველი სწავლობს. ე. ი.
 ერთი ბოკში ეზდება სასწავლებელში მსოლოდ ოთხმოც-და-
 შვიდ ქართველს.

სწავლა-განათლების საქმე ჩვენს ჭკეყანაში, რომ ისე
 კარგ მდგომარეობაში იყოს, როგორც კსთქვათ ვერობის ბუ-
 ნებით (და ისეც) ღარბი სახელმწიფოში—ნორვეკიაში, საცა
 ათას კაცში ერთს მლივს შეხვდებიოთ, რომელმანც წერა-კითხვა
 არ იცოდეს, მაშინ, რასაკვირველია, ჩვენს ბედს მადლი არ
 დაჭეფდა. იქ ყოველ ექვს კაცში ერთი სასწავლებელში დაიარება.
 ჩვენშიაც რომ ისე იყოს, მაშინ ცხრა ათას შვიდასი (9,758)
 მაგირდის მაგიერათ ჩვენ ქართველთ ას ორმოც-და-ორი ათა-
 სი მოსწავლე მანც გეყოლებოდა. ნორვეკიაში, ყოველ სო-
 ფელში, საცა ოც-და-ათი მცხოვრებელი მანც დგას, უსათუ-
 ოდ შკოლას არის გამართული. ჩვენში კი აი რასა ვხვდავთ.
 სოფელს კუფასში თითქმის ოთხი ათას ექვსასი (4,596)
 სული დგას და იქაურ შკოლასში ორმოც-და-თვრამეტის (58)
 მეტი არ სწავლობს. მუნურაში ორი ათას ორას სულში
 (2,205) თერთმეტი (11) იზდება შკოლასში. სამეგრელოში
 სოფელს ხორში სცხოვრებს ორი ათას რვასი სული (2,791)
 და შკოლასში ეზდებათ მსოლოდ რვა (8) ყმაწვილი. ხორვა-
 ში თითქმის ორი ათას შვიდას სულში (2,673) შკოლასში

იზრდება თხუთმეტი კაცი (15). ეს კადეკ იქით იყოს; აი რეკორდი დიდი სოფლები არიან მაგ. ქუთაისის გუბერნიასში სრულებით უსასწავლებლათ: ფერსათი, რომელშიდაც სტრუკტურებს ათას ორმოც-და-ათი (1,049) სული, სურები—ათას შვიდასი, (1,704), სამიიქაგო—ათას რვაასი (1781), გეგუთი—ათას ცხრაასი (1,901), ბუდათი—ათას ცხრაასზე მეტი (1,943), ოცხანა—ათას ცხრაასზე მეტი (1,934), აბასთუმანი (სამეგრელოში)—ორი ათასზე მეტი (2,059), შრქა—ორი ათასზე მეტი (2,137), ჰახულანი—ორი ათას სამასამდის (2,267), უხუთი—ორი ათას ხუთასზე მეტი (2,517), უულის-კარი—ორი ათას ექვსასი (2,601), სახანო—სამი ათასზე მეტი (3,043) და ჯვარი—ოთხი ათას რვაასზე მეტი (4843). კიმეორები არც ერთ ამ ქალაქების ოდენა სოფლებში შეკლას არ არის.

მთელი კავკასიის სასწავლებლების შესანახავად, რომელიც სამასწავლებლო მანრის მზრუნველს ექვემდებარებიან, სასკლშიფიფო სასინიდამ მმართველობა ხარჯავს წელიწადში რვაას ოც-და-ორ ათასს ორას ორმოც-და-ექვს მანეთს და შვიდ შაურს (822,246 მ. 35 კ.), ე. ი. თვითო კავკასიელის განათლებაზე ხარჯებს სამ შაურს და კაპეიკის მესამედს. ამასთანავე ნუ დავივიწყებთ, რომ ამ ფულიდგან სამოც-და-ცხრა ათას ექვსას ორმოც-და-თორმეტ მანეთ ნახევარი (69,652 მ. 50 კ.) კავკასიის სამასწავლებლო ადმინისტრაციას ეძლევა და ორმოცი ათას ას ოთხმოცი მან. (40,180 მ.) უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლე კავკასიის შავიზრდებს. ამ ბოლოს ნახვენები ფულით ას ჩვიდმეტი (117) კავკასიელი იზრდებოდა შარშან უმაღლეს სასწავლებლებში, მათ რიცხვ-

ში ურევია თექვსმეტი ქართველი, რომელთაც ეძლევათ წელიწადში ხარჯათ ორი ათას სამას სამოცი მანეთი (2360).

გარდა ამისა კავკასიის სასწავლებლების შესახებაც აძლევენ ფულთი შემწეობას ყოველ წელს კავკასიის ქალაქები და საზოგადოებანი, ასე რომ მთლად კავკასიის სასწავლებლების წლიური ხარჯი შეადგენს ერთს მილიონს რუბლს ოცდაათს ათასს ექვსას ოცდაორ მანეთს (1,824,622 მ.).

ამ შემთხვევაში შესანიშნავია ის მოკვლინება, რომ ევროპის რუსეთის ყოველი ქალაქი მეტს ხარჯავს თვითონ თავის მცხოვრებლის განათლებისათვის, ვინემ რომელიმე კავკასიის ქალაქი. ავიღოთ მაგალითად თბილისი, რომელსაც კავკასიის მხარეში სიდიდითაც და შეძლებითაც უზირველესი ქალაქი და შევადაროთ განათლებასე მისგან წლიური დანახარჯი ევროპის რუსეთის რამდენიმე ქალაქების წლიურ ხარჯს.

თბილისი, რომელშიდაც ორმოცდათერთმეტი ათასის სული ღვას (91,000) და რომლის ქალაქის საზოგადო კასადლი ოთხას სამოციდათერთმეტი ათას მანეთზე მეტია (475,047 მ.), განათლებასე ხარჯავს ოცდაათს ათას მანეთზე ცოტა მეტს (24,147 მ.) და თვითონ თავის მცხოვრებლის განათლებისათვის ავკარვით ოცდაექვს კაპ. (26).

ტამბოვში მაგ. ოცდაექვსი ათასი (26,000) მცხოვრებია, სასწავლებლებზე კი ეს ქალაქი ორმოცდათერთმეტი ათას მანეთზე მეტს (51,359 მ.) ხარჯავს; ყოველ მოქალაქეს განათლებასე ხარჯებს თითქმის ორ მანეთს (1 მ. 98 კაპ.)

როსტოვში (რომელიც დონუცა) ორმოცდაათსი ათასი მცხოვრებია (44,000) და სამოცი ათას ხუთას მანეთზე მეტს (60,510) ხარჯავს განათლების საქმეზე, — თვითონ მოქალაქის განათლებასე თითქმის შვიდ აბაზს (1 მ. 38 კაპ.)

გორანუქში ორი ზღმა ნაკლებია, ვინემ თბილისში და თითქმის თბილისის ოდენს სარჯავს განათლებაზე (23,161 მ.). უაზანში თითქმის იმდენი მცხოვრებელია, რამდენიც თბილისში არის (93,000) და ოც-და-ჩვიდმეტ ათას მან. სარჯავს განათლებაზე, — თვითონ მოქალაქის განათლებაზე ორ აბაზზე მეტს (42 კ.) და სსუ.

რუსეთის სახელმწიფოში ცამეტი სამასწავლებლო მაზრა არის, რომელნიც განათლების მინისტრს ექვემდებარებიან. პეტერბურგის, მოსკოვის, ხარკოვის, უაზანის, დერბტის, კიევის, ვილნოსი, ოდესის, ვარშავის, ორენბურგის, თურქესტანის, ციმბირის და კავკასიის.

სწავლა-განათლების საქმე უკვლახე უკეთ დერბტის მაზრაში მიდის; იქ ას სულზე ორმოც-და-შვიდი (47,5%) სასწავლებელში იზრდება; — მეტე ვარშავისა, რომელშიდაც ასზე თითქმის ცხრამეტი (18,8%) იზრდება სასწავლებელში, და შემდეგ მოსკოვისა, რომელშიდაც ასზე თითქმის თერთმეტი (10,7%) სწავლობს. უკვლახე მცირე თურქესტანის მაზრა არის, რომელშიდაც თითქმის სამას ვაცში ერთი სწავლობს (0,3%); კავკასიის მაზრაში თითქმის ას სამოც სულზე ორი სწავლობს (1²/₃%). საშუალო სასწავლებლებითაც ჩვენი მაზრა მეტად ღარიბია.

ციმბირის მაზრაში ხუთი (5) სავაყო გიმნაზია არის და სამი საქალო, ორენბურგის მაზრაში ექვსი (6) სავაყო და ხუთი (5) საქალო, ვილნოს მაზრაში — რვა (8) სავაყო, კიევის მაზრაში — თერთმეტი (11) სავაყო და ხუთი (5) საქალო, ხარკოვის მაზრაში — თერთმეტი (11) სავაყო და რვა (8) საქალო, ოდესის მაზრაში — ორმეტი (12) სავაყო და თორთმეტი (14) საქალო, ვარშავის მაზრაში — თორამეტი (18)

საკაყო და თერთმეტი (11) საქალაქო, პეტერბურგის მხრისში თხუთმეტი (15) საკაყო და შვიდი (7) საქალაქო, მოსკოვის მხრისში—ოცი (20) საკაყო და თორმეტი (12) საქალაქო, კავკასიის მხრისში კი მხოლოდ—ოთხი (4) საკაყო და ხუთი (5) საქალაქო.

თურქესტანის მხრის საშუალო სასწავლებლებზე დაზარალები არც კი ღირს—ერთი საკაყო ზრეგინძის მეთი აწავითარი საშუალო სასწავლებელი არ არის ამ მხრისში.

აქედგანა ვხედავთ, რომ თურქესტანის მხრის გარდა, კავკასიის მხრის განათლებით რუსეთის ყველა მხრებზე უკანა დგას.

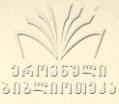
აქამდის ნათქვამიდან მკითხველი დანახავდა მხოლოდ ჩვენებური სასწავლებლების რიცხვის სიმცირეს, მათ სიცრუავეს; გარდა იმ ხასიათისა, იმ სენისა, რომელიც მათ ძვალ-რბილში აქვსთ გამკვდარი, და რომელიც გაკვირით არის შემოთ ნაჩვენები, სხვა სიკეთეც ბევრი არა გაანიათ—რა ჩვენებურ სასწავლებლებს

სახალხო შკოლები, გონია, მისთვის უფრო გახსნეს ჩვენში, რომ წარდგინებაში სასწავლებლების რიცხვი მეთი აღმოჩენილიყო და მტერს არ ეთქვა, კავკასიის განათლებაზე არა ზრუნავენო. სწავლა ჩვენებურ სახალხო შკოლებში წერკითხვას ვერ აღემატება. ორიოდ რუსული ლექსი და სიმღერა თუ გაიხეზიან ბავშვმა, მერმედ ისიც უაზრათ, რომ რამე კატეგორიით, ის არის და ის, მით გათავდება მისი აღზრდა. თითქმის ყოველ ჩვენებურ სახალხო შკოლაში სრულებით მოუმზადებელი ოსტატი ასწავლის, რომელიც ან რომელიმე დაზარალი კლასიდან გამოურჩინათ, ან არა და ბევრი, ბევრი თუ უზღის სასწავლებლის კურსი მანც შეუსრულებია. სახალხო

შეკლების პრეგრამაში იმ ნაიხად არის შედგენილი, რომ ხეირანი მასწავლებელიც ვერას გახდება: ან ძალა-უნებურათ უკუღმა აწივინებენ, ან არა და სასწავლებელს გამოათხოვენ. ჩვენებური გლეხობა კარგათ გრძნობს, რომ ამ ნაიხად აღზრდილი ბავშვები ვერც იმ მწარე თფლით მოზოებულ გროშს უზღვევენ, რომელიც მათზე დახარჯულა და ვერც არავის თავის სწავლით გამოადგებიან; დრო რომ დაუგარგავსთ, მუშაობას მოსხლეტიან, ის კიდევ სხვა არის. ამიტომ არის, რომ ძლიერ ბევრგან იხვეწებიან ჩვენებური გლეხები, თუ შეიძლება დას გაგვათავისუფლებთ შეკლისაგანაო. ან კი ვინ გასამტყუნებსთ—ჰურს ითხოვენ და ჰურის ნაცვლად იმათ ქვას აჩეხებენ ხელში!

დავანებოთ თავი იმ წიგნილ სასწავლებლებს, რომელთაც ათასნაირი სახელები ჰქვინთ, უეზდის, ქალაქის, დაწეებითი, ნორმალური (დაცინვა ხომ არ არის!) და სხვ. და შეუდგეთ საშუალი სასწავლებლების განხილვას.

გერმანიის გიმნაზიებზე ერთს მეტად გამოჩენილ მეტნიერს უთქვამს: რასაც ჩვენებურ საშუალ სასწავლებელში ასწავლიან, მერომ იმდენი ვიცნოდე, ჩემზე უფრო სწავლული ევროპაშიაც თუ იქნება ვინმეო. ჩვენებურ საშუალ სასწავლებლებზე ამის თქმა თუმიცა მნელია, მაგრამ, უეჭველია, მეტის-მეტად შესანიშნავი გულის-ფერი უნდა ჰქონდეს კაცს, რომ რასაც მათში ასწავლიან და სასტიკათ მოითხოვენ, უოკელივე დაიხსომოს და შეითვისოს. დაწმუნებით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ თვით მასწავლებელი ძნელად დაიჭერს ეგზემენს ჯერ-და იმ საგანშიდაც, რომელსაც ასწავლის, არა თუ ეველა დანარჩენ საგნებში, თუ იმას ისე სასტიკად დაუწეე ცდა, როგორც თვითონ სცდის. ეს მიზეზია კიდევ, რომ ჩვენებური საშუალო სასწავლებლის გამოავეყმარებლა

რე-კითხვის მეტა თითქმის არაფერი არ იცის. ამაში ადვილად დაშეთანხმება ვინც უფიქროს უმაღლეს (განსაკუთრებით სპეციალურ) სასწავლებელში, რადგან კარგათ ესმობება, რა ტანჯვა და ვაი-ვაგლანის დასჭირვების უმაღლეს სასწავლებლისათვის მომზადებაში. არც გეოგრაფიის ხეივანი ცოდნა, არც ისტორიისა, არც ლიტერატურისა და არც მათემატიკისა ჩვენებურ შაგირდს სასწავლებლიდან არ გამოაქვს. თინიკა და მათემატიკური გეოგრაფია, მგონია, მატრო ატესტატების დასამძიკენებლად ითვლებიან. ლათინურ და ბერძნულ ენებს იმოდენად ვერა სწავლობენ, რომ კურსს გამოთავებ ერთი უბრალო წიგნი ლექსიკონისა და გრამატიკის შეუწყენელად გადათარგმნოს. ფრანგულული და ნემეტური ენების ცოდნაზე ლაზარკი არც კი ღივს. მერვე კლასის შაგირდებში ნახევრობა ოქტობრების და მარგოს უველა სტატებისაც ვერ გადათარგმნის, თუ სიტყვები არ მოსძებნა და გრამატიკაშიაც არ ჩაიხედა. ბუნებითი საგნები, სამშობლო ენები და სატვა ხომ სრულებით მოძულებულნი არიან.

ამისთანა ცოდნას უმაწვილი კაცი სწირავს თავის სიყმაწვილეს, ჯანსა და ღონეს, თითქმის თავის სიცოცხლესაც! ამისთანა სწავლის ძაღებისათვის ის იტანჯება სასწავლებელში თითქმის ათ წელს და გამოდის იქიდგან უდროკოდ მოხუცებული, გამტკნარი და წენში გაწუკტილი!

შეიძლება, ამისთანა აზრი ჩვენებური სასწავლებლების მდგომარეობაზე შემედგინდ იყოს, შეიძლება ძველ ენებს დასოგოერთ სხვა საგნებს ჩვენებურ საშუალ სასწავლებლებში ბევრათ უკეთესწავლობდნენ, ვინემ ჩვენ გეგონია, მარგამ მანინ დაწმუნებით შეგვიძლიან ვსთქვათ, რომ ჩვენებურ სასწავლებლებს აუარებელი ნაკლებეანებაები აქვსთ. პირველი და უმაწარესი ნაკ-

დღეუკვანება იმაში მდგომარეობს, რომ მათში გულის გამთავებს
 არც იმისთანა სწავლა გამთავებს, რომელიც პირად მას გამთ-
 ადგეს ცხოვრებაში და არც იმისთანა, რომ საზოგადოების
 სერიანს წევრად გამთადგეს, ესმოდეს ავი და კარგი და ცდი-
 ლობდეს საზოგადო მდგომარეობის გაუმჯობესებას. ჩვენის
 აზრით, ბევრათ უფრო საჭიროა, რომ კაცს საზოგადო ინ-
 ტერესი ესმოდეს, უფრო საჭიროა იცოდეს რა დანიშნულე-
 ბა აქვს საზოგადოებას, რა მოვალეობა მართებს მის წევრებს,
 როგორც საშუალებას უნდა ხმარობდეს თვითვეული წევრი
 კარგი წყობილების დაცვისა ანუ დადგინებისათვის და მავნე-
 ბელთ მოსპობისათვის, ვინემ კერძო ცხოვრებისათვის გამთ-
 სადეგი ცოდნა.

ბევრნი ჭიჭირობენ: საზოგადოება ხომ წევრებისაგან
 შედგება და თუ თვითვეული მათგანი პატიოსანი, ჭკუიანი და
 შრომის მოყვარე იქნება, უეჭველია, საზოგადოებასაც რიგისი
 წყობილება ექნება, თუ არა და, რაც უნდა კარგი წყობილე-
 ბები ქონდეს საზოგადოებას, მის წევრებს უოკელთვის შე-
 უძლიანთ ამ წყობილებათა გაფუჭება, ან სრულიად მოსპობა.
 ამისათვის სწავლა უნდა ზრდიდეს. პატიოსანს, ჭკვიანს და
 შრომის მოყვარე ადამიანს და არა საზოგადოების წევრსა.
 ძლიერ შემტდარი აზრია. არც პატიოსნება, არც ცოდნა და
 არც შრომის მოყვარეობა კაცს არ გამთადგებ: იმისთანა ქვე-
 უანაში, სადაც პატიოსნობა დანაშაულობად ითვლება, ცოდნათ
 უბრალო სამკაულათ და შრომა სამარცხვინათ. საზოგადოება-
 ში მყოფი ადამიანი თვესსა ჭკავს: როგორც თვეში დამხალს,
 ანუ მოწამლულ წყალში ვერ იცოცხლებს და უნებ დალეკს
 სულის, ისე ადამიანს ცუდად მოწყობილი საზოგადოება გა-

ფუჭებს, მის ზატოხსნებას გარყენის, მის შრომის მოყვარეობას ფეხებში ბორკილს შეუყრის, მის ჭკუას ლოდს დაადებს.

ჩვენებურ სასწავლებლებში, რომ საზოგადო იდეალებს არ ასწავლიდნენ, რა გასაკვირველია. ჩვენში საზოგადოებისათვის ფიქრიც დანაშაულობათ ითვლება, არა თუ მასზე ზრუნვა, მისთვის ღვაწვა. თვით საზოგადოება იმ „არა მკითხეთ“ მიანიხიან, ვის მაგიერათაც სხვები ფიქრობენ და ზრუნვენ. რაღა ჯიანა, საზოგადოებაც ერთ-ხმათ იმანის: „იყავნ ნება შენია.“ თუ გამოჩნდა ვინმე მისთანა, რომელიმაც აღიარა, რომ საზოგადოება თავის სურვილს, ავს და კარგს თვითონ უკეთ მიხვდება, ვინემ სხვა ვინმე და უფროც შესტკივა გულით, მას ლაგამს ამოხდებენ ზირში. მას მისთანა სწავლას მაინც უნდა აძლეკდეს კაცს ჩვენებური აღზრდა, რომ კერძოთ თვით უმაწვილ კაცს გამოადგეს ცხოვრებაში. ერთი მიბრძანეთ, რაში უნდა გამოიყენოს კაცმა ის ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ცოდნა, რომლითაც ჩვენებურ სასწავლებლებში გამოთავს თავი აქვს გატენილი?

თუ კუჩისის შესრულების შემდეგ თვითონ არ ეცადა ხელ-ახლად რამე ცოდნის მიღებისათვის, ჩინოვნიკათ თუ გამოდგება, თორემ თავის ცოდნით და შრომით თვით თავის ჩინისადაც კერ შეიძლება. ამ რჩ მღიერ შესანიშნავ ნაკლულებს განებაებს გარდა ერთი ცუდიცა სჭირს ჩვენებურ აღზრდას: ის სრულებით არა ზრუნავს მოსწავლეთ ჯიან-მრთელობაზე. ძველ ხალხთაც კი ესმოდათ, რომ აღაძიანი თუ ჯიან-მრთელი არ არის, კერათურ ცოდნას კერ გამოიყენებს და სხვის ბარგად გახდება; რომაელები აღვიარებდნენ, რომ სხეულს, სუსტს კაცს ცოდნის მიღებაც ნაკლებ შეუძლიანო; მათში ანდაზა-

საკით იყო გავრცელებული ეს აზრი (mens sana in corpore sano).

ჩვენი დროის ხალხებთანში ინგლისელებმა მიაქციეს ამ საგანს დიდი ყურადღება. იმათ ჯანის გამაყარჯიშებლად ათასი რამ აქვსთ შემოღებული მოსწავლეთათვის: კოლეკტი, ჭიდაობა, ჯირითი, ყინულზე სრიალი, ნაკებით ერთმანერთის დევნა და სხვ. სხვათა შორის ეს მიზეზია, რომ ინგლისელები ისეთი ჯან-მრთელნი, მსხე და გამბედავები არიან. ჩვენებურ სასწავლებლებში კი ყველგან გიმნასტიკასაც ვერ იზოვით, და ზოგან საგიმნასტიკოთ დანიშნულ დროს სხვა რამეს ახმარებენ. უბრალო ცელებობის გულისათვის საბრალო ბავშვებს ხშირად კარტონში სმენ, ან უსადილოთ სტოკებენ. ამ მიზეზებისა გამო ჩვენებური სასწავლებლების შავიერი დაჭლებული, ფერ-მინდილი დაიარება. ერთი მიბრძნეთ, რა შრომა, ან რაბრძოლა შეუძლიან ამ უდროვოდ მოხუცებულს, რომელსაც სრულებით არავითარი განსაცდელის ატანა არ შეუძლიან?

აქამდის ნათქვამიდან მკითხველი დაინახავდა ჩვენებური სასწავლებლების როგორც სიცოტაკეს, აგრეთვე საცოდავ მდგომარეობას. როგორც ექიმობის ვაღია სნეულობის ჩვენება და წამდის მიცემაც, ისე ლიტერატურაც მოვალეა უჩვენეს საშუალება, რომლითაც განიკურნება ჩვენებური სასწავლებლების სენი. უეჭველია, რომ მათი ფეხზე დაყენება, მათი აყვავება მთელს ჩვენს ეკონომიურს და საზოგადო ცხოვრებასკა დამოკიდებული და არც ასე ადვილად შეიძლება; მაგრამ გაუმჯობესობა ძლიერ შესაძლოა, თუ კი ლიტერატურის და საზოგადოების ხმა არ დაჩება, როგორც „ხმა მღაღადებლისა უდაბნოსა შინა.“ ჩვენ თავი შეუძცდავით არ მივკანნი და არც

სპეციალისტობას ვხედავთ, მაგრამ გამოვსთქვამთ ერთს წინადადებს, რომელიც, ჩვენის ფიქრით, ჩვენებური სწავლის საქმისათვის მიუტოვებლად საჭირო არის.

სასწავლებლების მდგომარეობა, მათი ბედი და იღბალი მთლად საზოგადოების ხელში უნდა იყოს; საზოგადოება უნდა ადგენდეს მათთვის პრეგრამას, ირჩევდეს მასწავლებლებს და მართვებებს, და ინსპექტს სასწავლებლებს თავის ხარჯით.

რაც უნდა გენიოსი იყოს ერთი პირი, რომლის ხელშიდაც იქნება სწავლა-განათლების ბედი, ის მანაც უფრო მეტათ შესრულებს, ვინემ მთელი საზოგადოება. საზოგადოებამ თავისი ჭიჩი და ღონი, რასაკვირველია, სხვაზე უკეთ თვითონ იცის და თავისი შვილიც უოკელ კაცს თვითონ უფრო უყვარს, ვინემ სხვას ვისმეს; ამისთვის, უეჭველია, ეს საზოგადოება უოკელივე დონისძიებს ისმარს ისე აღსარდღს ეძაწვილ-კაცობა, რომ შვილს შეეძლოს პატრონსური შრომით თავისი თავის ჩვენს, მშობლებისა და საზოგადოებისა შეწევნას. შეიძლება მიუხეველმა საზოგადოებამ თავ-და-პირველვე ვერ მოახერხოს ამ საქმის რიგთანად დაწესება და წყუვანს; შეიძლება პირველად უარესათაც წავიდეს საქმე, ვინემ ახლად მიდის; მაგრამ დარწმუნებულნი უნდა ვიყოთ, რომ სწავლა-განათლების ცუდი თან-და-თან შექცირდება, უსინიდისობა და უგულობა, ბოლოს დროს, დაუთმობენ ადგილს პატრონსურ, გაცხარებულ მოქმედობას, და ჩვენებური სასწავლებლებიდან გამოვლენ ეძაწვილები, რომელნიც სასიქადულოდ ეყოლებათ მშობლებსაც და მთელ საზოგადოებასაც.

... ვინემ თავისი ხელში აქვს მისი მანქანა...
... მისი მანქანა...

რასაკვირველია, ამ საქმეს შეძლება დიდი დასჭირდება და ბევრს საეჭვოდ ეჩვენება, შეიძლება თუ არა საზოგადოება მართებლობის შეუწყენად ჩვენებური სასწავლებლების რიგინად შენახვას. ვინ არ იცის, რომ გაგკასიის შემოსავლის უმეტესი ნაწილი იხარჯება სამხედრო ნაწილზე და ადმინისტრაციასზე. ჩვენ დღეს იმისთანა დიდ სახელმწიფოს ვეკუთვებით, თან შედარებით ისე მცირე სახელმწიფოები გვყავს მუზობლად, რომ გარკვეანი მტრისა სრულებით არ უნდა გვეშინოდეს. ახა ვის შეუძლიან შეესიოს რუსეთს მამულში და აუოხროს საქართველო: სპარსეთს, რომელს თუ სხვას რომელიმე სახელმწიფოს?! რასაკვირველია, თუკი თვით იმათ აჩვენებენ წადაგება, ერთი რუსის სალდათიც რომ არ დაჩქეს საქართველოში, ვერც ერთი მათგანი საქართველოს დაზურობას ვერ გაბედავს. მას რა საჭიროა იმოდენა ჯარების დაჭერა ჩვენში, როგორც ახლა ვხედავთ? მაგრამ იქნება შინაური მტერი ეგულებოდესთ ჩვენში? იქნება კიდევ ამისთვის ეჭირლოსთ ჩვენში ამოდენა ჯარი და ადმინისტრაცია და ამისათვის ხარჯავდნენ მათზე ამოდენა თუფს? უნდა გამოვტყდე, რომ შინაური მტერი სწორეთა გვყავს და კიდევ უნდა დავაბუძლო ის მართებლობასაც და საზოგადოებასაც. მოჭკიდეთ ამ მტერს ხელი და სული ამოადგრეთ! ეს მტერი ჩვენს ქვეყანაში იმალება დღეს და სახელად ქვეყნის ეკონომიური სილატაკე და გონებითი დაბნელება. ამის მტერი მტერი ჩვენს მართებლობას და საზოგადოებას აჩვენებდავს. მაგრამ მის დასათურგნავად არც ზარბაზანი გამოდგება და არც მათხასი; მის ვერც შტიგანის სალდათი დასძლევეს, ვერც მათხასიანი გოროდოკოი. ეკონომიური კეთილ-დღეობა, საყოველთაო რიგინი სწავლა, მიუდგომელი, პატიოსანი

მართლ-მსაჯულება და სსკანია—აი ის საშუალება, რომლი-
თაც ზეზეულებად ჩამოხმება და სული ამოძვრება ჩვენებურ ში-
ნაგან მტკრს.

დ. ა. აბდუელიშვილი.

28 თებერ. 1881 წ.

თქვათ	მე	მე	მე
მე	მე	მე	მე
მე	მე	მე	მე
მე	მე	მე	მე

ზინაური მიმოსილვა.

აგერ თხუთმეტი წელიწადია, რაც რუსეთის რეკლამი-
ციონერებმა განზრახეს ხელმწიფე იმპერატორის ალექსან-
დრე II განმათავისუფლებელის მოკვლა იმ აზრით, რომ
რა არის დაარღვიონ ახლანდელი სახელმწიფოს წყობილება,
გადმოაბრუნონ რუსეთის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონ-
ომიური ცხოვრება. არა ერთხელ სცადეს იმათ სხვა-და-სხვა
საშუალებები თავიანთ განზრახვის აღსრულებაში მოსაყვანათ,
თუმცა უნაყოფოთ. ამ გვარ განზრახვისათვის და მის შესა-
სრულებლათ საქმით შეცდისათვის არა ერთი იმათგანი მო-
შორდა მსეს და სამშობლს, მაგრამ უნაყოფოთვე. როგორც
იმათ გაუმხელდათ თავიანთი წადილის ასრულება, აგრეთვე
მართებლობისათვისაც ამაო შეიქნა იმათი თავიდაცნა მოშორე-
ბის მეცადინეობა. რეკლამიციონერები თან-და-თან გამრავლ-
დნენ და მოკუთნენ არამც თუ რუსეთში, არამედ დასავლეთ
ევროპის სახელმწიფოებშიც, უფრო ვიწროთ შეკავშირდნენ
ერთმანეთთან და შეერთებულის ძალით დაუწყეს ღებნა გან-
სვენებულს იმპერატორს მოსაკვლელათ. პირველ მარტს მგონ-
მარის წლისას ისინი მიესწივნენ თავიანთ წადილს—მოკვლეს
თვით-მხერობელი რუსეთისა და მით შეადრწუნეს და აადელ-
კეს მთელი იმის სამთებლბელთ. როგორც გატემოებაებისაგან

სჩანს, დიდი მზადება, დაწყობილება და საშუალება ქქონიათ რეკლამაციონერებს ამ საქმის შესასრულებლად.

პირველ ყოვლისა, რეკლამაციონერები შეცდილან ჰატა-
ჩა სადგოვის ქუჩის ქვეშ თხრილის გაყვანას, რომელშიაც და-
უწყვიათ სასაფეთქებელი წამლები. ამ საქმეში იმათ უხელმძღვა-
ნელებიათ იმ აზრით, რომ რა აჩის აუფეთქებინათ ეს ადგი-
ლი ხელმწიფე იმპერატორის გაყლის დროს, წადგანაც ამ
გზით განსვენებული იმპერატორი შებრუნდებოდ ასოლმე თა-
ვის მეკვიდრის სასახლეში. იმ ნაირათ ყოფილას ეს თხრილი
სასაფეთქებელი წამლებით (მინა) მომზადებული, რომ იმაში
სჩანსო, როგორც გაატყობინებენ ტელეგრაფები, უკანასკნელი
სიტყვა მინების გაყვანის სწავლისა, და, თუ აუფეთქებინათო,
თითქმის ნახევარ ვერსზედ ირგვლივ ყოველიფერს მიანსხვრეკ-
მაანსხვრეკდა და აჩავითარი დიდი შენობა მას ვერ გადაურ-
ჩებოდაო.

ამ თხრილის გაყვანა რეკლამაციონერებს მოუხერხებიათ
მენჯდენის სახლის საზღაფიდაგან, რომელიც დაუტყრიათ ვი-
თომც ყველის დუქნათ. ზოლიცას ეჭვი აუღია ამ ტყუილ
ყველის დუქანზედ, მაგრამ ღენუქალს მრავინსკის, რომლისა-
თვისაც მიუხდვიათ იმის შემოწმება, არ მიუტყრეა ჯეროვანი
ყურადლება, „დელიკატობის“ გამო, როგორც, თურმე თითონ
ამბობს, ჩისთვისაც მისცეს სამაჩთაღში და დაითხოვეს სამსა-
ხურიდგან. ეს მინა უკვე შეამოწმეს და ამოაგუსეს მიწით.

გარდა ამისა, სხვაფერიც და სხვა საშუალებითაც შეცდი-
ლან რეკლამაციონერები თავის განზრახვის აღსრულებას. შე-
სამწუნებელის შემთხვევის რამდენიმე კვირის წინათ, განსვენ-
ებულს იმპერატორს მიუღი ფოჩტით სამძღვარ გარეთიდაგან
კოლოფი, ვითომც გულის სისუსტის წინააღმდეგი აბებით

სავსე, როგორც ავანტიურაფობისადაც გრძნობდა სოლმე ის, თურმე ფილტვის ძარღვების გაგანიერების გამო, ეს კოლოფი განსვენებულ იმპერატორს გაუგზავნია შესამოწმებლად დოქტორი ბოტკინისთვის, რომელსაც დაუგდია უუურადადებოთ, რადკი კოლოფის გაწმენდ შეძობხვეული ძაფის შემობსნის დროს წაღასაც უფეთქნია. როდესაც შეამოწმეს ეს აბები აღმოჩნდა, რომ ასაფეთქებელი წამალი უფთილა და, რომ დანოტიებული არ უფთილიყო, შექძლო თურმე, არამც თუ კაცის მოკვლა, არამედ სასლში უფველიფრის მინსწრვე-მონსწრვევაც. არანაკლებ შესანიშნავები უფთილან ის ასაფეთქებელი უფობარებიც, რომლებიც პირველ მარტს იხმარეს რველოფრიონებმა თავიანთი განსწრსვის შესასწრულებლათ და რომელსაც აკეთებენ თურმე ქალები.

როდესაც ამ გვარათ მომწადებულან რველოფრიონებები, იმათ შევიცაწრიაში ქწონიათ სჯას იმაწგედ, თუ კის უნდა მოუყვანას აღსწრულებასში იმათი განსწრსვას, როგორც ამობს რომოფორი. რც-და-ათ კაცს განუწრსადებიათ შესასებ ამ საქმისა თავიანთი სწრვილი; მაგრამ იმათგან ამოუწრეკიათ მსოლოდ სუთი, რომლებიც წამოფუგზავნიათ ჰეტებურღში, სადაც იმათ შეერთებან იქ მოფონი რველოფრიონებიც. ამასთანავ, წამდენიმე კვირის წინათვე, უწრსებიათ ჰეტებურღში, რომ სელმწიფე იქნება მოკლულიო.

ორი კვირის განმავლობასში გრათ ლორის-მელაქვს უფრთხილებას განსვენებული იმპერატორი ჯარების დასედვის-საგან. პირველ მარტს კი სელმწიფეს უნებებია მაინც-და-მაინც იმათი დასედვას და უგანასწრელიც შეიქნას იმისთვის ეს დღე. როდესაც, ჯარების დასედვის შემდეგ, იმპერატორი დაბწრულებულას თავის სასასლში და მაინსლულებულას კატირი-

ნეს აწხთან, მის კარქტის ქვეშ შეუგდია ერთ რევოლუციონერებთაგანს—გოგნი ინსტიტუტის სტუდენტს რისაკოვს ასაფეთქებელი ყუმბარა, რომელსაც კარქტა შუასეგდ გაწვევებია, მაგრამ სელმწიფისთვის კი არა უგნია-რა. იმპერატორი გამობრძანებულა კარქტიდგან, დაუწერია პირ-ჯვარი და უნახავს უგვე დაჭერილი რისაკოვი. მიბრუნებულა იმპერატორი კარქტის დასათვალიერებლათ, თუ რა ნაირათ იყო დამტკრეული, და ამ დროს ვიღასაც თვით სელმწიფის წინ დაუხეთქებია იმ გვარზე ყუმბარა, რომელსაც მოუნტკრევეია ორივე ფეხები. იმპერატორი დატყეულა თოვლზედ. იგივე დამართვიათ ბარე თვრამეტ სხვა პირებს, თუ იმის მსლებლებს, თუ სხვებს, რომლებიც ზოგი მაშინვე მოკვდაჩან, ზოგი კიდევ მძიმეთ დაჭრილან. ისეთი დიდი ძალა ჰქონებია მოხსენებულ ყუმბარებს, რომ ამ შემთხვევის ადგილთან უფრო დაახლოებულ შენობაში მრავალი ფანჯრები დამსხვრეულან. ყუმბარის ხმაზედ მიბრძანებულა დიდი მთავარი მიხეილ ნიკოლოზის ძე და იმპერატორი წაუბრძანებიათ სასახლეში, მაგრამ, სისხლისაგან დაცლის გამო, მალე განუტყეებია სული.

იმავე დღეს შემკვიდრე ცესარევიჩი დიდი მთავარი ალექსანდრე ალექსანდრეს ძე ავიდა მამის ტახტზედ ალექსანდრე III სახელით და მიიღო ერთგულებასზედ ფიცი სასახლის წევრთაგან და სხვა სახელმწიფო წარჩინებულ პართაგან. შემდეგ დღეებში დაფიცებული იყვნენ ასადი ხელმწიფის ალექსანდრე მესამის ერთგულებისათვის ყველა მისის იმპერატორებითის უდიდებულესობის ქვეშევრდომნი განურჩეველად წოდებისა. ასადმა იმპერატორმა აწნობა ყველა სახელმწიფოებს იმპერატორის ალექსანდრე II-ს მიტვალება და თავისი ტახტზე ასვლა, რომლებმაც თავიანთის მხრით

გამოუცხადეს გულისათა და თანაგრძნობა მწუხარებაში. დიდი თანაგრძნობა და ქვეშევრდომითი ერთგულება გამოუცხადეს ახალ იმპერატორს სხვა-და-სხვა მის სამთავრობო ქალაქებში და სხვა-და-სხვა გუბერნიის თავად-აზნაურებში.

ზოლიცია თავის მხრით ფიცხლათ შეუდგა დამნაშავეების ძებნას და რამდენიმე იზოვეს კიდევ; ზოგი იმათგანი ქალები არიან და არა ნაკლებ გაცუბისა მიუღიათ მოწაწილეობა იმ საშინელ საქმეში, რომელმაც ასე თავ-ზარი დასცა მრთელ რუსეთის იმპერიას. ზოგიერთ დამნაშავეს სიკვდილი უჩიკვიათ სამართალში ჩავარდნას და მაშინვე თავები მოუკლავთ, რაკი-და გაუგიათ, რომ დაჭერა აღარ ასტილდებათ. რისაკოვისათვის უკვე აგებულა სადარბაზო და ელადებიან მხლელად მისგან ჩვენების ჩამორთმევის გათავებას. ამ რისაკოვის ჩვენებით, ის დამნაშავე, რომლისგანაც დასეთქებული ყუმბარის მსხვერპლი გახდა განსვენებული იმპერატორი, თითონაც სხვათა შორის იქვე და იმავე ყუმბარით მომკვდარა. გაზეთების სიტყვებით, დატუსაღებულ რევოლუციონერებში უფრო შესანიშნავები ნიჭით და სწავლით არიან ყელაბოვი და მილარდი, განსაკუთრებით პირველი, რომელსაც გენიოსათაც ვი სთვლიან.

თუმცა ზოლიცია 'გაცხარებული სძებნის და ზოულაობს კიდევ ზოგიერთ რევოლუციონერებს, რომლებსაც მიუღიათ მოწაწილეობა ხელმწიფის მოკვლაში, მაგრამ ისინი მანც თავისას არ იშლიან. ახალი იმპერატორის ტახტზე ასვლის რამდენიმე დღის შემდეგ, პეტერბურგში გაჩნდნენ რევოლუციური პრეკლამაციები, რომლებშიაც ამ ახალ იმპერატორსაც ემუქრებიან. . . .

ჭკმახრითათ, ძალიან დასაფიქრებელს გარემოებას ვხე-

დავთ, დასაფიქრებელს მით უფრო, რომ, როგორც ლონდონიდან გვეტყობინებენ, დიდი მოძრაობა ატეხილა იქ მყოფ რუსეთის რევოლუციონერებში და იმათი თავისუფალი აღმშენებლის თურმე იქ, სადაც გამქრალან. რუსეთის ლიტერატურას კი ჩვეულებრივ ან უცნაურებს რევოლუციონერებს თავის უკმაყოფილებას, ან კიდევ უჩვეულს სამყოფს სასახლეს მოსკოვში გადასახლებას. როდემდის უნდა ვატყუოთ ასე ან სხვა, ან კიდევ ჩვენი თავი?! ამ გვარი საშუალებები ბევრი დანახვას, მაგრამ უკვლავ ამაღ გამოდგა—რევოლუციონერები მაინც თავისას არ იშლიან. ვერც იმ საშუალებამ, რომელსაც აქამდის მართებლობა სმარობდა რევოლუციონერების მოსახლეობად, გააწყო რამე, როგორც ვხედავთ. დრო არის გაიდგომოს ლიტერატურამ, გამოაიფუნებლოს თავლები და შეუდგოს თავის წმინდა მოვალეობას—ამ შემადრწუნებელი მოვლინების ნამდვილი მიხედვის გამოკვლევას და იმის ძირში ამომთხუროლი საშუალებების ჩვენებას!...

მინილ გურგენიძე.

16 მარტს, 1881 წ.

...ანა შემდეგ მძღო — ძე — ძიძა ხარ ზემო წყარ ლეობა თიფ
ბა მძენიმ ხი ხობ ბეჭედობა, წაი მძღმ ზე მძენიმ ბეჭი
...ანა ლეცო მძღვგ მძღმთა თძიძვე
...ანა ლეცო თძიძვის ზეძიგ მძღვგ ზეძობ თძიძა მძღვგ
...ანა მძღვგ მძღვგ-თვე

X კოლიტიკა.

...ანა ლეცო თძიძვის ზეძიგ მძღვგ ზეძობ თძიძა მძღვგ
...ანა მძღვგ მძღვგ-თვე

ომიანობა. — გაცვეთილი ფრაზა დიპლომატებისა ომის შესახებ. —
მათი ნამდვილი წადილები. — ხალხის მდგომარეობა დიპლომატე-
ბის ხელში. — მართალი და ცრუ პარტიოლოგია. — რუსეთი ომიანობის და მის შემდეგ. — წლეუანდელი რუსეთი. — ჩვენი განცვიფრება. — უცოდინრობა მომავლისა. — სეკდა და ნუბეში.
...ანა მძღვგ მძღვგ-თვე

ვინ მოსთვლის, დღეში რამდენი თეთრი თოფის წამალი იწვის მთელ დედა-მიწასე და რამდენჯერ სავლი, ჯანიანი კაცი სცდება თოფების დაცლა-გატენაში, მშვიდობიანობის დროს! ასეა ამ წამლის გამკეთებლები აიღეთ, იმის გადამტან-გადმომტანები, წამლის მალაჩიების მცველები, დავი და დარბა. თოფებს განაქვსთ თქვენ გაწმენდ გრიალი, თითქმის უშეკლებელი ომიანობა ატენილ და, საცაა, მტერი დაგვეტყოს, აგვიკლებსო. თვალი კი სედამს მხოლოდ დათვანსაკებულ თიფრებს, რომდენიცა ხდებიან მსხვერპლათ დამიხნებული თოფებისა! სხვა აჩაფერი. ნიშანში სრულსა სწავლობენ სალდათები. რა უჩიგო საქმეა! ხელში კაცს სიმაჩვევე ემატება, თვალი მეტ-ნაკლებობას ეჩვევა. რასაკველია, ამ რეგანების წამდებებს სხვა გზითაც მოეწევა კაცი, მაგალითად, კალატოზობით, დურგლობით, ხურლობით, სადაც რამდენათ თვალს სომია საჭირო, იმდენათ ხელში დონება და სიმაჩვევეც; მაგრამ თა

ფით სრულა კიდე სხვა რამ არის—ას—არას საყენზე ამო-
 იღებ ნიშანს და სელს ისე ავაწოდებ, რომ იმ ნიშანს არ
 ააქდინო თხილის გულის ოტელა აბი. ეს დიდი რამ არის და!
 ვინ არ ინატრებს კაი თოფის სრულას, მეტადრე როდესაც
 გულზე ათასი ბოლმა გაწევს, გინდა მოაშორო თვალი ვეკ-
 ლაფერს, რაც შენ გარშემო ტრიალებს, ფუთ-ფუთებს, გააქვს
 ერთი უშველებელი ალიაქათი, ყალ-მაყალი,—გინდა დროე-
 ბით შეასვენო ყური და აღარ გაიგონო ამისთანა მომხიბლა-
 ვი და გამამწარებელი ამბები: „მისაკო მძკვლეს ინტრიგანუბ-
 მა“, „ნიკომ თავი მოიკლა, რადგან ქვეყნის სიმურტლეში გერ
 შესძლო ცხოვრება,“ „სიკო დაანჩხეს წესიერების უწესო
 მოთაგებმა,“ ვანო ციხეში დასტანჯეს, აწვალეს, სცამეს, იმან
 კვლარ აიტანა უზომო წამება და სული განუტევა,“ „ექვთიმე
 გაატყავეს, გაგრიტეს, გაცარცვეს, შესტამეს მთლიანად და დას-
 ვეს ცარიელზე ქვეყნის დოკლათებმა, რომლებიც დაიარაღე-
 ბულან ნატარიუსის კანონებით და შუადღისას დაუსჯელათ
 სცარცვავენ და არბევენ ქვეყნიერობას,—ეხლა საბოლოო ექვთი-
 მე, ეს ერთ დროს მიუბამავი გამრჯე და მხნე მუშა, ეს ექ-
 ვთიმე კარის-კარ დაიარება და ლუკმა ზურსა თხოულობს შე-
 უბრალებელ ქვეყანაში...“ გინდა გაექცე ამისთანა ლექსებს,
 მიბზინარ შორს, ქალაქ თუ სოფელ გარეთ, რომ აღარ შეგ-
 სვდეს ადამიანის წამხდარი და წამურტვლილი არსება, გინდა
 შეიხვენო დიადი ბუნების ილლიაში, დასტვებ იმისი ჩუმი
 სიბრწყინვალით. ტყე და ღრეები, მთა და ბარი გულმართები-
 ან გზაში. გავიწუდება ხალხის უბედური, წამხდარი და უსა-
 მართლო ცხოვრება. ელტვი, როგორმე ახვიდე უმადლეს წერ-
 ტილზე და გადაავლო თვალი განუსაზღვრელ ბუნებას, გინდა
 გაიგო ტყისა და კვლის მიჯნები, ადევნებ თვალს მთა-კლდე-

ების მიმართულებას, მათ უცნაურ ფორმებს. აგერ, მთის წვერზე გადმოდგა გარეული თხა. რეგარნი სითამამით და უშიშრათ დაჭყურებს ძირ კელს! გინდა ასლადამ გაშინჯო, წაავლო ხელი რქებსე, დაუგონო მარდი და მოცქრონალე თვალები, მაგრამ ასლო რომ არ მიგიშვებს! გინდა იმის სუკე-ბით ააშინშინო „მწვადი მტვრინი“, მაგრამ ვინ მოგართმევს? აბა, კარგი არ არის, რომ ამ დროს შენ იცოდე კაი ნიშანში სრულა, თანა გქონდეს შენი მავარა, უმიზნო, დაასმა-ურო სულ-განახული ბუნება და ძირსა სტუორცნო შენი მარჯვნიო მოკლეული თხა! რამოტელა სიამაყე და ვაჟ-კაცობა გემოტება ამითი! რა ნაირათ გეზრდება შენი თავის იმედი!... რას ამბობ, ერთი ათათ იქცევი ამისთანა გამარჯვებით! მასთან, განა მარტო მაშინ გემართება ასეთი სასიამოვნო ცვლილება, როდესაც გარეულ თხას ჩამოაგდებ მთიდან! უბრალო ჩიტი რა არის, იმსაც რომ უმიზნო და ნიშანში მოარტყა, ესეც გაგულადებს და გამხნეკებს, ფას გადებს შენ საკუთარ თვალებში.

ერთი სიტყვით, ძალიან კარგი რამ არის თოფის ავან-ჩავანის შესწავლა. ნეტავი სულ ყველამ ვიცოდეთ. ნეტავი ყველას გვასწავლიდნენ! ცხოვრების სიმწარეში ამით ჩაერეოდა სიტუბო და სიამე, გვიმდავანებდა.

მაგრამ, არა, ყველას როდი გვასწავლიან. წამალს კერცკი ვიშოვნით, რომ ჩვენთავათ, უსელმძღვანელოთ ვისწავლოთ. ასწავლიან მხოლოდ „ამოარჩეულთა.“ ეს ძალიან მავნე და დასასარბებელი პრივილეგიაა, ერთის შესედეით. მაგრამ დავანებოთ თავი სიმშურნეს და აბა გაუმინჯოთ ეს პრივილეგია— დიხს, რომ ჩვენც მოვითხოვოთ იგი, დიხს, რომ შევეცდილეთ „ამოარჩეულთა?“ მართლა სიამოვნებისთვის ასწავლიან ამ

„ამოწხეულთ,“ თუ ისინი მუხლის კვრებზე კვდებიან მან-სოკარს, რომ იმან დაიფაროს იგინი „ამოწხევისგან?“ ალბათ კარგი არ უნდა იყოს ეს პრივილეგია, რადგან იგი რტების არა მარტო დიდ-კაცთა, არამედ და ძალიან მომტკბულად გლეხ-კაცობას, რომლისთვისაც საზოგადოთ ყოველგვარი პრივილეგია ყურ-მოყრუებულა!

* *

გლეხი კაცისათვის ვისა * და როდის მოუნდობებიან წრეს გარეშე სელის შეწეობა, რომელსაც პრივილეგიას უძახიან, რომ თოფის სროლაში მართლა იმის საიმოვნებაზე ჭიჭი-რობდეს ვინმე? ხელის შეწეობა წრეს გარეშე კი არა, ყოველ ნაბიჯზე ჩვენა ვსეღამთ, რომ ამ წრეშიაც არ ეტსოვრება გლეხ კაცს, ამ ერთი ბეწო, ვიწროთ შემოფარგლულ კუთხე-შიაც ყველანი სულსა სდიან იმას, ვისაც კი უნდა და არ უნდა. ან ვინ იქნება ისეთი სულელი, რომ არ ამოხადოს სულ-ი და თითონ არ ჩაიდგას! ან ვინ დაუშლის? გარეშე პირს რა ეხადვლება, ის კიდევ დაგეხმარება, თღონდ ნუ დაივიწყებ და დახმარებისთვის შენც სიკეთე გაუწიე! თითონ გლეხი კიდევ უენო და გაუგებარია. ის უარს არ გეტყვის—ვერ გაჭბედავს, იმასა ჭტონია, რომ სსვა დანიშნულებასა აქვს-რა, გარდა იმისა, რომ შენი ჭირის სანაცვლო იყოს აგნიდგან მოკიდებული კუბოდის! იმას კიდევ გაუგებრდება, გამრიკლად ამოისუნთქებს, ჭვარის ხატს „გელეპტარს“ დაუნთებს, თუ შენ როგორმე დაფიქრებულმა გაუარე არა და არ ამოურვი სელი იმის ჯიბე-უბეში, იმის სულსა და გულში, იმის ძვალსა და რბილში. ის ისეა მიჩვეული თავის ყოველ მხრივ შევიწროებას, რომ პრივილეგია თავის დღეში ფიქრათაც არ მოუფა. იმისა სანატრელი მხოლოდ ის არის—არა მინდა-რა შენი,

აღონდ დამანებე თავი, მეტე მე ვიცით.“ იმას რომ სადმე პრივილეგია ენას, გარყვნილობა და მასინ ვინდა გახედავდა იმის შევიწროებას—უგელას დაიფრენავდა და სულ გუდით ქვას აკრეფინებდა!..

აღბათ არც ამ თოფ-იარაღის ხმატებაში უნდა იყოს წრეს გარეშე ხელის შეწყობა და ვისთვისმე სასარგებლო საგანი. აღბათ იმიტომ კი არ ასწავლიან—წადი, იმეშავე კვირასში ექვსი დღე, იწურე შუბლზე ოფლი, შეინახე ჯერ მთავრობა, მაღალი წოდება, ათასი მუქთა ხალხი, მეტე ცოტადენი შენთვისაც გადადე, რადგან შენც ცოდო ხარ, მშვიდი არ მოკვდეო, და მეშვიდე დღეს, კვირას, გადიგდე თოფი მხარზე, გასწი სანადიროთ, რომ ცალკე კბილი გაისისხლიანო, ცალკე ნადირობით შეისვენო, ისინი მოვინო, გაინარო, გასარო სახლობა და მეტე ისევე შეუდგე მძიმე ტვირთსა— უცნობის ფაშკების გამოტენას და შენი გუჭის მოტყუებასა... აღბათ თოფების სრულას სულ სხვა დანიშნულება უნდა ჰქონდეს და ამ დანიშნულებით ავიწროებდეს ისრეტ შევიწროებულ გლეხ-კაცობას.

ამ ტორეტოგულ მოსაზრებებიდან რომ გადავიდეთ თითონ საქმის გარჩევასე, უფრო აშკარათ დავრწმუნდებით ჩვენ მოსაზრებაში. მართლაც, მთელი ქვეყნის სასელმწიფოებში, დიდიდგან საღამომდის, რათ ჩასწინებენ ამოტელა საღდათობას თოფ-იარაღის ხმატების სეკრეტებს? რათ სწავმენ ამოტელა წამაღს? რათ აკეთებენ ამოტელა თოფ-იარაღს და ისევე თითონვე რათ ახდენენ საღდათების სწავლების დროს? რათ აცდენენ ამოტელა ხალხს, რადესაც საზოგადოთ უკელი ხალხი ასე ღარბობა და უკული მუშა იმისთვის ძვიროფსი განძია? რათ ართმევენ ხალხს შირიღამ ღუკმას და ამ-

დეკენ ამოტელა სალდათობას? ეს უშეკლებელი ხალხი და ამო-
 ტელა სიმდიდრე რათ მიდის უქმათ, როდესაც ყოველი სა-
 ხელმწიფო სიღარიბის ქვეშ კენესის და იტანჯება? ნუ თუ
 იმიტომ, რომ სათხოვეთ „ამოჩეულებმა“ საიმოგნება ნახონ
 თავის სიტყვასლეში?.

— რასაკვირველია, ეს უშეკლებელი ზარალი ყოველ სახელ-
 მწიფოს მხლელ იმიტომ უღვივა კისერზე, რომ თავის ხალ-
 ხში კაი მეომრები ჰქვანდეს. კაი მეომრები კიდევ იმიტომ,
 რომ გარეშე მტრების შიში არა ჰქვანდეს და არსებინათ სტრუ-
 რებდეს ქვეყანაზე. კაი მეომარიც იმასა ჰქვან, ვინც კარგათა
 და ბლამათ დაჭნოცავს ადამიანების არსებას. აქედან ჩვენ
 შირ-და-შირ მივადგებით იმ მაცნოვარ „მამასადამეს“, რომელ-
 საც აქამდის უნუგეშოთ ვეძებდით. და ასრე: მამასადამე ამო-
 ტელა წამალი იმიტომ იწვიის, ამოტელა მუშა ხალხი იმიტო-
 მს სტდებს, ამოტელა ხარჯი იმიტომ მიდის, რომ კაცმა სპე-
 ციალურნათ, განვითარებით, ღრმითა და საფუძვლიანათ ისწავ-
 ლოს კაცის... რა? რა და—კაცის კვლა! სწავლა არ არის, მამ
 რა ღვთის წერომა!

* * *

კაცა რომ ღრმით იუურებოდეს ქვეყნიერების ცნოვრება-
 ში და არა ჰქვანდეს გარშემო გასართობი, სწორეთ რომ ჭკუ-
 აზე უნდა შესტდეს: რა ნაირი სისამაგლე გინდა, რომ იქ არა
 ტრიალებდეს! მაგრამ ამასე უშეკლებელი და წარმოუდგენელი
 სისამაგლე კი არ იქნება, როგორც არის საზოგადოთ რძი-
 ანობა, კაცთა უღეტკა და მუხარა. მეჩე ისიც რა ნაირი რძი-
 ანობა?—რძიანობა, დაწყებულელი სამსედრო მეცნიერებაზე!

შესრულდა ბიჭი ოცი—ოც-და-ერთის წლისა. იმში სი-
 ტყვასლე დულს და გადმოდის, მღლონდა ბიჭი, შეუღირა თა-

ვისავით სიტყვებს სავსე ზღვრას გოგოს, უთვალ-თვალა,
 ანა როდის წამოიგდებს გვერდზე კოკას და გასწევს წყლის-
 კენაზ. დასნება საქმეს თავი და ელის. აგერ მოდის იმისი
 გულის ვარდი, ჩავიდა წყალზე... ბიჭმაც გაჭუსლა, წვეპარა
 ეშმაკურათ გოგოს და მწვავეთ დაჩქიბია. დაიკვილა გოგომ
 ჯერ შიშით, მერე კი აავლ-დაავლ თვალი თავიდან იფხუბამ-
 დის მინარბენ მოსხლეტილ ბიჭსა, შიში სიამოვნებათ გადაექ-
 ცა და თითონაც მოვიდა მადანუ. მალე შესვდნენ კიდევ ერთ-
 მანეთს, თვალზე უყვას, აგერ პრემიის სმაც გაისმის საბ-
 ძელს უგან. ერჩია, ეს სახუდარი საქმე აღარ არის! აგერ სა-
 ღამო ხანია. საუდარს ვარჯა მოზდილი მინდარი აქვს და
 გარსაც ღობე არტყია. გაიჭრაჭუნა კარმა. შემოვიდა გაშმაგ-
 ბული ბიჭი. გულს ისეთი ძვარი-ძვური გაუდის, თითქო შორს
 სადღაც პარავოზი იფოქამსო. გავიდა რამდენიმე მინუტი და
 ხელმოკრეთ დაჭრაჭუნდა კარი; ვინ იქნება?—დაკონილი ქა-
 ლი. სისარული ვერც ერთმა ვერ დაიჭირა—შეჭვიკულეს და გა-
 დაქვანენ ერთმანეთს. ესლა საქმე გათავებულა, დასნებეთ თავი.
 თითონ იციან თავიანთ საქმისა. ამისთანა სასეტარო სა-
 ღამოები გადადანი ერთი-ერთმანეთზე. ორნივე სწყველიან გუ-
 ლის წმინდით დროებსა და ადგილს, რომელნიც მათ აშორე-
 ბენ ერთმანეთს. ასეთი გარემოება დიდხანს ვერ გასტანს—
 სურვილს მოკვლას, დამტყურობას უნდა. შედგება ერთი მზა-
 დება, მოკლვა და პრანჭვა, შეძლებისამებრ. გაიძვრათ ქორწი-
 ლი იმავე საუდარში, რომლის მეიდანს ასეთ სიკეთეს უწევდა
 ჩვენ ჯვრებს. დასახლდებიან ერთათ. ერთმანეთს ეკუთვნიან
 ცოლ-ქმარნი გულითაც და სულითაც. ესლა რომელი ეშმაკი
 და ქაჯი-ღა გაბედაძს გადაუდგეს ამათ გზაში? ვინ-ღა დაუშ-

ღის მათ ერთმანეთის სიყვარულს? ისინი ცხრავდნენ ერთად
მთელი ქვეყნის თვალ-წინ...

მაგრამ, აგერა, მუხთაღ ბედის-წერას მოსდრძობია ჩანაშ-
ხამოსთ ჩვენ ხსალ-გახდებს ბედნიერება. გასჭირების სასკელმწი-
ფოს რძში სარქმე. მთავრობას უფრენია ბრძანება—ამდენი-და-
ამდენი კარცი მიაშკელეთ რძშირ. წილში მოხვდა ჩვენი ჯეი-
ლიც. რა ქნას? სად წავიდეს? რა წყალსა და ღრეს კრეს? ერთ
ღამეს მოუვიდა თავში ბედნიერი(?) აზრი—მარჯვენა ცერს
მოკიჭრი და ეკება მახინჯი აღარ წამიყვანონ. თქვა და გა-
თავა. უფროსმა იფიქრა, იფიქრა დიდხანს, ეკება მიხვდეს
თით-მოკრილი და მიართვას ის, რაც უკვლავიერში დამსხნელი
და მარხვარია, ე. ი. ფულები ანუ ქრთამი. სად არის ფუ-
ლი? ვინ მისცა ჩვენ გმირს? არ არის-და, გასწი, წაეთრიე
რძში მოკრილი თითით—ეგ ჩემი სარქმე არ არის! ჯერ საყ-
ვარელი ცოლის კონან ტუჩებზე არც კი შეშრობია, ჯერ არც
კი გარცხნია ხეირიანათ თავისი მეუღლის ხასიათი, სურვილე-
ბი, უნდა ადგეს და უიმედოთ გამოეთხოვოს იმას! ცოლი
თავს იკლამს, იმის ცოდვით იწვის ქვეყანა. ქმარს უღუღს გუ-
ლი, ეფუფქება. მაგრამ ვინ არის გამკითხავი—წადი, გახდი
ზარბაზნის ლეშათაო, ან არა და მტერი დაამარცხეო, კარც-
ბი ხარეო!

კარცის კვლავ ეწინააღმდეგება ადამიანის ბუნებას, ეწინააღ-
მდეგება ყველა დაწინაურებულ სარწმუნოებას, ეწინააღმდეგება
სასკელმწიფო კანონებს, ეწინააღმდეგება ხალხის კონრძობიურ
ინტერესებს, მაგრამ რძში კი ვინც ბევრს დაჭხრცამს, ყვე-
ლაზე კარგი კარცი ის არის, ვინც ბევრ ადამიანს დაუყენებს
მხესა და დაუბრძავებს თვალებს, ყველაზე მოწინავე პირი ის
არის—მთავრობას არა ჭმურს იმისთვის არა ნაირი სარქმარი,

ქება და დიდება, ქვეყნას იმაზე აღაპაჩაკებენ, ეკვლესია იმას უკმევს და ისენიებს მაცხოვრათ და მადიდებლათ. სულ რის-თვის?—იმისთვის, რომ სხვაზე ბევრი კაცია იმან მოკლას! ახა მშვიდობიანობის დროს, ვთქვამთ, სათათრეთში თათარმა მოკლას—გინდა ფრანცუზი, თუ რას უზამს იმას თათრის კანონი! მაგრამ, როდესაც საფრანგეთი ეომება სათათრეთს, მამინ ერთი ფრანცუზი კი არა, ასიც რომ მოკლას თათარმა, ხმის გამტეში არავინ გამოუჩნდება! არამც თუ ხმის გამტეში, ათას წამქეზებულს და გამამხნეველებს აშოვნის.

ეს რასა ჭკვას? ნუ თუ აქ არა არის-რა წინააღმდეგი კაცის ბუნებისა? ნუ თუ აქ კაცის აზრი მართალია!

* * *

ეს უნდა დიპლომატებსა კეთილთ. მარტო ისენი არიან ომის მიზეზნი, ისეთი უსტაბაშები, რომ თითონ კაბინეტებში სხედან, „ლუიწუ-კენტაობასა“ თამაშობენ და ჯარები კი ერთმანეთს მტუტას ადენენ. ახა, ერთი უფრო უგდეთ, რას გვეტყვიან:

— მართალია, ომიანობა ეწინააღმდეგება კაცის ბუნებას, იმაზე აშენებულ ღვთის მცნებას და სასუქმწიფო კანონებს; მაგრამ ომიანობა, საღნთა ულეტა-აკლება, ამოწევეტა მანტ ძლიან კარგი რამ არის. აქა სხანს ყოველი სასუქმწიფოს ნამდვილი ძალა და ღონე. უღონიერესი უფრო მძლავრდება და უძლური, გინდა ამოვარდეს დედა-მიწის შირიდგან, ვის რა დააკლდება! თითონ ბუნების ცხოვრება სამუდამო ბრძოლაა. ამისთანა ზისუხისთვის გინდა მისწვდე და გამოავლიჯო უელ-უფრი ამისთანა დიპლომატს, მაგრამ რასა იქ! ეგ არ იქნება, სხვა იქნება—სულ ერთია. ამიტომ შენ ეუბნები:

— კარგი, ბატონო დიპლომატო. მართალია, ბუნება—

ბრძოლა არის. მაგრამ თუ კი მე ბრძოლის გუნებაზე არ ვარ, თუ კი არ მინდა ძალა და ღონის გამოჩენა! რას შემართლები? ან კაცს რათ მაკვლევინებ და იმის ცოდვაში რათ მაგდებ, ან თითონ მე რათა მხდი წაბზინის ლეშათ, რათ აკვლევინებ ჩემ თავს უღრმოეთ, რათ მატოვებინებ უნებლიეთ სახლ-კარს, ცოლ-შვილს უპატრონო, უნუგეშოთ? თუ ჰხდება, რომ ბრძოლა საჭიროა და ბუნების პირველ კანონათ ითვლება—აი, ეს ბურთი და ესეც მოედანი, გამობრძნდი შენი ბრწევიანაკლებითა და იომე, რამდენიც შენ სულსა და გულს ენატრებოდეს! თუ არა-და, შე მამა-ცხოვრებულა, მიმჯდასხარ მს გუთხეში, შამოგისვევია გარშემო მოწინააღმდეგე სახელ-მწიფოს დიპლომატი - ელჩები, მხიარულათა თამაშობთ, ბოლთასა სტუმთ, მერე მოდისარ და მე კი მეუბნები—აილე ემ წუთას თოფი სელში და ხოცე შენი მზგავსი კაცებიო! ეს რა სიტყვის ზსახურია! ეს რა საკადრისია!

ამ ნაირათ დაჭერილი დიპლომატი ჩამოდის ძალა ეტა-ჟიდგან და ცოტა უფრო სხვა კილოზე დანიშნობს ლაპარაკს, პირველათ კი მოგიუყანს იმ ცაცკეთილ და ზედ დაფურთხებულ ფრანსს, რომელიც მთელ ქვეყანას ყირაზე ატრიალებს და რომლის წყალობითაც ინთხევა ამოტელა სისხლი.

— ვთქვით, რომ ძართლსა და ძალიანაც ცუდია ომიანობა, ისიცება ამოტელა ხალსი. თანხმა ვარ, მაგრამ რასა იქ? „ერთ-მს სახელმწიფომ რომ დაუშვას ხმალი ძირსა, განსტუმროს ჯარები თავიანთ სახლებში, მერე სახელმწიფო დაეცემა და მთელ ხალხს გაყლეთს, დაწვეება თავზე და მონებათ აქცევს. მთელი ხალხის დამონებას რამდენიმე კაცის სიცოცხლე უნდა ვანაცვალათ. მეტი გზა არსაიღამ არისო. ჩვენ თავის დღეში-აც არ ვიომებდითო, მაგრამ გვეომებინან, და „როგორ შევირ-

ცხენოთ თავი, როგორ შევარცხენოთ ჩვენი ხალხის და ქა-
 რების სახელით!“

აი ფრანკი, რომელსაც ყოველი დიპლომატი ყველა სა-
 ხელმწიფოსა იმეორებს უკუნითი უკუნიხამდე. მაგრამ, რო-
 გორც გაუინული, ცივი ციცხლი არ მოიძებნება მთელ ქვეყ-
 ნიერობაში, როგორც ცხელი ყინვა არსად არ იზრდება, ისრე
 ძნელი სანახავია უტყუარი, გულ-წრთელი და მართალი დიპ-
 ლომატი. ეს სახელიც იმასა ჳნიშნავს, რომ დიპლომატი უთუ-
 რად გაცვეთილი, მატყუარა, კშმაკი და კუდიანი კაცი უნდა
 იყოს. აკუთიც გეჩვენოს და იკუთიც. ერთში რომ დაიჭირო, მ-
 ეორე მოაგვაროს. დღეს რომ გითხრას—ჩვენა მაგარი ტი-
 ლო არისო, ხვალ გეტყვის—ჩვენა უფრო დოს შეჭამადსა
 ჳგავს, ვიდრე თხლისასო, ზეგ სრულებით უარს იტყვის—
 მე ჩვენაზე არა მილანაჩვენა-რა, ეგ ყველაფერი შენა სთქვიო.
 აი, ამისთანა უცნაური რამ არსება არის დიპლომატი და ამი-
 ტომ იმის სიტყვას ძალიან ბრთხილათ უნდა შეეკვიდნეთ.

მართლაც რას ნიშნავს—„თუ ჩვენ უჯარონი ვართ, ჳა-
 რიანები ამოგვწვეპტენო!“ ყველა სახელმწიფოს დიპლომატი
 ამითი იმართლებს თავსა. ალექით, თქვე კაი გაცებო, და სულ
 ყველამ ერთსა და იმავე დღეს დაითხროკეთ ჳარები. მაშინ რი-
 ლსი გეშინებათ! მაგაზე ადვილი და სამადლო საქმე რომელია?!

* * *

მაგრამ უსულო და უგულო დიპლომატებთან ლანარაკი
 ჩვენ რა ხელს მოგვცემს. იმათზე ვერც აზრით იქონიებ გავ-
 ლენას, ვერც გრძნობით, ამიტომ რომ ორივეს მოკლებულნი
 არიან. ჩვენ მხოლოდ ის გამოვიკუდიოთ, თუ ამ სიმანხვეს-
 თან რა წადილები აქვსთ ვეროპიის ან სხვა დიპლომატებს?

დიპლომატებმა რომ პირ-და-პირ გამოუცხადონ ხალხსა

ომების ნამდვილი მიზანი, დაწმუნებული უნდა ვიყვნეთ, რომ
 ეს შემადრწუნებელი და თავ-ზარ-დამცემი სოციალური კაცებისა კრ-
 თი ათასად მანტრ შემტრირდებოდა, მშვიდობიანობა და ხალხთა
 შორის სიყვარული, ერთმანეთის ხელის შეწყობა დახანკლე-
 ბოდა ქვეყნიერობაზე. რათა? იმიტომ, რომ დიპლომატიების
 ნამდვილი წადილი მთელი კაცობრიობის დაპყრობა და დამო-
 ნკებაშია გამოხვეული, ყოველი სახელმწიფოს დიპლომატიის
 მხურვალე ღონისძიება და სურვილი მდგომარეობს შემდეგში:
 ღმერთო და ჩემო გულთა-მხილავ, შენ დასუსტე ვეკლავ
 ხალხის ძალი და ღონე! შენ დაუბრძავე იმათ თვალები, დაუ-
 რეკინე ხელიდგან თოფ-იარაღი, რომ ერთი გული ვიარსო,
 მოვიკლავ ხალხთა სისხლის წყურვილი, დავხვიო მათ ჩემი ჯა-
 რები და გავაძლავ ჩემი თვალი გაუღებელი სურათების ტყე-
 რით, დავიპყრო მთელი მსოფლიო და სმელეთი. ღმერთო, ზეცათ-
 ძეგოფელო! რა ბეკრი რამ გავიხდება, რომ ერთხელ მანტრ
 ამისრულავ ჩემი წადილი? შენ რომ ეს არა გიღიარა-რა! ჩემ გულს
 კი რა ნაირათ მოიგებ—ავიძენებ უშეკლებელ საყდრებს, ოქ-
 რის გუმბათიანებს (ჩემმა ღმერთმა, ცოტას ვიშოვნა-რა!),
 ისეთ ხანთლებს გავაკეთებინებ და დავინთებ, რომ ასმა ურემ-
 მა ვერ დასძრას. სხვა რაღა გინდა?! შენი ჭირიმე, შენ მომეც
 ისეთი ძალა, რომ ეს თავ-გასული მეომრები და იმათი ჯარე-
 ბი სულ ავამტკერო, ერთი მტერს თვალები დაუბრძავო და
 ქვეყანა მარტო ჩემზე ვაღაპარავო.“

აი ამისთანა მოსისხლე თვალთ შეყურებს დიპლომატი
 ქვეყანას. აბა იმისაგან რა სერიც უნდა მოელოდებოდეს ადა-
 მინი! საცა ის მზა არის შესდგეს მთელ კაცობრიობას ზურ-
 გზე და სულ წინაშეა ზილღის, მოდი ის რა სიკეთეს მო-
 ინდომებს ერთი ხალხისთვის, მეტი ამ ხალხის წარმომადგენ-

ფებისათვის და ბოლოს ერთი კაცის პირფუნებისათვის ამ-
ტომად არის, რომ არც ერთი დიპლომატი არ აღვიარებს სა-
ჭკუენოდ თავის განზრახვას, პირში თუთრ კბილს გიჩვენებს,
მეფისათვის გილაქუტებს, კატასავით თვალებში შემოგვტყერის,
მითომდა შენი საიმპერატორა უნდა, სურგს უკან კი მოუხუცნათ
გითხრის უძირა რამის, რომა ერთ მშვენიერ დილასა გვრას
წიხლი და სუფიან-სორცინათ დაგვარგოს. და, აბა რაღა თქმა
უნდა, რომ არც ერთი ხალხი, არც ერთი კვარი არ ახსრუ-
ლებს თავის სისხლის მძიმელი დიპლომატიის მოსისხლე გან-
კარგულებას.

***
ცუდი ეს არის, რომ ყოველი ხალხი საზოგადოთ დატ-
ვირთულია უხვათ გავრცელებული საფიქროთა და გაუნათლებ-
ლობით. დიპლომატები კი დაიარაღებულან მოკლე პრაქტიკუ-
ლი ჭკუითა და ახგარიშით. კარგათ იციან ხალხის რეკონობა,
მისი გულ-წითველობა, მინდობილობა თავის მძართველებისადმი.
იმათ იციან, რომ ხალხის მოტეუილებისათხა ადვილი ჭკუენ-
ნახე არა არის-რა. აგერა ერთ სახელმწიფოს დიპლომატმა
აიღო ალღო, რომ მეორე სახელმწიფოს დიპლომატი ცოტა-
თი ჭკუენს თხლათა ბძანდება, ყურთა-სმენა და თვალთა გამ-
ჭრიახობა წაურთმევიან ღმერთსა. მისჯდომია პირველი ამ უკა-
ნასკენელსა და ათას ნაირ სიმღერებს ჩამღერისა უურში სირი-
ნაზის ხმითა, ატეუილებს, რაც ძალი და ღონე აქვს, უკარ-
გავს დაუთრებს აქმდის, მანამ არ დაწყმუნდება, რომ ეხლს
სწორეთ დროს შემოურბინო ვარსა, წაუთამაშო ძალაყი და
პირში ჩაღა-გამოკლებული დაკარჩინოვო. ვასცემს თავის კა-
რებში ბრძანებას—აბა თვალის დახამსამებასე მნათ უნდა იყ-
ვნეთო და ჩვენი მომტრე (?) სახელმწიფოს სამღმერისაკენ მო-

იყაროთ თავიო. მერე საჭკეყნოთ გამაყრანადებს თავის ცრუი თავისაგან გამოგონებულ სიცრუესა და ჭოჩსა—ამ სასულემწიფოეს ჩვენი გამუსვრან და აკლებს სწადიანო, მიაყენა უზატოურობა ჩვენი ხალხის ღირსებასა და თავ-მოყვარეობას, ამიტომ უთუოთ უნდა კეომოთ ჩვენ მტერსაო. ხალხსა სწუინს შერცხვენისა, კშინიან მტრის შემოზარკის, უცსადებს გულოთად მადლობას თავის უდმერთო და მაცდურ დიზლომატს, ლოცულობს იმის დღეგრძელობისათვის და კმზადება საომრათ. რასაკერეღია, უფრო სშირათ ისე მოხდება ხოლმე, რომ ამისთანა რმეში გამძარჯვებს თითონ ის ხალხი, რომლის ამწუკეტა ასრე ადვილად ეჩვენებოდა სურვილით წაჭკეყნოულ დიზლომატსა; მაგრამ სშირათ ცუდი შედეგი აჭესთ ხოლმე თითონ გამწოადებულ მოზირ-და-პირესთვის—დაიწყობენ ხელში და სულ ტუფილ-უბრალეთ ტყავს აძრობენ. ამ ზარანლის გარდა სულ მუდამ აუცილებლივ ისა ხდება, რომ ორივე მეომარი სასულემწიფოები ჭდუზაკენ ერთმანეთს—აკლდებათ ხალხი, ესარჯვებთ დიდი მატერიალური ძალა, უხმებათ შიმშილისაგან კუჭები და სული ებლით კელარ დაუჭერნიათ.

* *

ამ ნაირ მდგომარეობაშია ჩავარდნილი ხალხი თავის დიზლომატების წყალობით. ამ ნაირათ ანარცხებენ მიწასე და ათურთებენ ზედა ხალხის მინდობილობას და მათ ნამდვილ ინტერესებს. თავიანთი მიწიერი და ბიწიერი სურვილების აღსასრულეობლად ღვრინან საწყაღი ხალხის წმინდა სისხლსა!...

* *

კიდევ ჯანი გავარდნოდა, რომ ომიანობას მარტო ხალხის დროებითი გამუსვრან და ხან-გრძლივი ეგონომიური სიჯანდატე მოზდეკდეს. მნელი ის არის, რომ ამ უშეკლებულ ვაი-

კავალსთან ერთი ისეთი ცუდი თვისება სჭირს, რომელიც ყოველ სხვა წარალს აღემატება და ყველასე ძრეულა სწევს უკან მთელი კანცობრიობის გონებითა და სხეობით აძაღლებს, აძახინჯებს და მურტლავს უკეთეს გრძნობებს. ეს თვისება არის ხალხთა შორის სიძულვილე, ნაციონალური მტრობა, ისეთი ჭირი, რომელსაც ცალი და ბადალი არ გამოუჩნდება ქვეყნის უბედურებაში და რომელიც სრული შედეგია ომიანობისა.

როგორც ზემოთ მოყვანილ მოკლე განხილვიდანა ვნახეთ, ომების მიზეზნი არიან დიპლომატიები, და ამიტომ ეს უსაძაგლესი და საშინელი ჭირი, ნაციონალური მტრობა, მათი მეორებით არის ღრმად ჩანერგილი კაცთა ხათვასებაში. თითო-ერთი რომელიც და სინიდიისადმე სელ-აღებულა შირები, რომელთაც სასულძიფოთა თავის გულ-კეთილობით ანდობს თავის ბედ-იღბალს, ყოველის მხრითა ცდილობენ მომეტებულა მსხვერპლი მოუტანონ ომის დემეტს, დიდებულ მარსსა. იმათ იცინან, რომ როგორც ერთი კაცი, ისე მთელი ხალხიც იმდენათ მომეტებულ სიმძლავრეს, თავის გამომეტებას და განწირულებას გამოაჩენს, რამდენი ძლიერ არის დაწმუნებული, რომ მოწინააღმდეგე მისი დაუღალავი, დაუნდობარი და შეუწყნარებელი მტერია. ამის გამო ათას მოსყიდულ შირებს აფრენენ დიპლომატიები თავის სასულძიფოთის კუთხეებში და გასეთებითა თუ შირათ აქადაგებინებენ ხალხისთვის ათასნაირ მიქარებებს, რომ ამით ააღელვონ და ააშოფოთონ მთელი ხალხი მოწინააღმდეგე (?) სასულძიფოთსადმი. ხალხიც იმდენჯერა ყოველიც ამით მოტყუებული, რომ ამას იქით უფრო აადვილებს თავის მოტყუებას, იცემს გულზე ხელსა და თუძვას ეხარება სახლ-კარის მოშორება, მაგრამ მაინც მიდის ომში იმ იმედით, რომ თუ მოკვდება, თავის სიკვდილით სხვების

სიცოცხლეს რომ მაინც ფეხზე დააყენებს. რა ნაირი სიძულვილე უნდა აღგზნას კაცმა მთელ ხალხში, რომ ისა ნატრობდეს მეორე ხალხის გაჟლეტას და ამ ნატურის აღსრულებას საქმიანად სცდილობდეს თავის უკანასკნელი სისხლის წვეთამდის!

* *

ამისთანაო მიღრეკილ გრძნობას დიპლომატიკა დაუძახეს მეტათ მაღალი სახელი, ასრეთ წოდებული პატრიოტიზმი, და ბევრ გულ-კეთილ პირს დღესაც და, ასრეთ გამიხჭკეთ, მწერლობაშიც კი პატრიოტიზმი ესმით დიპლომატიკის ჩაგონებისადებრ. იმათა ჭკობიანთ, რომ რაც კაცს მომეტებულათ უუკანს თავისი ყველაფერი, ავი იქნება ოუ კარგი, და რაც განუსაზღვრელათა სძაგს, ეჯავრება გულითა და სულით სხვის ყველაფერი, გინდ ავი და გინდ კარგი, იმდენათ ასეთი კაცი მომეტებული პატრიოტია. მართლთა თუ ამისთანა უგუნურობასა და სირეგვინს, წამსდრობასა და უსინდისობას პატრიოტიზმი ჭჭკიან, მას ეს რაღაც პატრიოტიზმი ყოფილთა, მაღიან დიდი სიმხერვე რამ უნდა იყოს. მართლთა, მიუვარდეს ჩემი სახერმწიფოთის ყველაფერი და ამ ყველაფერში უნდა იგულისხმებოდეს მთელი ის უწყესობაც, რომელიც, ვთქვათ, ისატიზმი პირუტყულ უგრძობობაში პატრიოტიზმისადმი, თავისუფლებისადმი, ადამიანობისადმი, იგულისხმებოდეს, რომ მე მიუვარს ყოველი ის უსამართლობა, რომელიც ხდება გარეშე ჩემსა: მიუვარს ის სასწრაფო, რომელიც მოუსწრო დღენი მშვენიერ საზღვარდას, გინდა ის თვით ტატო წულუკი იყოს; მიუვარს ის უმკვლეველი ციხეებიც, რომლებშიც აგერ სული ხდებათ იმეტელა ხალხს, ბრალდის თუ უბრალოს, სამართლის მოლოდინითა და განუსაზღვრელი უსაქმრობით; მიუვარს ატრეკე ისა, რომ ჩვენში ადამიანი გამართლებას

იმოწნის ფუფით, გინდა უშეკლებელი დამნაშავეც იყოს, გარდა ერთხანრი დანაშაულისა, რომელზედაც არავითარი კანონი არა სუფევს ჩვენში, გარდა ენა-ტანიობისა... თუ პატრიოტი ვარ, დიპლომატების აზრით, მე უნდა კიდევ მივყარდე მთელი ჩემი აზრებით ყოველივე ეს და ამისთანა ათასი სხვა საზიზღარი მოვლენანი.

ვთქვათ, გავხდი ასეთი ტყის დათვი და შევიყვარე ესეუბი, არასა ვსოგამ მათი დღეგრძელობისათვის. განა მავმარა პატრიოტობამ? არა, ამასთან ის თხოულობს ჩემგანა, რომ მე მძულდეს, ვმტრობდე და არასა ვსოგამდე ყველა მის დასათრუნათ, რაც სხვა ხალხს ეკუთნის. რას ნიშნავს ესა?— იმასა, რომ მე უნდა პირ-და-პირი, დაუძინებელი მტერი ვიყო, ვთქვათ, თავისუფლებისა, რომლის დროშაც მეთვრამეტე საუკუნეში აღამდლა საფრანგეთმა და დაუფრთხო ტკბილ სიზმრებისანი ფუფუნა ძილი სხვა სასელმწიფოებს. რათ უნდა მძულდეს?— იმიტომ, რომ თავისუფლების აზრი ჩვენ არ გვეკუთვნის, იმიტომ რომ ჩვენი სიბრძნის პირველი მუხლი მონობა, ყმობა, ღაჭიობა, მუნჯობაა. გარდა ამისა, მე, როგორც ნამდვილ პატრიოტს (!), უნდა მეჭავრებოდეს ხალხთა თვით-მზერებლობის აზრიც, რომელიცა ქადაგობს, რომ ხალხი შესდგება ადამიანების პირიქნებაებიდგან და სრულებით არა ჭკავს ცხვრის ფარას ანუ ცხენების ჯოგსა, ამიტომ იმას უნდა ჭკონდეს სრული უფლება თავის ბედ-იღბლის მომართვისა სურვილისამებრ თვისისაო. რათ უნდა მეჭავრებოდეს?— რათა და იმათ, რომ ჩვენ ღვდელს ასე არ უწინია, ე. ი. ხალხი ჩვენ თვალში მართლა და მართლ ცხვრის ფარაა, რომელსაცა ჭკრეჭამენ მოხერხებული მწუქისები. კიდევ უნდა ვემტრობდე იმ აზრს, რომელიც დღეს მთელ კვრავსა და

ამერიკას მოზღვების ჭირივით და თანდისთან ხმას იმაღლებს, ასე რომ მისი ნაღარსს ყვირილი სულ აწრუწუნებს ქვეყნის ბოროტის უსტაბაშებს, ასრეთ წოდებულ კაპიტალისტებს, ე. ი. კემტურებოდე იმ აზრს, რომელიცა თხოულობს შემდეგ სამართლიან წესიერებას: რადგანაც ყოველი საწრხო მოპოება მხოლოდ შრომით, რადგანაც ყოველი ნივთი გაკეთებულა მხოლოდ მუშის სულით, ამიტომ ყველაფერი უნდა შეადგენდეს იმის კუთვნილებას, ვისაც ის გაუკეთებიაო. გარეშე შრომისა კაცს არ შეეძლოს ცხოვრება სხვა გზით, ე. ი. უსამართლობითაო. მისამდისინ ასეთ გვარათ არ იცვლის ქვეყნაფერს, მანამ უბედურება კანცობრიობისა კი არ ივლებს, დღითი-დღე იმატებსო. მე, როგორც ნამდვილმა პატრიოტმა, უნდა ყოველი ღონისძიება ვისმარო ამ აზრის დანგრევისათვის. რათა? რისთვის?— იმიტომ, რომ ჩვენში საწრხოს მოპოება ცარცვა-გლეჯასკა აშენებული და ზემოთ მოყვანილი საშიში აზრი ჩვენ მიწა-წყალზე არ დაზადებულა!

მე უნდა მეკავრებოდეს, მასანდადე, სწავლა-განალება, მეცნიერება, რადგან ჩვენ საღახში ამისთანა საგანს ადგილი არს ქქონია და უსწავლეათაც, უმეცნიერებოთაც უცხოვრიათ. რასაკვრელია, ბოლომდის რომ გავადეთ, მე უნდა ზინდით უფურებდე სხვა ქვეყნების ცრუდ თვისებაებს, გარყვნილობას, კერავობას, ავანავობას, ათას საირ შრანჭა-გრენიაობას, რომლებიც ჩვენში არ იცოდნენ, მაგრამ დიპლომატების მიერ მოწერილი პატრიოტობა ამ უკანასკნელ მუხლზე თვალებს ქსუჭემს სიამოვანებით და კიდერ გვაქმებს მათდამი. ეს ეწატიება.

ვის არ იცვვის, რომ ამისთანა შესედულობა საგანზე პატრიოტობა კი არ არის, ეს არის სრული შირტყობა, ანუ

ასრულ წოდებული ცრუ პატრიოტობა! ეს ჭბადებს სრულ-
 ბით საზარალ ვრძნობებს, რომლებსაც გამოც მთავრობის მა-
 გიერ ხალხთა შორის უსაფუძვლად მტკრება იზრდება და მა-
 ტულობს. ტუფილათ გი არ არის ნათქვამი—ერთი ჭკუა ჭკუა
 არისა და ორი უკეთესია. აქედგან, რამდენი ბევრი ჭკუა
 შეერთდება ერთად, ბევრი ხელი და ფეხი, ზურგი და წელი
 მიეცემა ერთ საყოველთაო შრომას, რაც დიდათ ეყვარება ყვე-
 ლას ერთმანეთი, მით უფრო ბევრი საქმე გაკეთდება, მით
 უფრო მომატებული დღეგრძელობს და ბედნიერება ჩამოვარ-
 დება კაცობრიობაში. ვისაც მართლაც თავისი ხალხი უყვარს,
 იმას იმავე სიყვარულით უნდა უყვარდეს მთელი ქვეყნიერობაც,
 რადგან მისი ხალხისთვის საჭიროა ქვეყნიერობის დახმარება
 და ქვეყნიერობისთვის კიდევ იმისი ხალხისა. აი ნამდვილი
 პატრიოტობა და მამულის სიყვარულიც ეს არის.

* * *

რუსეთის ყურნალ-გაზეტებისთვის ვისაც ყური უგდია
 უგანასუნელი ომიანობის დროს სათათრეთთან, იმან იცის, რა-
 მოტყუას ყალ-მაყალი და ვაი-ვაგლასი ასტყუას ჩვენ სახელმწი-
 ფოში. გარდა ათასში ერთი პატრიოტისა და საზო-
 გადო მოქმედისა, ყველამ დააღო ება და უშეკრათ ცდილობ-
 და, რაც შეიძლება, მომეტებული სიმუდილი ადებენ რუსეთის
 ხალხში თათრებისადმი, მათ პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკო-
 ნომიურ მდგომარეობისადმი. მწერლობა აქვსებდა ხალხსა სა-
 თათრეთის ამოსაწყვეტათ, რომ ამით მოეშორებინათ სლავია-
 ნებისათვის უშეკლებელი, მოსისხლე მტერი. წავიდა რუსეთი,
 ბევრი ეომა, დიდი ძალა და ღონე ჩამარხა სათათრეთის სამ-
 ზღვარში. მაგიერათ მოიპოვა ბათუმი და ყარსი...

დღევანდელ რუსულ ყურნალ-გაზეტებს რომ გადახედოთ,

უკვლევან შეხედებით სინანულს ამ ომის თაობაზე. უკვლავიძის, რომ წარადი მთებებს უსაგარნიშოთ აღემატება...

მართლათა და გარეთ ტაბლას რა ხელი ჰქონდა, რადესაც რუსეთის შინაგანი მდგომარეობა ერთი განუსაზღვრებელი უბედურება, წარმოუდგენელი სიღარიბე და სიღატაკე იყო? ამისთანა დროს დაწვა რუსეთს ზურგზე მძიმე ტყვიასავით იმერტელს ომიანობა, დაწვა და ძალიანაც შეასუსტა იგი. აი, ამიტომაც არის, რომ წლეკანდელი რუსეთი სწორედ საშინელ წერტილამდის არის მიხული. თითქმის ოც-და-სამი საუკეთესო გუბერნიის დამშეულია. თავ-ზარ დასაცემი კარტეს-შენდენციები მიდის გასეთში ორენბურღის, სარატოვის, სამარის, ხერსონის და სხვა გუბერნიებიდან. ზოგან ისე შევიწროებულა ხალხი, რომ არყანოის ფეკილის ნაკლებულობის გამო ჰქვამენ ხავსას, ურევენ ფეკილში და აცხობენ ამ ნაი-რათ პურსა—ზოგჯერ ხავსა ნახევარზე მომატებული ურევია ხალხი. ბევრნი თითქმის შიმშილითაც იხრებიან...

ამისთანათ დამშეული ხალხი რას შეადგენს მმართველობისათვის, რა გადასახადის ატანა შეუძლიან მას? ამიტომაც არის, რომ ნელ-იმეკები დღითი-დღე მატულობენ და იზრდებიან: სადაც სახლობას ათი-თხუთმეტი ხარი ჰქვანდა და ჰხნამდა ოც—ოც-და-ათ დღიურ მიწას ამ რვა-ცხრა წლის წინეთ, იქ დღეს ორი და სამი ხული-და ახადია და ჰხნამს სამ-ოთხ დღიურს. ხალხი ცალკე იტანჯება შიმშილით, საქონელი ცალკე სწყდება შიმშილითა და ჭირით. ბევრი ისეთი ადგილებია, რომ თერთმეტი გლეხის თავზე ერთი ხარი-და მოდის, შვიდ კაცზე ერთი კუდა ცხვარი, ოთხ კაცზე ერთი დედადი ქათამი. თითო ამ გუბერნიებთაგანში ორ მილიონ

კაცზე მეტი ცხოვრობს. რა ჰქნას ამოტყუას ხალხმა? ცხოვრება არ უნდა? გაჭირების გამო გაერთილდა სსკა-და-სსკა ჭირიანობა, რომელიც მუდამ შიმშილს მოხდევს ხალხი.

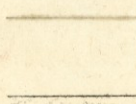
* *

აი, როდესაც რუსეთის მოწინავე პირნი შეჭურებდნენ ამისთანა მდგომარეობასა და იკვლევდნენ წყაროებს მის მოსაშორებლად, უცებ მთელი ქვეყანა განაცვიფრა და ახლევს განსვენებული იმპერატორის მოკვლამ. ამ ამბავმა მიიზიდა ყველას ყურადღება. ყველანი შეჭკითხავენ მომავალს და ვერ მიუღიათ მისგან პასუხი . . .

თუმცა ყველას სევდასავით დაწვეს გულზე პირველი მარტის შემამჩნუნებელი ამბავი, მაგრამ . . .

გვეჩვენებს იმედი, რომ იმპერატორი ალექსანდრე III თავის ხალხს მისცემს შეღავათს, მოსწმენდავს თვალზე ტრემლს, აღასრულებს ნდომას და დააკმაყოფილებს საჭიროებას.

ტატალა.

ხელის-მოწერა მიიღება გრ. ჩარკვიანის წიგნის მა-
ლაზიაში, რომელიც იმყოფება ატაშანის ქუჩაზედ, ქვა-
შვეთის ეკკლესიის შენობაში.

გარეშე მცხოვრებლებთ შეუძლიანთ დაიბარონ
ჟურნალი ამ ადრესით: *Въ Тифлисъ. Въ редакцію
грузинскаго журнала „ИМЕДИ.“*

მარტის და აპრილის წიგნები გამოვლენ ერთათ
ოც აპრილისთვის—ეს იმიტომ, რომ სამუდამოთ მო-
ისპოს ჟურნალის გამოსვლის დაგვიანება. შემდეგში
თვითვეული ნომერი გამოვა ოც იმ თვისთვის, რომ-
ელსაც ეკუთვნის.

ფასი წლიურის გამოცემისა გაგზავნით სხვა ქალა-
ქებში და თფილისში შინ მიტანით არის 8 მან.